

קונטרס

דברי יעקב

כללי המ"ב והפוסקים

בס"ד מהמלקט והמסדר

יעקב ישראל בן הגר"א חב"ד שליט"א לקס

אדר א' תשפ"ב

קריית ספר

מותר להדפיס ולצלם לצורך עצמי

כתובת למשלוח הארות והערות
רח' מרומי שדה 26 דירה 6 מודיעין עילית
כתובת אימייל להערות ולקבלת הקונטרס
H31471@GMAIL.COM

עימוד ועיצוב:
Typesetting Services
02-650-7781

הסכמת הגאון הגדול ראב"ד בד"צ ב"ב שליט"א

הרב יהודה סילמן

נח אדר א' תשפ"ב

אב"ד בבית דין צדק בני ברק

מח"ס "דרכי חושן"-חושן משפט

ורב "קהל חסידים" –רמת אלחנן

לכבוד הרב הגאון רבי יעקב ישראל בהרה"ג רבי אליהו לקס שליט"א

אחדשה"ט

נתכבדתי בדברי התורה ששלחתם לי ואביע בזאת תודתי ונהניתי מההיקף
הגדול ומההבנה והישרות בדברים. אשריכם

ולא נצרכא אלא לברכה שאורכם יזרח ותזכו בהרבצת תורה לרבים ורבים
יאותו לאורכם מתוך נחת והרחבה

הרב יהודה סילמן
אב"ד בני ברק
רמ"ד חסידים

הרב יהודה סילמן
רב דקחל חסידים
רמת אלחנן

הסכמת הגאון הגדול רה"י שליט"א

בסייעתא דשמיא

הישיבה הגדולה ביתר עילית

בראשות מורינו הגאון ר' חיים אקסמן שליט"א
שערי צדקות שכ' שמעתתא ע"ר. 580098846

הסד' גברת תשל"ב

מקובל כ' כסלו מסייץ לרבנא (שלח מ"א).

אנכי בפני הכתב בקדוש מאמיו שהאיר לעולמו דפסקיו למען כבודו בראש שלש הנצח
בשם מין החולא, בהקדמתו למען הבדלה מצד כל את הרבים למען לצאת את הסיבה
למחול האשם הקובעים ציוןם בראש מציץ אלו למען כ' לראש כל דין וצדן למען האחר
ועצמו מהנזק והבי' יבדו זה במחול מאד זה האדם כ' בצדו למען האדנות וגם הנדון
למען מאד אלו אמר יבדו האדם בראש מצד לצד זה וכן סימן אחי ביוני למען יצטרך
למען בו כמא ימים ולפנימם כמא שמוצא כמא סימן לה וכו'. (למען בהקדמה)
והוסף במחול - אם לא מ' למחול ה' של לו לה רחב ואין לו שום סיבה.

הוא ופנימם אלו אלו גברא עקרא - הר"ר יצחק ישורון בנפ' פקס גלילא - מחולש בהחל
מחולש שג' שג' מציין צדית, לפי קביעת החפ"י חנני' ה' של לו רחב למען
בקרב אמרים את קי' פתח המחולקים בסימן לה וגם אמרים במחולשם אלו והנצח
בדורים מחולקים באור יקנות לפע' המחצין.

לא רבנא אלא לברת הנזק הנזק בו מצי' נצחיו גושגור דברת משה, וגם
למען צדית למחול ביוני לראש קדש עם שמוצא למימם התלמדת בו כל ימיו לצד
למען חז' במחולש הנזק בית ה' למחולש עומ' בתורה ומצדו לו צדית של מין בצד
המחולש שג' סוכה הוא למחולש מקחו של צדית, ולמען את דברת הנזק בקדש התלמדות
הנזק זה תלה. ולמען בל' מצי' מחולש דברת גלילא ופדורא מחולש ולמען קי' בו תפלת
של הנזק בסוף הקדמתו הנזק ואקבל לה שמוצא פדורא יבדו לכל אדם משל בראש הצדית
ול' פדורא.

דברת מחולש מחולש ה'

חיים אקסמן

קריית הישיבה רח' צמח צדק 4 פינת כף החיים ביתר עילית

הנהלת הישיבה 0527691880 פקס 0773301434 דוא"ל 3301434@gmail.com

תוכן הענינים

הקדמה.....	א
ליקוטים מהפוסקים במעלת הספר מ"ב.....	ג
כללי חוראה בדעת ובאופן פסיקת רבינו המשנה ברורה.....	ו
כללי השו"ע והרמ"א (מהפוסקים ומהמ"ב).....	כ
כללי הפוסקים (מהפוסקים ומהמ"ב).....	כט
כללים בגמרא.....	לט
השלמות.....	מ

הקדמה

הנני העני ממעש נרעש ונפחד, מגיש בזאת לכלל בני התורה, ובפרט ללומדי והוגי הסה"ק 'משנה ברורה', את כללי המ"ב והפוסקים, מתוך מה שראיתי במ"ב ובפוסקים, ומתוך מה שיצא לי תוך כדי לימוד המ"ב והפוסקים, וכן מתוך מה ששמעתי או ראיתי כללים רבים, ובפרט ממנה שראיתי בספרי מאיר עוז על המ"ב, (יש לי רק ח' חלקים), ובקובץ ישורון (חלקים לג, לה, לו) שבהם האריך הגאון ר' יעקב טריביץ שליט"א בכללי המ"ב, וכן הגיע לידי ג' פרקים ראשונים של הס' משנתו ברורה חלק הכללים בכת"י שכתב הגאון ר' משה רוטר שליט"א, שג"כ האריך טובא בכללי המ"ב, וממנה שראיתי בעוד ספרים קדושים. (בס' ר' יעקב עמ' 433 כתב שר' יעקב קמינצקי זצ"ל מסר לתלמידו מס' כללים בדעת המ"ב, אשמח מאוד לדעת פרטים אודותם, אם הם נכתבו באיזה מקום). ולא העתקתים כסומא באפילה, אלא השתדלתי עד כמה שידי מגעת לבדקם אם הם נכונים או אם הם מסתברים.

וכן השתדלתי לבדוק בס' שונה הלכות למרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א איך הבין או כתב את דעת המ"ב. ועי' בהקד' הס' שו"ה שכתב 'והשמטנו הדעות שאינם להלכה', ולכן אפשר לדייק בדבריו טובא. וכן יש בידי תשו' מכת"י מרן הגר"ח ק' שליט"א וממנה שהשיב בכתב ובע"פ למכון שו"ה המבואר.

חשוב מאוד לדעת. שבכל כלל יש יוצא מהכלל, כמו שאמרו בגמ' (עירובין כו א) בשם ר' יוחנן 'אין למדין מן הכללות, ואפילו במקום שנאמר בו חוץ', וכן אמרו בירושלמי (חגיגה פ"א דף א ע"ב) בשם רבי יונה, שהכללים שרבי אמר במשנה אינם בדוקא. וכמו שכתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' ד אות ב ד"ה ומש"כ) על מה שאמר החת"ס על ס' קסת הסופר שאין בו מום, מ"מ לפעמים פוסקים כמותו להקל ולהחמיר, ולפעמים פוסקים כדעת החולקים עליו, מפני שכך דרכה של תורה לבקש רק הכרעת האמת. וכתב השבט הלוי שע"פ רוב אין להכריע הלכה בכללים כאלו. ולכן לא באתי בזה לקבוע כללים קבועים, רק כתבתי מה שעלה בידי מהפוסקים. בתפילה ובתקוה, שלא אכשל בדבר הלכה, ושלא יצא תקלה ומכשול מתחת ידי.

קונטרס זה י"ל לרגל השמחה הגדולה בסיום ובהתחלת לימוד ס' מ"ב
ע"פ הסדר וההספק של הארגון החשוב דרשו. אשמח מאוד על
כל הארה או הערה.

כה דברי המלקט והמסדר
יעקב ישראל בן הגר"א הכהן לקס

ליקוטים מהפוסקים במעלת הספר מ"ב

וכעין זה מצאתי ג"כ בס' ערוך השלחן הנדפס מחדש, ואעפ"י כן לבי נוקפי, כי הנני יודע כי נגד הפוסקים להתיר הם מחמירים וכו'.

והשיב המלמד להועיל 'אין לי פנאי לעיין ולחוות דעתי מעצמי, וגם אני נצרך לסמוך על שו"ת האחרונים בזה. והנה המחבר ספר משנה ברורה, הוא הגאון בעה"מ ספר חפץ חיים, והוא מפורסם ברוסיא לבעל הוראה שכדאי לסמוך עליו ואפילו שלא בשעת הדחק וכו', וגם בעה"מ ערוך השלחן, הוא בר סמכא שיכול לסמוך עליו^א, עכ"ל.

בשו"ת אגרו"מ (או"ח ח"ה סי' יג אות ט) כתב 'עכ"פ לדינא אף שיש טעם לאיסור, שכן דעתי יותר נוטה, מ"מ הרוצה להקל כפי ששמע שהכריע כן המשנה ברורה, יכול לסמוך עליו. כי הרי הוא מרן דדורות בתראי בהוראות דעניני אורח חיים^ב.

מרן החזו"א זצ"ל כתב (אגרות ח"ב סי' מא) 'סוף דבר, ההוראה המקובלת מפי רבותינו אשר מפייהם אנו חיים, כמו מרן הב"י ומ"א והמשנה ברורה וכו', היא הוראה מקוימת כמו מפי סנהדרין בלשכת הגזית'. וכ"כ (בח"ג סי' לה) שהמ"ב הוא הפוסק האחרון.

מרן הגר"ע גראדזענסקי זצ"ל כתב (אגרות הגר"ע כז) על רבינו המ"ב 'ומשמיא קא זכו ליה לחבר ספרים יקרים וקדושים אשר איתבדרו בעלמא בכל ארצות הגולה, שלומדים בהם בחבורה ונתקבלו כדברי האורים'. (וע"ש באגרת כו).

בשו"ת מלמד להועיל (ח"א או"ח סי' לט) נשאל בענין מסויים, וכתב השואל 'אבל מצאתי תקון בס' משנה ברורה מהרב ישראל מאיר ראדין נ"י (הנדפס קודם איזה שנים בק"ק ווארשא) וכו' ואף ע"פ שהביא קצת מפקפקים בזה, בפי' ביאור הלכה פסק כן למעשה.

באגרו"מ הסתמך על ערה"ש הנ"ל וכו' בשעת הדחק, ואמר שהח"ח היה צריך להסכמת הערה"ש, ולא להפך, עכ"ל. ובשו"ת אגרות משה מזכיר את העה"ש בערך 100 פעמים. ובאגרו"מ (ח"א סי' לט ד"ה ולכן במחיצה) כותב עליו 'כבר הורה זקן בעל ערוך השולחן'.
ב. אולי אפשר לדייק מדבריו שדוקא בהלכות שבשו"ע או"ח הלכה כמ"ב, ולא בהלכות המובאים במ"ב משאר חלקי השו"ע.

א. בס' חידושי בתרא (ח"ב עמ' קטז) בענין איזה מחלוקת בין המ"ב והערוך השולחן כתב שאין לזלזל בדעת הערה"ש בשעת הדחק, ולבטל מלימוד תורה לשבת בדר וידום, מחמת דעת המ"ב. (וכ"ש שאין לצטט לשונות מבורות נשברים הפוגעים בכבוד עמוד ההוראה הערה"ש, והחזור עליהם גובל על אפיקרסות ממש, ואוי לאזנים שכן שומעות שאנשים מפקירים את העו"ב שלהם בליצנות זולה ומאוסה). וכן הביא בכה"ח וכו' והגרמ"פ ז"ל

עוד כתב בשו"ת אגרו"מ (ח"א סי' עד) 'אך אף לפ"ז יש להסתפק מה שמסתפק בשער הציון וכו', ולחוש שמא יבא חכם גדול ויברר לנו שצריך לברך, ודאי אין לחוש, מאחר שבדורנו אין מי שיכריע'.

בס' ר' יעקב (עמ' 435 ואילך) כתב 'שרבי יעקב קמינצקי זצ"ל ביטא את הערכתו העמוקה למ"ב בהזדמנויות רבות. פ"א שאל, אם כפי שאומר הגאון מוילנא, האדם מקיים מצוות רבות עם כל מילה ומילה של לימוד תורה, האם פי' הדבר הוא שהאדם זוכה לשכר רב יותר כאשר הוא קורא תשובה ארוכה של האחרונים, מאשר עבור לימוד דף גמרא בו מופיעות מילים מעטות יותר? והרי זה לא יתכן. הכלל לפיו מקבל אדם שכר נפרד על כל מילה ומילה של לימוד תורה, ביאר ר' יעקב, תקף רק כאשר שקל המחבר בזהירות מופלגת כל מילה אותה כתב, באותו אופן בו נבחרה כל מילה ומילה במשנה למטרה מסויימת. לדעתו, היווה המ"ב דוגמא נדירה ביותר מימינו אנו לדייקנות מוחלטת מעין זו. ר' יעקב שמע בעצמו מרעו ר' דוד ליבוביץ, אשר סייע בידי דודו הח"ח בהכנת הקטעים העוסקים בה' סוכה, כיצד שקל הח"ח כל מילה ומילה, כדי למנוע אפשרות כלשהיא לאי הבנה. דיוק זה בשפה – שהיה בבחינת פן נוסף בזהירותו של הח"ח באשר לכל מילה שיצאה מפיו או מתחת ידו – הוא

שהביא, לדעתו של ר' יעקב, את המ"ב למעמדו כפוסק אחרון המקובל בכל רחבי העולם'.

עוד כתב הגר"י קמינצקי זצ"ל בס' אמת ליעקב (עמ"ס אבות פ"ו מ"ג) 'ואמרתי כי בעל הח"ח ז"ל זכה בשכר שמירת לשונו שמ"ב שלו מדוקדק בלשון כ"כ עד שאפשר לדקדק בו כמו בראשונים, ומדה כנגד מדה היא'. וכ' את הסיפור הנ"ל.

בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סי' קנג ד"ה והנה כי) כתב 'והנה כי כן נתקבל להלכה מוכח מדברי הגאון בעל החפץ חיים ז"ל, אשר כולנו שותים בצמא את דבריו'.

בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' טו) כתב 'וכה ראיתי במ"ב וכו', והוא פוסק אחרון ואמר כהלכה'. וכ"כ בשב"ל (ח"א סי' מז, וח"ח סי' סא). ובשב"ל (ח"י סי' יג) כתב 'דברי רבינו בעל מ"ב בשעה"צ שזכר כבודו, הם דברי ציס"ע שאמר כהלכה'. וכ"כ בהסכמתו לס' שיח הלכה ח"א 'מסודרים על דברי רבנו פוסק אחרון בעל משנה ברורה, שמשנתו נתקבלה לדורות'.

בשו"ת מנחת שלמה ח"א סי' ט כתב 'ואיך שהוא נראה דיש בזה פנים לכאן ולכאן, ואלו ואלו דא"ח, אולם למעשה אין לזוז מהכרעת המשנ"ב שהוא בתראה, ונוטה לחשוש בזה לאיסור תורה'.

ישראל נשען עליו, ממילא צריך לשמוע להחפץ חיים בענין זה'.

ובמשנה הלכות (ח"י סי' יט) כתב 'בסימן ו' הביא שם לפסוק כערוך השלחן נגד המשנה ברורה, בענין שערות גדולות לענין חציצה בתפילין, וכתב דשמע מהגמור' זצלה"ה [הגר"א הענקין זצ"ל] שגדול כחו בהלכה יותר מהמשנה ברורה, ובמקום שחולקין יש לפסוק כהערוך השלחן, ובשם רב אחד כתב עוד דהערוך השלחן מביא דברי המ"ב א"כ הו"ל בתראי נגד המ"ב.

ולפענ"ד ההלכה כמ"ב, חדא דהמ"ב הוא גברא דמרי סיעא, ונתקבלו דבריו בתפוצות ישראל. והשנית דהכא לא פליגי המ"ב והערוך השלחן, אלא המ"ב מביא לעצמו ראיות מהאחרונים שפסקו כן להלכה למעשה להחמיר בענין הנחת תפילין כשיש לו שערות גדולות, ואין זה פלוגתא המ"ב עם הערוך השלחן'.

בשו"ת אז נדברו (ח"ז סי' סד ד"ה וסתם) כתב 'זאין לחלוק על המ"ב, כיון שספריו נתקבלו בכל העולם, ודינו כרבן של כל ישראל וכרבו מובהק, (אם לא כשיצא [כצ"ל] מהכלל בראיות גדולות).'

בשו"ת יביע אומר (ח"ג או"ח סי' לג בתשובת מרן הגריש"א זצ"ל) כתב 'וגם המשנ"ב בשעה"צ כתב שאין למחות בידם. וכבר הורה זקן זצ"ל'.

בם' הליכות שלמה (פסח אורחות הלכה הע' 252, עמ' ערה) כתב שהגרש"ז אויערבאך זצ"ל אמר שהת"ח שבירושלים היו הראשונים להכיר גדלו וחשיבותו של ס' משנה ברורה, וקבעו לימודם בו בשיעורים כסדרן, ע"ש.

בשו"ת משנה הלכות (ח"ג סי' ל) כתב 'והנה כתב שמביאור הלכה לא אריא וכו' שהרי בקיצור שו"ע וכו'. אומר אני דומה האי גברא כמי שלא טעם טעם שמעתתא, והלא בר בי רב דחד יומא יודע דהלכה כבתראי, ואפילו להקל קי"ל כמ"ב נגד הבעל קיצור שו"ע, אם לא די ש לן ראיות נגד המ"ב, כ"ש להחמיר משום ברכה לבטלה ושבועות שוא, גם בעיקר ראיתו לא ידענא למה הביא מהקצש"ע שפוסק כן, והלא הפוסקים הגדולים הטור וב"י והמ"א ושאר אחרונים ס"ל כן, והביאם בביאור הלכה וכו' ולמה מייתי מהקצש"ע. אמנם הרי הביאור הלכה שם חולק עליהם ומסיק להלכה דאין לברך מחדש, ואם היה בידו לחלוק על הטור וב"י והמ"א ודאי בידו גם לחלוק אקצש"ע, אשר קטנם עבה ממתנו, וא"כ אין מקצש"ע ראיה כלום וכו', ובודאי אין לסמוך כאן אקצש"ע כלל במקום שחולק עליו המ"ב, עכ"ל.

ובמשנה הלכות (ח"ח סי' קמא ד"ה ומש"כ) כתב 'וכיון דהמשנה ברורה הוא פוסק אחרון שכל בית

כללי הוראה בדעת ובאופן פסיקת רבינו המשנה ברורה

הלכה
שצוין
מקורה
במ"ב ולא
בשעה"צ

א. י"א שהלכה שאת מקורה ציין המ"ב
בתוך המ"ב ולא ציינו כדרכו
בשעה"צ, בדרך כלל הסיבה היא כי הלכה
זו איננה כ"כ ברורה לו¹. וי"א שלא
מסתבר לומר כן². (וע' לק' כללים טו, לו).

לשון 'אך'

דעתו לפסוק כאותה דעה³.
ג. כשהמ"ב כותב גבי מחלוקת
הפוסקים לשון 'אך'
דעת פוסק פלוני, נראה במ"ב שכך
ההכרעה⁴.

לשון 'אבל'

ד. במקום שכותב המ"ב מחלוקת
הפוסקים ובאחד מהדעות
כותב לשון 'אבל', י"א שדעת המ"ב
להכריע כדעה זו⁵.

לשון
'להדיא'

ב. בדרך כלל כשהמ"ב כותב
מחלוקת הפוסקים
ובדעת אחת מהם כותב לשון 'כתב כן
להדיא' או 'שכתב כן להדיא להיפך',

יב, [וכ"צ בבה"ל סי' לט סע' ג ד"ה כשר שפוסק כדעה זו], וסי'
נח ס"ק כד, וסי' סז סוף סק"ג, וסי' קג ס"ק פג, וסי' קסג סק"ו,
וסי' קצז ס"ק כד, וסי' רלו ס"ק יא [במוסגר], וסי' רמו סוף ס"ק
לב, ובבה"ל (סי' י סע' י ד"ה כיון, וסי' יא סע' ב ד"ה לשמן,
וסי' פה סע' ב ד"ה ואם [ובשורה שם דין ד], ובעוד הרבה
בה"ל), ובשעה"צ (סי' רעא אות פז).

ד. כן נראה להדיא במ"ב (סי' תרפ"ה ס"ק טו) ובשעה"צ
(סי' תרצ אות מא) על מש"כ המ"ב (סי' ס סק"י) לשון 'אך'.
וכ"נ גם בבה"ל (סי' תעה סע' ד ד"ה לא). וכ"צ בס' שונה
הלכות (סי' א דין ט), ובעוד הרבה מקומות. אולם בשו"ה
(סי' ס דין ט) כתב את ב' הדעות. וכ"כ בשו"ת אגרו"מ
(או"ח ח"א סי' קנט ד"ה ופירוש) בדעת החת"ס (שו"ת ח"א
סי' קמב) שכותב לשון אך, שכוונתו שחזור בו ממש"כ
לפני כן.

ה. סי' חידושי בתרא (להגאון רח"פ שיינברג זצ"ל, סי' סו על
המ"ב ס"ק כג עמ' פח, וסי' קח על המ"ב ס"ק טו עמ' רב),
בשם סי' בית ישראל (שבסו"ס חכמת אדם כללי הפוסקים אות
כט). וכתב החידושי בתרא שכלל זה הוא אף בדעת
המ"ב, דלשון 'אבל' הוא לשון של הכרעה. וכ"נ שהבין
בס' כף החיים (סי' קכ אות א) בדעת המ"ב (שם סק"א).
וכ"כ מרן הגר"ח ק"ש שליט"א (בתשרי בסו"ס אשי ישראל אות
קסח) בדעת המ"ב, [וע' בהע' הבאה, רצ"ע]. וכ"כ
החזו"א (אגרות ח"ג סי' כח) בדעת הגר"א שאם כותב
'אבל בתוספות', דעתו לחלוק. וכ"נ במ"ב (סי' תקלו ס"ק
לג) בדעת הגר"א שאם כותב 'אבל' כוונתו שיש לחשוש
לאותם ראשונים.

א. א' אמת ליעקב להגר"י קמנצקי זצ"ל (על השו"ע עמ'
קפא) עמש"כ המ"ב (סי' שמ ס"ק כז) בשם קרבן נתנאל.
וכ"כ בס' אפריון לשלמה (ליקווד עמ' מא אות יח) בשם
הגר"ח פ' שיינברג זצ"ל. וכן הסכים הגרמ"מ קארפ
שליט"א בס' הלכות שבת בשבת (ח"ד עמ' צא הע' 38).
וע' בקובץ מוריה (שבת תשס"ט עמ' קנה ואילך) מאמר
מנכדו הגאון ר' יוסף קמנצקי שליט"א שמישב ע"פ
כלל זה כמה סתירות במ"ב, וע' גם בקובץ ישורון (לו
עמ' קפב ואילך) מאמר מנכדו הגאון ר' יעקב טריביץ
שליט"א מה שהאריך בזה. וע' עוד לק' בהשלמות (אות
א) מה מה שהארכתי בזה. וע"ש כמה טעמים למה עשה
כן המ"ב.

ב. כן השיב לי מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א על כלל
זה 'לא מסתבר'. וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' לה אות
ו) לומד בדעת המ"ב הנ"ל שנוקט לאסור כק"נ. וכן בס'
משנתו ברורה (פ"ב הע' 3, 13, 14, 17) האריך להוכיח
מהמ"ב עצמו בהרבה מקומות שמציין למש"כ במק"א
בציון הפוסק בפנים, וכן מהבה"ל או השעה"צ שכותב
שבמ"ב העתיק לדינא כאותו פוסק שצינו בפנים, וכן
מהרבה פוסקים שלא הבינו כן בדעת המ"ב.

אף לדעת הגר"י קמנצקי כ' נכדו ר' יוסף (שם אות ב)
שלכתחילה יש להחמיר כדעה שהובא מקורה בפנים
המ"ב, אולם בשעת הדחק וכדומה, אפשר להקל.

ג. כ"נ במ"ב (סי' כה ס"ק נד, וסי' לב ס"ק קנד, וסי' לו קונטרס
משנת סופרים סוף צורת האות ב, וצורת האות ל, וסי' לח ס"ק

לשון 'לפי'
מנהגיני

ו. אף כשכותב המ"ב 'לפי מנהגיני', מ"מ מצינו שנהג בעצמו אחרת^ט. וכן מצינו שנהג אחרת ממש"כ במ"ב^י.

סתיירות
במ"ב

ז. כשיש סתיירות במ"ב, יש לדעת מה כתב באחרונה, כי העיקר כמו שכתב באחרונה^א. ודע שחיבר קודם

וי"א שאין כאן הכרעה^י. (וע' לק' כלל מז ובכללי השו"ע כלל יד).

לשון 'אכן'

ח. כשכותב המ"ב מחלוקת הפוסקים, ובאחת הדעות כותב לשון 'אכן', י"א שדעת המ"ב להכריע כדעה זו^י. וכ"נ לכאורה במ"ב בהרבה מקומות^ה.

מצינו בהרבה מקומות שאף שהמ"ב כתב 'אבל', מ"מ נשאר בצ"ע או בצ"ע למעשה. ובוזה לכאורה גם לדעות אלו אין בזה הכרעה. אולם בשו"ת אגרו"מ (או"ח ח"ה סי' כ אות ב ד"ה אבל המ"ב) כתב שאף שהמ"ב נשאר בצ"ע למעשה, מ"מ הוא נוטה כדעה מסוימת. במ"ב עצמו בהרבה מקומות נראה שהכריע כ'אבל'. אולם יש מקומות במ"ב שאף שכתב 'אבל', מ"מ לא נראה כ"כ שכך הכריע, כגון בסי' נה סק"ז, ובסי' ערה ס"ק יד לכאורה נראה שלא הכריע. [וע"ש בשו"ה דין יד].

ו. כ"נ בשו"ת ציץ אליעזר (ח' טז סי' ט ד"ה והמשנה), ובס' ביורור הלכה (או"ח ח"א סי' טו), ובס' אשי ישראל (פ' יז הע' כט).

בדעת השו"ה בכלל זה דבהרבה מקומות שכתב המ"ב באחת מהדיעות 'אבל', מ"מ כתב את ב' הדעות ללא הכרעה, (ע' סי' ד דין כא, וסי' ט דין ה, וסי' כה דין נד, וסי' לב דין קב ודין סג, וסי' לח דין ו, וסי' מב דין ה, וסי' מז דין כא, וסי' נב דין ב, וסי' נג דין נט, וסי' נט דין ג ודין ו, וסי' סד דין ד, וסי' סו דין ד, וסי' סט דין ב, וסי' ע' דין א, וסי' עד דין טו, וסי' עה דין יט, וסי' עז דין טו, וסי' פד דין ט, וסי' פה דין ו, וסי' פז דין ד, וסי' פז דין ג, וסי' צ דין א, וסי' קו דין ב, וסי' קח דין י, וסי' קטז דין א, וסי' קכה דין יא, וסי' קכח דין ה ודין נו ודין נח, וסי' קל דין א, וסי' קלה דין ו, וסי' קמו דין א, וסי' קנג דין ד, וסי' קנד דין לג ודין לה, וסי' קנח דין טו, וסי' קנט דין כג, וסי' קסב דין י, וסי' קפא דין א, וסי' קפח דין ו, וסי' קפט דין ב, וסי' קצג דין ה, וסי' ריב דין ז, וסי' רלט דין א, וסי' תקפו דין לא, וסי' תרעה דין ז, וסי' תרפח דין יח, וסי' תרצו דין ד, [נחפשותי רק בח"א]). ומ"מ בהרבה מקומות נראה שהכריע כאבל, (ע' סי' קיד דין י [ואולי מפני שהוא ב' אחרונים נגד אחרון א'], וסי' תרסה דין ג, וסי' תרפה דין א), ואולי מפני שהמ"ב (סי' תרסה סק"ד) סיים שכ"כ הריטב"א. וע' בהע' הקודמת, וצ"ע. ואולי יש חילוק בדעת המ"ב בין אם כותב אבל וכו', וכ"כ וכו', או וכן הסכים וכו', לבין אם כותב רק אבל. אולם בשו"ה (סי' תרסח דין ב) נראה שגם בכה"ג אינו הכרעה, והביא את

ב' הדעות.

יש מקומות במ"ב שהוא דעת אחרון אחד כנגד אחרון אחר. ויש מקומות בשו"ה שכותב י"א ואבל, ובוזה לכאורה לכו"ע ההכרעה כ'אבל'.

נראה במ"ב שאף שכתב בסי' תרפו סק"ח 'אבל במ"א הביא בשם כמה פוסקים וכו' וכן הסכים בביאור הגר"א להלכה וכו' וכע"ז כתב הפר"ח ג"כ, מ"מ בס"ק יב נראה שאין זה הכרעה והוא עדיין מחלוקת הפוסקים. וצ"ע. וע' לק' (כלל מז ובהע').

ז. ס' חידושי בתרא (להגאון רח"פ שיינברג זצ"ל, סי' סו על המ"ב ס"ק כג עמ' פח).

ח. מ"ב (סי' יא סק"ל, [ע"ש בשו"ה דין לג, ובמ"ב סי' תקפו סק"ט], וסי' כג סק"ג, [ובשו"ה דין ב], וסי' כה ס"ק נד, [ע"ש בשו"ה דין נד, ובמ"ב סי' תרמט סק"ו, ובבה"ל סי' יא סע' ו ד"ה ולענין, וסי' תנר סע' ד ד"ה ע' לק'], וסי' לב סק"ל, ושם ס"ק נד, [ע"ש בבה"ל סע' טז ד"ה ואח"כ ובשו"ה דין קח], וסי' נה ס"ק לח, [ע"ש בשו"ה דין יא], וסי' סט סק"א, וסק"ח, ובבה"ל שם ד"ה אומר, [ע"ש בשו"ה דין א], וסי' צט סק"ח, [ע"ש בשו"ה דין ד ואשי ישראל פ' כב סע' כ ובהע'], וסי' קמג ס"ק לג, [ובשו"ה שם דין ה], וסי' קס סק"ז, [ע"ש בשו"ה דין ה], וסי' קסח ס"ק פה, [ובשו"ה שם דין כה], וסי' קעז סק"ד, [ובשו"ה שם דין ג], וסי' קעח ס"ק מז, [ובשו"ה שם דין ז], וסי' קצ ס"ק יד, [ובשו"ה שם דין ה], וסי' קצז ס"ק יב, [ובשו"ה שם דין ב], וסי' ריא ס"ק כז ובשע"צ שם אות יז, [וע"ש בשו"ה דין ג], וסי' רכה ס"ק יח, [ובשו"ה שם דין ז], ובה"ל סי' תרצ סע' יד סוד"ה אין, [ובשו"ה שם סוף דין ו], [בדקתי במ"ב רק בח"א ובי'], [ובעוד הרבה מקומות במ"ב, אא"כ המ"ב בעצמו כותב אח"כ את דעתו להלכה, (כגון בסי' רלו ס"ק יא). ובשו"ה (סי' קעג דין א) נראה שהוא אינו לשון הכרעה.

ט. ע' בס' שיח הלכה (ח"ב סי' ס אות יד).

י. ע' בס' לב אליהו (בהקד' לח"א עמ' ?) ובס' הצדיק ר' שלמה (עמ' קט), הביאם בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סי' קעז).

יא. כ"נ בבה"ל (סי' קפג סע' ו ד"ה אפילו). וע' בקובץ

ח"א, אח"כ ח"ג, ואח"כ ח"ב, ח"ד, ח"ה, וח"ו.¹

ח. כתב בנו של המ"ב שהטעם שיש סתירות במ"ב, מפני שחלק מהמ"ב חיבר בנו"ג. וי"א שלא מסתבר לומר כן, ובודאי שהמ"ב עבר עליהם והסכים עם בנו"ג. ויש לפעמים שחזר בו, ולא מציין שחזר בו.² וי"א שבדברים של מנהג, שיש בהם מנהגים שונים, לא שינה מדברי בנו"ג. וי"א שאין לדייק כ"כ בסתירות במ"ב חלק ו, מפני שבניו חיברוהו.³

ט. אם המ"ב כותב דעה מסויימת, ואח"כ כותב שבאיזה ראשון

או איזה אחרון לכאורה לא משמע כן, או שבאיזה ראשון מוכח להדיא דלא כאיזה אחרון, נראה במ"ב שאין זו הכרעה, והמ"ב נשאר בזה בצ"ע לדינא, או שרק לכתחילה נכון לעשות כאותו אחרון.⁴ ואם כותב לשון 'שמדברי שאר הפוסקים לא משמע כן', כך הכרעת ההלכה.⁵

י. כשכותב המ"ב, השעה"צ, או הבה"ל מחלוקת הפוסקים, ובדעת אחד מהם כותב לשון 'מסיק' או 'מסקנת', נראה במ"ב שדעתו לפסוק כן להלכה.⁶ (וע' לק' כלל לד).

יא. כשהמ"ב כותב מחלוקת הפוסקים ובדעה מסויימת כותב

לשון
לכאורה לא
משמע כן,
ולשון
'מדברי
שאר
פוסקים
לא
משמע
כן'

קנייבסקי שליט"א בסתירה בין המ"ב (סי' תרכו סק"ב) למ"ב (סי' תרלו סק"ב), שהעיקר כמ"ש בסי' תרלו שהוא בתרא. וכ"כ בס' משנתו ברורה (פ"א סעי' ב ובהע"5).

ס' ל ד"ה ובוהו בדעת המ"ב. (יל"ע בס' מאיר עיני ישראל ח"ב עמ' 209 בשם תלמיד הח"ח ר' שלמה בלוק).

טו. ס' בירור הלכה (ח"א סי' פט סעי' ח סוד"ה עינת).

טז. ס' אמת ליעקב (סי' תרפג סעי' א הע' 596). בקובץ ישורון (לו עמ' קפה) כותב שחלק מהסתירות אפשר לישב ע"פ הכלל לע' (כלל א), וע' לק' (השלמות אות א).

יז. ס' יהודה לקדשו (עמ' תשלב ד"ה ומו"ר) מאמר מהגאון ר' חנוך קרלינשטיין זצ"ל שכך אמר לו מרן הסטייפלר זצ"ל לישב סתירה במ"ב ח"ו. רצ"ב.

יח. כ"נ במ"ב (סי' תרפו סק"ה, [ובש"ה שם דין ו], [אולם שם איתא 'אכן', וע' לע' כלל ה]), ובשעה"צ (סי' רח אות עה, וסי' שעב אות נא, וסי' תטז אות ח), ובבה"ל (סי' ע סעי' ה ד"ה היה עוסק, וסי' קסד סעי' ב סוד"ה לחזור, וסי' שכ סעי' יז ד"ה ספוג). וכ"כ בס' מאיר עוז (ח"ז עמ' 341, וח"ח עמ' 383 ד"ה ומה) בדעת המ"ב. (יל"ע בארץ צבי יט).

יט. כ"נ בס' שו"ה (סי' א דין מ).

כ. כ"נ במ"ב (סי' ח סק"ק יד, וסי' רעג סק"כ, ע"ש בשעה"צ אות כא). וכ"כ בס' שונה הלכות (סי' ב דין ב, וסי' עז דין יג). וכ"כ בס' אפיקי מגינים (סי' קיט חי' סק"ט) שהבין כן

ישורון (חלק לו מאמר ים דרך מהגר"י טריביץ עמ' קסג ואילך) עוד הרבה דוגמאות כה"ג. וכ"כ בשו"ת רבבות אפרים (ח"א סי' תכד) בשם הגר"ב זילבר זצ"ל ומרן הגר"ח [יל"ע בס' מאיר עיני ישראל ח"ב עמ' 209].

יב. ס' תולדות וקורות חייו של רבינו הח"ח זצ"ל שחיבר בנו הגאון ר' אריה ליב זצ"ל (הוצאת שנת תשי"ב, עמ' לח ד"ה בימים).

מכלל זה יש ללמוד גם, שא"א לומר שהמ"ב כותב בח"א איזה הלכה ע"פ מש"כ השעה"צ בח"ב וכדומה.

יג. ס' תולדות וקורות חייו (עמ' מב ד"ה אס), ע"ש כמה דוגמאות. וכן הסכים בס' חזון עובדיה (שבת ח"ג ?).

נראה שחלק מהבה"ל במ"ב ח"ג הם מעשה ידיו של בנו ר' אריה ליב זצ"ל. ע' בבה"ל (סי' רעג סעי' ג ד"ה או) שכותב 'המעין האמתי יראה שכווננו האמת בעז"ה בדברי האגור'. סגנון שלא נמצא במ"ב במק"א. וע' גם בבה"ל (סי' שלב סעי' ד סוד"ה ואם) שכותב 'כל עיקר הדברים האלו העתקתי מכתובת יד בני המנוח, הגדול בתורה ובמדות טובות, כמוהר"ר אברהם זללה"ה, שנפטר בעז"ה בן כ"ג שנה, כ' כסליו תרנ"ב לפ"ק'.

יד. חזו"א (סי' רבותינו עמ' צט בשם מרן הגר"ח שליט"א בשמו, ובס' מעשה איש ח"ב עמ' צד הע' 1). וכ"כ בס' דעת יהודה (עמ' רי) בשם הגר"י שפירא זצ"ל ובשם מרן הגר"ח שליט"א, וכ"כ בס' ברכת אשר (עמ' 26 או"ד) בשם הגר"ח שליט"א, וכ"כ בשו"ת דברי יציב (יו"ד

לשון
'מסיק' או
'מסקנת'

לשון
'הסכים'

וכ"כ בנו של רבינו המ"ב. וי"א שאינו ראה שלא סובר כנ"ב. ויש מי שכתב שכלל זה הוא רק אם השמיט הלכה מצויה. (וע' לק' כלל כה).

השמיט
איזה פרט

יד. כשהמ"ב מעתיק איזה אחרון, והשמיט איזה פרט, נראה במ"ב שהוא מפני שאינו סובר כנ"ב. (וע' לק' כלל מא).

לשון 'כתב
בספר פלוני'

טו. נראה במ"ב שאף אם כתוב 'כתב בספר פלוני', או 'דעת פוסק

לשון 'הסכים', נראה במ"ב שדעתו להלכה כאותה דעה. (וע' לק' כלל מח).

לשון
'מצדד'

יב. כשהמ"ב כותב מחלוקת אחרונים, אף שמוסיף שכן מצדד אחרון מסויים, מ"מ נראה במ"ב שאינו מכריע כדעה זו, אלא הוא נשאר מחלוקת הפוסקים. (וע' לק' כללים מב, נו, ובכללי הפוסקים כללים כו, לג).

דיוק מאי
העתקת
המ"ב

יג. י"א שאם המ"ב לא העתיק איזה אחרון משמע שלא ס"ל כנ"ב.

רבים ושלמים כי אבי ז"ל ברוב צדקתו לא היה מטריד דעתו הרבה, והיה מסיים בכל ענין להחמיר לצאת ידי כולם, אמנם לא כן הוא, מר אבי החמיר רק לעצמו אבל לאחרים לא היה מחמיר כלל, ודרש וחקר בכל הלכה וצדד כמה צדדים, וצייר לפעמים שיטות אחרות (שלא נזכרו בפוסקים), כדי לעשות ספק בעיקר הדין, וביותר חקר בכל דבר אם הוא דאורייתא או דרבנן, כדי לצרף ולמצוא צד להקל, אמנם האמת ניתן להאמר שבכמה מקומות לא אבה לעקור גבולים שגבלו אבותינו ושנהגו העם, אף במקום שמצאנו שיטות אחרות להקל והשמיט זאת, ע"ש כמה דוגמאות.

כה. מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל אמר שאף שהשמיט המ"ב את הח"א, מ"מ אין ראה שאינו סובר כמותו, (ס' אשרי האיש ח"א פ"מ אות ג, הובא במ"ב דרשו ס' רכז על המ"ב סק"ה הע' 3). וכ"כ בשו"ת מנח"י (ח"ז ס' טו ד"ה והנה כ"ת), אולם במנח"י (ח"ד ס' ל אות ז) מסתפק אם אפשר לדייק מהשמטת המ"ב. (וע' לע' הע' 25).

כו. שו"ת אז נדברו (ח"ט ס' מז אות א). וע"ע באז נדברו (ח"ג ס' ט ד"ה לפיכך) שכתב שהמ"ב מקצר, והרבה פעמים משמיט חידושים מהפ"ג, מפני שאינם מצויים, או שאינם ברורים לו כ"כ.

כז. שעה"צ (ס' קיב אות ג, וס' קלח אות יג, וס' קנא אות לה, וס' קנד אות טז ואות כג, וס' קפג אות כז, וס' קפח אות כא, וס' קצו אות ט, וס' רח אות לה ואות סד, וס' ריח אות כט, וס' רכה אות יז, וס' רלה אות ט, וס' רנג אות מז ואות עט, וס' רעד אות ח, וס' רפח אות ט, וס' רצא אות ד ואות ז, וס' שכח אות צו, וס' תכ אות ב, וס' תלב אות כב, וס' תלז אות יד, וס' תנה אות טז, וס' תצט אות כה, וס' תקל אות ד, וס' תקלז אות מח, וס' תקפד אות יג, וס' תרנה אות יא, וס' תרעז אות ל, ובה"ל (ס' ב ס' ו ד"ה ולא, וס' ד ס' כא

בהכרעת המ"ב (שם ס"ק יז). וכ"כ להדיא במ"ב (ס' רצו ס"ק לה ובשעה"צ שם אות לד, ובמ"ב ס' תקב ס"ק יז ובשעה"צ שם אות יז).

כא. בה"ל (ס' סז סע' א סוד"ה ספק). וכ"כ בס' מאיר עוז (ח"ג עמ' תשו אות ד וח"ד עמ' רנה ד"ה להלכה) בדעת המ"ב.

כב. כן מוכח להדיא במ"ב (ס' קמד ס"ק יז - יח). וכ"כ בשעה"צ (ס' שה אות לו) ובהב"ל (שם סע' יא ד"ה ופוקק).

כג. מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א (דרך אמונה ביכורים פ"ה צה"ל אות קסב, ובתשרי בסו"ס אשי ישראל אות קכו, ובמהדו"ב אות פט ואות קיד, ובשמו בס' מאיר עוז ח"א עמ' 292 וח"ג עמ' תפת, ובס' תורת המועדים ס' תגן הע' יד). וכ"כ בס' לקט הקמח החדש (ס' מז ס"ק מה), [הביאו הבירור הלכה ח"א שם], וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח ס' נד ד"ה אמנם אף), (וע' לק' הע' 27), ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ז ס' ב ד"ה ברם הארצה"ח, וח' יד ס' יח אות ג), וכן מצדד בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ד ס' קכו ד"ה ובנשים), וכ"כ בס' אמת ליעקב (אוי"ח ס' תרצה סע' א), ובס' בירור הלכה (אוי"ח ח"ב ס' קב), ובס' הלכות שבת בשבתו (ח"ב פ' כד הע' 18 ד"ה ודע).

וכן משמע בהרבה מקומות בשעה"צ או בהב"ל שכותב 'השמטתי', או 'לא הזכרתי', או 'לא העתקתי', או 'לא העתקתי' דעת איזה אחרון מפני שהאחרונים הקשו עליו, וצינתיים לק' (השלמות אות ב).

מצינו בהרבה מקומות שהמ"ב העתיק איזה אחרון שלא במקומו, ולכן תמיד יש לבדוק אולי המ"ב העתיק את אותו אחרון בסיומן אחר. (ע' שעה"צ ס' תרפה אות ו). [ובד"כ צייננו בס' שו"ה].

כד. תולדות וקורות חייו של הח"ח זצ"ל (עמ' פד ד"ה אולי יחשבו, מכתבי הח"ח עמ' 86) שכתב 'אולי יחשבו

פלוגי, מ"מ כן דעתו להלכה^כ. וי"א שאין דעת המ"ב אלא רק לחשוש לדעה זריט. (וע' לע' כלל א, ולק' כלל לד).

טז. כתבו הפוסקים שכשיש סתירה בין המ"ב לס' ליקוטי הלכות או לס' מחנה ישראל, ההלכה כמ"ש במ"ב.

יז. אם המ"ב כותב דעה בסתמא, ואח"כ כותב שאחרון אחר פסק אחרת, וכ"כ באחרון אחר, נראה במ"ב שההלכה כדעה הבי"א.

סתירות בין המ"ב לס' מחנה ישראל

הלכה סתמית ומחלוקת ולשון 'וכן כתב'

יח. כשמותב המ"ב 'אפשר', יש להסתפק אם כוונתו להסתפק בזה, או שדעתו כן להלכה^{לב}. (וע' לק' בכללי הפוסקים כלל ב).

יט. י"א שאם כותב המ"ב במחלוקת הפוסקים באחת הדעות לשון 'חולק' או 'חולקים', או שכותב שפוסק פלוגי חולק על השו"ע או על הרמ"א, דעתו להלכה כדעה זריט. ובכמה מקומות במ"ב מוכח לא כן^{לד}.

לשון 'אפשר'

לשון 'חולק' או 'חולקים'

אות ב במוסגר) מציין למ"ב. ובס' תולדות וקורות הח"ח (לבנו ר' אריה לייב עמ' יט ד"ה בעבור) כתב שס' מחנה ישראל יצא לאור לאחר שנת תר"מ, ואילו המ"ב ח"א נדפס בשנת תרמ"ד כמ"ש (שם עמ' ד"ה בשנת), וצ"ב. מש"כ כלל זה גם על ס' ליקוטי הלכות, כ"כ בס' מאיר עוז (ח"ד עמ' תתצו סוד"ה והנה) בשם מרן הגר"ק שליט"א.

יל"ע בספרים שרבינו המ"ב חיבר לאחר המ"ב כגון ס' נדחי ישראל שהתחבר בשנת תרנ"ד, אם יש סתירות מהמ"ב בחלקים שחיבר לפני כן, [נסיום המ"ב היה בי"ט חשוון תרסו, ונערכה 25 שנים בערך], אם הלכה כחיבורים שחיבר לאחר המ"ב.

לא. כ"נ במ"ב (ס' שח ס"ק יז ובס' שי ס"ק כב).

לב. לכאורה מצינו בזה סתירות בדעת המ"ב, שבהרבה מקומות מוכח שאם כותב במ"ב 'אפשר' הדבר לא ברור לו, ובכמה מקומות מוכח שאף שכותב אפשר, כך דעתו להלכה. ציינתים לק' (השלמות אות ג).

לג. כ"כ במ"ב דרשו (ס' רכה הע' 25) בשם מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א (בס' שו"ה שם דין ד, ובשם בס' מעשה חמד פ"ג הע' א ובסוף הס' שם בשו"ת מהגר"ק שליט"א אות ג). וכן הביין בס' אפיקי מגינים (ס' לב ח"י ס"ק כט, וס' מה ח"י ס"ק ג) בדעת המ"ב, וכ"נ בס' שונה הלכות (ס' מה דין ג, וס' תריב דין ב), וע' לק' (בהע' הבאה). וכ"נ בס' בית ברוך (כלל ה אות נט, וכלל כ אות כח), ובס' פסקי תשובות (ס' סב אות ד). וע' במ"ב דרשו (בהע' על המ"ב ס' תריב ס"ק ב).

לד. כ"נ בבה"ל (ס' י סע' ג ד"ה לא) שאף שכתב במ"ב (שם ס"ק) 'ורבים חולקין על זה', מ"מ בבה"ל כתב שיש בזה דעות באחרונים. וכ"נ שהבינו בס' לקט

ד"ה צריך, וס' רסח סע' יג ד"ה ושם, וס' שכא סע' יג ד"ה אבל, וס' תקן סע' ג ד"ה ולמחר). וכ"כ בשו"ת אגרו"מ (ארו"ח ח"ג ס' פו ד"ה ועיין) בדעת המ"ב.

כח. כ"נ להדיא בשעה"צ (ס' רב אות סד) שאף שיש אחרונים שחולקים עמש"כ במ"ב (שם ס"ק נב) בשם החיי אדם, מ"מ ההלכה כח"א. וכ"נ להדיא במ"ב (ס' לב ס"ק רב וס' לג ס"ק כו). וע' בס' משנתו ברורה (פ"ב הע' 14 – 13, ובסע' י ובהע' 28 – 27) שהאריך להוכיח מהרבה מקומות מהמ"ב שכך דעתו להלכה.

ולענין לשון 'לדעת פוסק פלוגי', ע"ש (סע' יא ובהע' 33 – 30).

וצ"ב למה באותם מקומות החליט המ"ב לציין את שם הפוסק בפנים ולא כדרכו בשעה"צ.

כט. כ"כ בקובץ מוריה (שבט תשס"ט עמ' קנו אות ג) מאמר מר' יוסף קמנצקי שליט"א ע"פ דעת זקנו ר' יעקב קמנצקי זצ"ל (המובא לע' הע' 1). וכ"כ בס' הלכות יום ביום (לגרמ"מ קארפ שליט"א, ברכות ח"ב פ"ט סוף הע' 17 עמ' ערה) שאין בזה הכרעה, והוא רק מראה מקום בלבד. ואמר לי שמקורו בגר"י קמנצקי. ודחה את הראיה מהשעה"צ הנ"ל ממש"כ לשון נכון, ול"נ שכוונת השעה"צ שנכון לעשות כח"א ולא כדעות החולקות. וכ"נ גם בס' ה' שבת בשבת (ח"ב פ' כא הע' 41) ובס' ה' חג בחג (יו"ט ח"ב פ"ז הע' 33) ובס' ה' יום ביום (ח"א פ"ג הע' 46) שכך מקובל מהגר"י קמנצקי זצ"ל. ולכאורה הוא לא מבואר להדיא בדברי הגר"י קמנצקי זצ"ל, רק הוא בנוי על יסודו המובא לע' (שם). ל. שו"ת ציץ אליעזר (חלק יז ס"א ד"ה וצריכים), ושו"ת תשובות והנהגות (ח"א ס' קע אות ב), מפני שהמ"ב התחבר באחרונה. וכ"נ במ"ב (ס' ע ס"ק) שמציין למש"כ בס' מחנה ישראל, אולם גם במחנה ישראל (פ"ו

סתירות בין המ"ב לבה"ל או השעה"צ

כז. כשיש סתירה בין מש"כ במ"ב למש"כ בשעה"צ או בבה"ל, כתבו הפוסקים שההלכה כמ"ש במ"ב^ל. (וע' לק' כלל כט).

אחרונים שחולקים על ראשון

כא. לכאורה נראה במ"ב שבמחלוקת בין האחרונים ויש איזה ראשון כצד מסויים, אם עוד אחרונים העתיקו את אותו ראשון, או שיש אחרונים שסוברים כמותו, הכרעת ההלכה כאותו ראשון^ל. ואם יש הרבה ראשונים כדעה מסויימת, אף שהרבה אחרונים כתבו אחרת, הכרעת ההלכה כראשונים^ל. (וע' לק' בכללי הפוסקים כלל עה).

מחלוקת בין הראשונים

כב. לכאורה נראה במ"ב שבמחלוקת ראשון אחד כנגד ג' ראשונים, הלכה כג', ובב' כנגד ג', נכון

לכתחילה להחמיר כב"ל^ה, ובב' כנגד ד', יש להקל, ובפרט בדברים מדרבנן^ל. ואף כשיש הרבה ראשונים כנגד קצת ראשונים והשו"ע, מ"מ לענין ברכה אמרינן ספק ברכות להקל^מ. (וע' לק' כלל ל).

מחלוקת בין האחרונים

כג. לכאורה נראה במ"ב שבמחלוקת אחרון אחד כנגד ב' אחרונים, העיקר כב"מ^א, וכ"ש במחלוקת אחרון אחד כנגד הרבה אחרונים^{מב}. ובמחלוקת ב' אחרונים כנגד ב' אחרונים, היא מחלוקת שקולה^{מג}.

הלכה שכתובה בשעה"צ או בבה"ל

כד. נראה במ"ב שהלכה שכתבה בשעה"צ או בבה"ל ולא כתבה במ"ב, מפני שאין ההלכה ברורה לו כ"כ^{מד}. (וע' לק' כלל לג).

ובס' שונה הלכות (שם דין יא) בדעת המ"ב הנ"ל שלא הכריע. וצ"ע.

לז. שעה"צ (סי' רח אות נב). וכ"נ בשו"ה (סי' תקסו דין א) [בדעת המ"ב שם סק"ח והשעה"צ שם אות ו]. וכ"נ במ"ב (סי' תרצב סק"ד), ובבה"ל (שם סע' ד ד"ה מפלג). **לח.** שעה"צ (סי' תרלט אות יג), וכ"נ קצת בבה"ל (סי' רכג סע' ה ד"ה שהיא).

לט. שעה"צ (סי' שצז אות כב).

מ. מ"ב (סי' תרעו סק"ו), ושעה"צ (שם אותיות ט – יא) בשם הברכ"י (שם סק"ג). וע' בבה"ל (סי' צב סע' א ד"ה וצריך).

מא. שעה"צ (סי' תקא אות ו). וכ"נ במ"ב (סי' קח סק"ג לג) בשם פמ"ג (מש"ז שם סק"ג).

מב. כ"נ בס' שונה הלכות (סי' טו דין ז במסגרי).

מג. מ"ב (סי' רצו סק"י) ושעה"צ שם אות יג, ושעה"צ (סי' תרעו אות טו), ובה"ל (סי' צב סע' א ד"ה וצריך).

מד. שעה"צ (סי' קכח אות קיז, וסי' תקפה אות ב) על הלכה שהעתיק בשעה"צ ולא העתיק במ"ב, וכ"כ הבה"ל (סי' קג סע' ז ד"ה אבל של כרכים, ושם ד"ה אא"כ) על הלכה שהעתיק בבה"ל ולא העתיק במ"ב. וכן הוכיח בקובץ ישורון (לו עמ' רד) מהמ"ב (סי' תרו סק"ג יג ושעה"צ שם אות

הקמח החדש (שם סק"ז), ובס' שונה הלכות (שם דין יא) בדעת המ"ב. ובס' מאיר עוז (ח"ג עמ' קסו) הוכיח כן מהמ"ב (סי' צב סק"ב ובהה"ל שם סע' א ד"ה וצריך). וכ"נ בס' שונה הלכות (סי' ח דין מב) שכתב את ב' הדעות שבמ"ב (שם סק"מא). אולם בס' פתחי עולם (שם סק"לט) הבין שדעת המ"ב כדעות החולקות.

לה. כ"נ בשו"ת אגרות משה (י"ד ח"ב סו"ס קנח), וכ"כ בשו"ת קנה בשם (ח"א בתולדות המחבר עמ' 59, וח"ג סי' כ ריש אות ב, ושם סי' לח סוף אות ד, וח"ד סי' א אות א ד"ה ואם כן), והוסיף שרק במקום הצורך אפשר להקל כשעה"צ או כבה"ל. וכ"כ בס' מאיר עוז (ח"ג עמ' תשלב) בשם מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א שבר"כ כשיש דעה במ"ב ובשעה"צ חולק, הלכה כמ"ב. [ובס' שו"ה הרבה פעמים כן חשש לשעה"צ או לבה"ל, כגון בס' קכח דין עב]. וכ"כ בס' ברכת אשר (עמ' 26 אות ג) בשם הגר"ח שליט"א, וכ"כ בס' חוט שני (שבת ח"ד פ' פט סק"כ כו ד"ה והנה) שהעיקר כמ"ב.

לו. כ"נ במ"ב (סי' קא סק"ו, [בשם ס' מגן גבורים אלף המגן שם סק"ג], וסי' תקלז סק"ג), ובשעה"צ (סי' רנו אות מו), ובבה"ל (סי' נג סע' ג ד"ה איו). אולם במ"ב (סי' י סק"ח, ובשעה"צ שם אות יג, ובבה"ל שם סע' ג ד"ה לא) נראה להדיא לא כן, וכן הבינו בס' לקט הקמח החדש (שם סק"ז),

השמיט
הלכה
מבה"ט

כה]. נראה במ"ב שהלכה שכתובה בבה"ט שלא העתיקה במ"ב, מפני שאינו סובר כן מה. (וע' לע' כלל יג).

לשון
אמנם

כו]. י"א שאם המ"ב כותב במחלוקת הפוסקים בדעה מסוימת לשון 'אמנם', שכן דעתו להלכה, מפני שהוא לשון הכרעה מ.

לשון
זלענ"ד אין
ראיה כ"כ

כז]. נראה במ"ב שאף כשכותב על איזה אחרון שהביא ראיה לדינו

זלענ"ד אין ראיה כל כך, מ"מ אין כוונתו לחלוק עליו לדינא מ.

לשון
אומרים
וסתם ו"א.

כה]. נראה במ"ב שהטעם שלפעמים כותב איזה הלכה בשם י"א, מפני שיש חולקים מה. ואם כותב הלכה בסתם ואח"כ מביא י"א, כתב המ"ב שדעתו להלכה כסתם מ.

הלכה
בסתמא
ומציין
לבה"ל
שנשאר
בצ"ע

כט]. נראה בפוסקים שהלכה שכתבה המ"ב בסתמא, אף שהמ"ב מציין לבה"ל שנשאר בצ"ע, או

דין כז, וסי' רכד דין יג, וסי' רכה דין ג, וסי' שז דין כה, וסי' שנ דין יא, וסי' שסג דין ס, וסי' תיד דין ד, וסי' תלב דין ד, וסי' תקיב דין ז, וסי' תקפו דין י, וסי' תריב דין י, וסי' תרל דין יד, וסי' תרמח דין ל – לא, וסי' תרסו דין ג, וסי' תרעג דין ד, וסי' תרעז דין ז, וסי' תרפט דין ב) מוכח שאינו הכרעה. וצ"ע בדעתו מתי כן ומתי לא. ואולי יש חילוק בין אם אח"כ כותב שכן דעת עוד פוסקים וכדומה, או שהוא כמה אחרונים נגד אחרון א' או ב' וכדומה [ע' לע' כלל כג], או שכותב לשון 'אמנם כמה אחרונים הסכימו' וכדומה לשונות של הכרעה, כמבואר לק' (כלל לה).

לכאורה נראה בבה"ל (סי' שעא סע' ד ד"ה שמת, ושם סע' ו ד"ה אחד) שאף שכותב אמנם, מ"מ לא מכריע כן. ואולי כלל זה רק במ"ב ולא בבה"ל.

(יל"ע בס' מנוחה שלמה עמ' רלא).

מז. מ"ב (סי' שכב ס"ק כה), ושע"צ (שם אותיות כג - כד). וכ"נ קצת בשע"צ (סי' ריא אות ה), ובבה"ל (סי' קכח סע' יג ד"ה ואח"כ, וסי' שסג סע' כז ד"ה בבנין).

מה. שע"צ (סי' צא אות ג, וסי' קנט אות יג, וסי' שסב אות ל, וסי' תלג אות לג). וכ"נ במ"ב (סי' קפג ס"ק כה), ובה"ל (שם סע' ו ד"ה אפילו), ובבה"ל (סי' סו סע' א ד"ה ואפילו).

מט. שע"צ (סי' תרנו אות ז, וסי' תרפח אות ז). וכ"ד מרן הגר"ח"ק שליט"א (בתשו' מכת"י של מכון שו"ה המבואר) בדעת המ"ב, והוסיף שאם היש אומרים הם לחזומרא יש לחוש לדבריהם לכתחילה, ואם דבריהם להקל, יש לעשות מדבריהם צירוף, או להקל במקום הדחק. אולם במ"ב (סי' תרפט סק"ב), ובבה"ל (שם סע' א ד"ה ועבדים) נראה שלא הכריע.

(ג), שגם דברי השע"צ הם מהפמ"ג, ובכ"ז העתיקים רק בשע"צ ולא במ"ב אם שאר דברי הפמ"ג.

מה. שע"צ (סי' קעד אות מה, וסי' רעב אות ג, וסי' תכב אות ט), ובה"ל (סי' לד סע' ד ד"ה הוא, וסי' נג סע' ב ד"ה אין). וגם מוכח שלא סמך על זה שהדפיס את הבה"ט בס' מ"ב. ורק סמך על הבה"ט לענין דברים של חסידות, כמ"ש בנו בס' תולדות וקורות חיי הח"ח זצ"ל (עמ' כז) 'מר אבא לא הרבה להביא מילי דחסידותא בחיבורו, (וסמך על הבאר היטב ושערי תשובה, שמוכר בדבריהם כמה מילי דחסידותא בנגלה ונסתר), רק עיקרי הדין ע"פ חכמי הש"ס'. מאידך המ"ב (בסוף ההקדמה לח"א) כתב 'ואקוה להשם שמתוך פירושנו יהיה לכל אדם משנתו ברורה בטעמיה וכל פרטיה, כי גם את עיקרי הדינים שבתוך הבה"ט ושע"ת הכנסתי כולם בתוך משנתי, משמע קצת שלא דקדק להעתיק את הכל.

יל"ע אם אמרינן כלל זה על השמטות הלכות מהשע"ת. מז. הגר"ח"פ שיינברג זצ"ל (סי' חידושי בתרא סי' סו על מ"ב ס"ק כג עמ' פח, וסי' קח על המ"ב ס"ק טו עמ' רב, ובקובץ מוריה קצ"ז קצ"ח עמ' נו ד"ה והנה). וכן מצדד בס' איל משולש (שטרי הדיוטות פ"ז הע' עג), ע"ש.

בדעת מרן הגר"ח"ק שליט"א בכלל זה מצינו לכאורה סתירות, שבשו"ה (סי' נג דין נה, וסי' נה דין לב, וסי' סו סוף דין כג, וסי' קכח דין נח, וסי' קסב סוף דין יד, וסי' קסז דין כד, וסי' קפג דין יד, וסי' רכה דין יד, וסי' רנד דין ז, וסי' רנו דין יא, וסי' שז דין כה, וסי' תי דין א, וסי' תנח דין א, וסי' תקלו דין ט, וסי' תקסו דין יג, וסי' תרלט דין ל, וסי' תרמ דין יא, וסי' תרמה דין ג, וסי' תרסד דין כ) נראה שפוסק כאמנם, אולם בשו"ה (סי' קח דין יג, וסי' קסג דין ב, וסי' רג דין ד, וסי' רח

הלכה
שכתובה
רק בבה"ל

לג]. אם המ"ב כותב הלכה מסויימת רק בבה"ל, י"א שאין הכוונה שפוסק כן, אלא הוא לידיעה בעלמא, ורק לכתחילה יש לחשוש לזה"י. וי"א שבודאי שדעת המ"ב כן להלכה ולמעשה"י. וכ"נ דעת המ"ב"י. (וע' לע' כלל כד).

בצע"ג, מ"מ סתימת ההלכה כמ"ב"י. (וע' לע' כלל כ).

כשיו
הרבה
ראשונים
שמחמירים

ל]. נראה במ"ב שבמחלוקת ראשונים אם יש יותר ראשונים כדעה מסויימת, לכתחילה נכון להחמיר כדעת הראשונים המרובים"א. (וע' לע' כלל כב).

לשון
'מסקנת
האחרונים'
או 'מסקנת
הפוסקים'

לד]. כשהמ"ב מביא מחלוקת הפוסקים, ובאחת מהדעות כותב לשון 'מסקנת האחרונים', או 'מסקנת הפוסקים', או 'מסקנת איזה פוסק ודלא כפוסק אחר', נראה במ"ב שכך ההלכה"י. (וע' לע' כלל י).

לשון
'לאורה'

לא]. כתב המ"ב שאם כותב איזה הלכה בלשון 'לאורה', מפני שהוא אינו ברור, כגון שהוא מחלוקת הפוסקים"י.

לשון 'רוב
האחרונים
הסכימו'
או 'הסכימו
כמה
אחרונים'
או 'הסכימו
הרבה
אחרונים'

לה]. כשהמ"ב כותב ש'רוב האחרונים הסכימו', או 'הסכימו כמה אחרונים', או 'הסכימו הרבה אחרונים', נראה במ"ב שכך ההלכה"י.

כשהמ"ב
מציין
לאיזה
פוסק

לב]. י"א שאם המ"ב כתב איזה הלכה, ולא כותב דעה חולקת אלא רק מציין לדעה חולקת, העיקר להלכה כדעה שכתב במ"ב ולא כדעה שציין"י. וי"א שדעת המ"ב לחשוש לדעה שציין"י.

נו. מרן הגר"ח"ק שליט"א (בתשו' למכון שו"ה המבואר, ובתשו' בס' ברכת אשר עמ' 26 אות א).

נז. כ"נ במכתבי הח"ח (מכתב צ, עמ' רכב) שכתב 'ובביאור הלכה יבואר בו עוד כמה ענינים נחוצים מפוסקים ראשונים ואחרונים'. וכ"מ גם במ"ב (בסוף ההקדמה לח"א).

נח. מ"ב (בסוף ההקדמה לח"א ובהקד' לח"ג ד"ה גם יבואר, ובמכתבי הח"ח מכתב צ, עמ' רכב). וכ"נ במ"ב (סי' עו ס"ק לא, וסי' קנט סק"י, וסי' תכו ס"ק יב, וסי' תכו סק"ג, וסי' תנט ס"ק מא, וסי' תסב ס"ק יא, וסי' תעא ס"ק כא, וסי' תקכו סק"ל, וסי' תקפו סק"ה), ובשעה"צ (סי' קסח אות ב, וסי' שכח אות סט, וסי' שמג אות א, ובעוד הרבה מקומות), ובהב"ל (סי' ח סע' יד ד"ה אם היה, וסי' עט סע' ב ד"ה אותה, וסי' קנט סע' א ד"ה והוא, וסי' שסט סע' א ד"ה אפילו).

נט. מ"ב (סי' תסב סק"י - יא). וכ"כ בס' מאיר עוז (ח"ג עמ' תתקנה ד"ה והמ"ב) ע"פ המ"ב (סי' פז סק"ד) והבה"ל (שם סע' א סוד"ה אבל). וכ"כ בס' משנתו ברורה (פ"ב סע' יג ובהע' 37) ע"פ המ"ב (סי' קעד סק"ג והשעה"צ שם אות ז, וסי' רח ס"ק עב והשעה"צ שם אות סח) ובעוד מקומות, ע"ש. וכ"נ בס' שו"ה (סי' רד דין כ) על לשון 'ההסכימו עמו הרבה אחרונים', שבמ"ב (שם ס"ק מה).

נ. ס' ברכת אשר (עמ' 26 או"ה) בשם הגרש"ז אויערבאך דצ"ל (בס' ותן ברכה ח"ב עמ' 516, וסי' הליכות שלמה תפילה פ"א באורחות הלכה הע' 77 ג'ל"מ שם). וכ"נ בס' שו"ה (סי' צד דין ט), ובס' אשי ישראל (פ' כג סוף ה' ט ובהע' אות נ) עמש"כ המ"ב (שם ס"ק טו), ומציין בשעה"צ (אות יט) לבה"ל (שם סע' ד ד"ה היה) שנשאר בצ"ע, מ"מ פסקו את המ"ב והשמיטו את הבה"ל.

נא. שעה"צ (סי' שסג אות מד), ובה"ל (סי' תטו סע' ג ד"ה ויש). וע' בה"ל (סי' רטז סע' ג סוד"ה עצי).

נב. שעה"צ (סי' תקסט אות ו, וסי' תרנח אות כו).

נג. ס' מאיר עוז (ח"ב סוף עמ' רמב) לומד כלל זה מדברי השו"ה הלכות (סי' לב דין סז). וכן מוכח גם בשו"ה (סי' ז דין א, וסי' יא דין פז, וסי' כח דין א). אולם במקומות אחרים בס' שו"ה (סי' לב דין יד, וסי' תרצב דין י) מעתיק גם את הדעה שהמ"ב ציין. ואולי כלל זה רק בבה"ל ולא במ"ב.

נד. ס' בירור הלכה (ח"ב סי' קב עמ' טו ד"ה משנה).

נה. ס' שאילת משה (שיעורי הגרמ"ש קליין שליט"א, שערי הכתב ח"א עמ' קע אות ז), וכ"כ הרה"ג יצחק אייזיק כהנא (בהסכמתו לס' ברכה כהלכה).

לשון 'סתר את דבריו'
לז. כשהמ"ב כותב לשון שאחרון מסויים 'סתר את דבריו', נראה במ"ב שהיא אינה הכרעה⁵.

לשון 'עין בס' פלוני'
לז. כשהמ"ב כותב עיין באיזה פוסק וכו', י"א שגם בזה אפשר לומר את הכלל המבואר לע' (כלל א) שהמ"ב עצמו אולי אינו סובר כן⁶. וי"א שדעת המ"ב כאותו פוסק⁷. ואם המ"ב כותב אח"כ 'וכן הסכים עוד פוסק', מוכח במ"ב שכן דעתו להלכה⁸. (וע' לע' כללים א, טו).

כשמזכיר דעת הגר"א
לח. כשהמ"ב כותב מחלוקת הפוסקים, וכותב שדעת הגר"א כצד מסויים, נראה במ"ב שכן הכרעתו להלכה⁹. ויש מקומות במ"ב שאפי'

שדעת הגר"א כצד מסויים, מ"מ המ"ב נשאר בצ"ע¹⁰.

לשון 'המברך לא הפסיד'
לט. כשהמ"ב כותב 'שהמברך לא הפסיד', או 'בודאי לא הפסיד', נראה במ"ב ברוב המקומות שכוונתו שאפשר לברך או לעשות כאותה דעה¹¹.

לשון 'ורבים חולקים'
מ. נראה במ"ב שאף שכותב על דעת כמה אחרונים 'ורבים חולקים', מ"מ אינה לשון הכרעה¹².

משנה או משמט מדברי הפוסקים
מא. מצינו במ"ב שלפעמים משנה קצת מלשון הפוסק שמעתיק, או שמוסיף איזה תיבה, והוא במכוון בדוקא¹³. (וע' לע' כלל יד).

ס. בה"ל (סי' תכט סע' א סוד"ה שואלין). ונפק"מ למש"כ המ"ב (סי' ד סוף ס"ק לט) 'ובספר היכל הקודש מחמיר ביוצא מבהכ"ס ג"פ. ובמ"א סימן ז סתר דבריו, שאין כאן הכרעה. וכ"נ בס' שו"ה (שם דין מר) שהביא את ב' הדעות.

סא. ע' בקובץ ישרון (לו עמ' קפה הע' 26).

סב. ס' משנתו ברורה (פ"ב סע' י ובהע' 29), ע"ש בהע' שהביא הרבה ראיות לזה מהמ"ב.

סג. מ"ב (סי' טו ס"ק טו, וסי' תנא ס"ק קנט, וסי' תרמו ס"ק, וסי' תרצא ס"ק), ושע"צ (סי' נו אות ל).

סד. מ"ב (בהקד' לח"א).

סה. שע"צ (סי' תרעא אות כד). וכן בשע"צ (סי' רטו אות מז) היקל בסב"ל. וכ"נ במ"ב (סי' תרפ ס"ק וס"ק יב).

סו. מ"ב (סי' יד ס"ק נ' בשם המ"א (סק"ה) וכהבנת הפמ"ג (א"א שם) והלבושי שרד (אות ה) בדעת המ"א שאפשר לברך עליה לכתחילה. ובס' שיח הלכה (אות טו) כ' שכן משמע מסתימת המ"ב, ודלא כהבנת המחצית השקל (שם) בשם התוס' (חולין קי ב ד"ה טלית) והרא"ש (חולין פ"ח סי' כו, שהם מקור דברי המ"א) שהכוונה שלכתחילה לא יברך, וכן הבין בס' ערוך השולחן (סע' ח), וסי' כה ס"ק מד, וסי' מז ס"ק כה וכוט, וסי' נב ס"ק, וסי' רכה ס"ק, וסי' תרכא ס"ק ג), ושע"צ (סי' תקלא אות יא, וסי'

תקנד אות טו), ובה"ל (סי' כה סע' יב ד"ה י"א נוכדמוכח להדיא במ"ב שם ס"ק מז ובשע"צ אות סב שהכוונה שצריך לברך), ושם סוד"ה א"צ ונהבנת ס' ערוך השולחן (סע' כו) וס' שונה הלכות (דין מז) וס' הלכה ברורה (ביור הלכה ס"ק כב ד"ה ולענין הלכה) בדעת הבה"ל שיש להורות לברך, ודלא כהשגת ס' לקט הקמח החדש (ס"ק פו) על הערה"ש, וסי' קסת סע' ח ד"ה טעונים, וסי' קפו סע' א ד"ה אלא). וכן הבין בדעת המ"ב בס' מאיר עוז (ח"א עמ' 307 אות ב, וח"ג עמ' ק ד"ה ולהלכה, וח"ז עמ' 196 ד"ה להלכה, וח"ח עמ' 624 ד"ה ויש). אולם בבה"ל (סי' נב סע' א ד"ה ומ"מ, וסי' סב סע' ד ד"ה יצא נבלשון 'בודאי לא הפסיד'), וסי' רח סע' ז סוד"ה עד ונהבנת השו"ה שם דין כד), משמע קצת שלכתחילה לא לברך, ורק מי שירצה לברך, לא הפסיד.

סז. מ"ב (סי' י ס"ק ח), ושע"צ (שם אות ג), ובה"ל (שם סע' ג ד"ה לא). וכן הבינו בס' לקט הקמח החדש (שם ס"ק ז) ובס' שונה הלכות (שם דין יא) בדעת המ"ב שאין בזה הכרעה. אולם בשו"ה (סי' שסא דין ד) נראה שהבין בדעת המ"ב (שם ס"ק א) שהכריע כרבים החולקים, וצ"ע.

סח. מקומות ששינה: שע"צ (סי' רח אות נ, וסי' רצט אות יט, וסי' שיא אות ג). מקומות שהוסיף: שע"צ (סי' יג אות א, וסי' קסב אות נו), ובה"ל (סי' רעח סע' א ד"ה מותר).

לשון
'מצדד'

מב]. כשהמ"ב כותב לשון 'שפוסק
פלוני מצדד', י"א
שהכוונה שלא קיבל את דברי אותו פוסק
לגמריסט. ול"נ שכוונת המ"ב שאותו פוסק
לא כתב כן בודאות, רק נוטה יותר לומר
כן. (וע' לע' כלל יב, ולק' כלל נ, ולק' בכללי
הפוסקים כללים כו, לג).

לשון י"א
וי"ח או
י"א וי"א

מה]. כשהמ"ב כותב י"א וי"ח, או י"א
וי"א, נראה במ"ב שאין
בזה הכרעה. ובברכות אמרין ספק
ברכה להקל. (וע' לק' כללים נא, ע).

לשון 'אבל
הרבה
אחרונים
חולקים'

מו]. כשהמ"ב כותב לשון 'אבל הרבה
אחרונים חולקים', נראה
במ"ב שכך ההלכה. (וע' לע' כלל ד, ובכללי
השו"ע כלל יד).

ספק יצא
יד"ח תפילה

מוג]. נראה במ"ב שאם להלכה יש ספק
אם יצא יד"ח תפילה
שמו"ע, לא יחזור להתפלל, (וכ"ש בשאר
ברכות דרבנן). ע"א.

לשון 'וכמה
אחרונים
חולקים'

מז]. כשהמ"ב כותב לשון 'וכמה
אחרונים חולקים',

לשון אין
למחות בר'

מד]. כשהמ"ב כותב לשון 'אין למחות
בו', י"א שכך דעת

(סי' צב סק"ב) והבה"ל (שם סע' א ד"ה וצריך). וכ"כ בשו"ת
בצל החכמה (ח"ב סי' ז אות יב) ע"פ המ"ב (סי' מה סק"ה
וסי' פד סק"ג). וכ"כ בס' אשי ישראל (פ"ה הע' נט) בדעת
המ"ב (סי' מו סק"ב). וכ"כ במ"ב (סי' תרצה ס"ק טז). וכ"כ
בס' שו"ה (סי' מו דין יח, [בדעת המ"ב שם ס"ק יז], וסי' נג
דין מז, [בדעת המ"ב שם ס"ק פג], וסי' נה דין מד, [בדעת המ"ב
שם ס"ק מט], וסי' רמט דין ט, [בדעת המ"ב שם ס"ק כב], וסי'
שמז דין יח, [בדעת המ"ב שם סק"ח], וסי' תלה דין ה, [בדעת
המ"ב שם סק"ג]).

וכן יש להוכיח שא"א לומר שדעת המ"ב כ"א הא' או
כ"א הב', ממה שהמ"ב (סי' מה סק"ה) הקדים את הי"א
המקילים, וכ' שיש אוסרים, ובמ"ב (סי' פד סק"ג) הקדים
את היש אוסרים וכ' שיש מקילים.

עה. מ"ב (סי' תרצה ס"ק טז).

עו. ס' מאיר עוז (ח"ד עמ' תתקמד סוד"ה ולגבי) ע"פ המ"ב
(סי' קכח ס"ק קמא) והבה"ל (שם סע' לח ד"ה שנה). וכן יש
להוכיח מהמ"ב (סי' תרצא ס"ק יא) והשעה"צ (שם אות ח),
ומהמ"ב (סי' לב ס"ק קלו).

בדעת מרן הגר"ח"ק שליט"א בס' שו"ה מצאתי בכלל
זה סתירות, שבשו"ה (סי' מו דין כא, וסי' קכח דין יא) הביא
את ב' הדעות, ואולם בשו"ה (ע' דין א, וסי' קכח דין
סט, וסי' קעח דין ז, וסי' שיח דין ל, וסי' תרמה דין ד) פוסק
כ'אבל', וצ"ע.

סט. קובץ ישורון (לד עמ' תקס) ע"פ החזו"א (או"ח סי'
נא סק"ו סוד"ה הגר"א).

ע. כן נראה בהרבה מאוד מקומות במ"ב, שלשון
'מצדד' הכוונה שהוא רק נוטה יותר לומר כן, וכ"כ בס'
מאיר עוז (ח"ד עמ' 636 ד"ה עוד) בדעת המ"ב (סי' קסג
ס"ק יא).

עא. מ"ב (סי' עט סק"ו) שלא יחזור להתחלת התפילה,
ובשעה"צ (שם אות ד) מפרש, כי הפמ"ג (א"א שם סק"ד)
נשאר בזה בצ"ע. וכ"כ מרן הגר"ח"ק שליט"א (בתשו'
בסו"ס אשי ישראל אות רסו), ע"ש.

ונראה שאם בשמו"ע אמרין כן, שיש צד שאולי לא
יצא יד"ח התפילה, כ"ש בשאר ברכות דרבנן, שלא
יחזור לברכה.

עב. ס' מאיר עוז (ח"ג עמ' תתח ד"ה ולמדנו) ע"פ המ"ב
(סי' עה סק"א), והבה"ל (שם סע' א סוד"ה במקום). וכ"כ
במ"ב (סי' תקנן סק"ח).

עג. כ"כ בס' שו"ה (סי' קלה דין ו) ובס' פסק"ת (שם הע'
34) בדעת המ"ב (שם סק"ד). וכ"כ בשו"ה (סי' קמ דין ד)
בדעת המ"ב (שם סק"ט). וכ"כ במ"ב (סי' קסא ס"ק כא, וסי'
רעה ס"ק כה, וסי' שטז סוף סק"ס [ע"פ המ"א שם ס"ק כו בשם
אגודה ?], וסי' תלב דין ב, [בדעת המ"ב שם סק"ד], וסי' תרסא
דין א, [בדעת המ"ב שם סק"ב]).

עד. ס' מאיר עוז (ח"ד עמ' קסו ד"ה ומכאן) ע"פ המ"ב

י"א שכך הכרעת המ"ב^{טז}. וי"א שאין בזה הכרעה^{עח}.

לשון 'גם
פוסק פלוני
סובר כדעה
פלוגית'

מח. י"א שאם המ"ב כותב דעת פוסק פלוני ופלוני ויש חולקים, ובשעה"צ כותב שגם פוסק פלוני הסכים כדעה מסויימת, כן דעת המ"ב להלכה^{עט}. וי"א שאין בזה הכרעה^פ. (וע' לע' כלל יא).

מסייע
מפוסק
פלוני כדעה
מסויימת

מט. י"א שאם המ"ב כותב י"א ואח"כ כותב לשון פוסק שחולק, והביא לו סיוע מעוד פוסק, דעתו להלכה כחולקים^{פא}. וי"א שאין בזה הכרעה^{פב}.

נ. כשהמ"ב כותב לשון 'יש מחמירים' או 'יש אוסרים' או 'יש מקילים' או 'יש מתירים', הוא מפני שאינו לכו"ע. ומ"מ דעת המ"ב לפסוק כמותם^{פג}. (וע' לע' כלל כח).

לשון 'יש
מחמירים'
או 'יש
אוסרים'
או 'יש
מקילים'
או 'יש
מתירים'

נא. כשהמ"ב מביא ב' דעות מהפוסקים, י"א

כשמביא ב'
דעות

שדעתו להלכה כדעה האחרונה^{פד}. וי"א שאין בזה הכרעה^{פה}. (וע' לע' כלל מה, ולק' כלל ע).

נב. כשהמ"ב מביא פוסק שהסתפק, ופוסק אחר שנוקט כצד מסויים, לכאורה דעת המ"ב להלכה כפוסק שפשט את הספק^{פי}. ואם נחלקו לענין ברכה, אין הכרעה^{פז}.

פוסק
שפושט
ספק של
פוסק אחר

נג. אם המ"ב מביא איזה אחרון שחולק על השו"ע, וכותב שאחרון אחר פוסק כשו"ע, ומביא עוד שכ"ה דעת עוד כמה אחרונים, י"א שדעת המ"ב להלכה כשו"ע והאחרונים^{פח}.

פוסק
שחולק על
השו"ע,
והרבה
פוסקים
סוברים
כשו"ע

נד. כשהמ"ב כותב 'וכל זה לדעת השו"ע, אבל דעת כמה אחרונים', נראה במ"ב שכך דעתו להלכה^{פט}.

לשון 'אבל
דעת כמה
אחרונים'

הלכות, שהרבה פעמים מביא את ב' הדעות. וכתב שכן נראה בס' חוט שני (פ' מט סק"א ד"ה ונגיעה), ובס' בירור הלכה (ח"א סי' מח וסי' סז, וח"ב סי' קפת), ובס' שש"כ, ובס' ארחות שבת, ובס' ה' שבת בשבתו, ובס' אשי ישראל. אולם (שם בהע' 5 - 4) הביא מס' ראיות מהמ"ב שדעתו כדעה האחרונה, ומס' ראיות שהמ"ב לא הכריע בזה. וכ"נ בשו"ה (סי' קמ דין ד) ובפסק"ת (שם הע' 14) בדעת המ"ב (שם סק"ט) שהמ"ב לא הכריע. **פו.** כן נראה בס' שו"ה (סי' א דין מג, וסי' ב דין ב, וסי' שו דין ז) ובעוד הרבה מקומות. אולם בשו"ה (סי' תרפח דין יט) הביא את ב' הדעות שבמ"ב (שם סק"ב), וכ"נ בשו"ה (סי' קצג דין ח, וסי' תרצב סוף דין יג). ואולי כלל זה רק בבה"ל ולא במ"ב. וצ"ע. **פז.** כ"נ בשו"ה (סי' תרצא דין ט) ע"פ השעה"צ (שם אות ט). **פח.** כ"נ בס' שו"ה (סי' תרפח דין יח) ע"פ המ"ב (שם ס"ק יח). **פט.** כ"נ במ"ב (סי' תרפט סק"ה) ובבה"ל (שם סע' ב ד"ה

עז. כ"נ בשו"ת אז נדברו (ח"ז סי' י - ז), ובס' אשי ישראל (פ' כב אות כו ובהע' פח). **עח.** כ"נ בס' שו"ה (סי' קכח דין טט) שהביא את ב' הדעות. וע' לע' (הע' 6 ד"ה נראה) ראיה לזה מהמ"ב. **עט.** ס' מאיר עוז (ח"ה עמ' כט) ע"פ המ"ב (סי' קלא ס"ק יא) והשעה"צ (שם אות ט). **פ.** כ"נ בס' שו"ה (שם דין ו) שכ' שיש בזה מחלוקת. וכ"נ בס' אשי ישראל (פ' כה הע' לו). **פא.** ס' מאיר עוז (ח"ה עמ' תיג ד"ה ומשמע) ע"פ המ"ב (סי' קמד סק"ט) והשעה"צ (שם אות ט). **פב.** כ"נ בס' שו"ה (שם דין ב) שהביא את ב' הדעות. וכ"נ בשו"ה (סי' תרצו דין ה) בדעת המ"ב (שם ס"ק יג). **פג.** ס' משנתו ברורה (פ"ב הע' 52 ד"ה ושמא) ע"פ המ"ב (סי' תקטו ס"ק מז והשעה"צ שם אות נח). **פד.** שו"ת אז נדברו (ח"א סי' לו ד"ה והנה, וח"ג סי' לט עמ' עח ד"ה וכן). **פה.** ס' משנתו ברורה (פ"ג הע' 2) בדעת הס' שונה

לשון אבלי
כמה
פוסקים
חולקים

נה]. כשהמ"ב כותב 'אבל כמה פוסקים חולקים', לפעמים אינו מכריע כן, כגון שמציין לבה"ל שמביא עוד הרבה פוסקים שסוברים כצד הא', ובפרט אם הבה"ל נשאר בצ"ע.

נו]. כשהמ"ב כותב מחלוקת אחרונים, ומוסיף שאחרון מסויים העתיק או פסק כצד מסויים, לכאורה כך דעת המ"ב להלכה^{צא}. (וע' לע' כללים יב, מב, ולק' בכללי הפוסקים כללים כו, לג).

במחלוקת
הפוסקים
שכותב שכן
העתיק או
פסק פלוני

לשון
זכריע'

נז]. כשהמ"ב כותב מחלוקת הפוסקים ובאחת הדעות כותב לשון 'הכריע', לכאורה כן דעת המ"ב להלכה^{צב}.

שו"ע דפ"ר

נח]. היה למ"ב דפוס ראשון של השו"ע שהדפיס מרן הב"י עצמו^{צג}.

ספרים
שלא היו
למ"ב

נט]. מש"כ המ"ב בהקדמה לחלק א' שהיו לו הרבה מספרי הפוסקים, ע' בהע' רשימת הספרים שכותב המ"ב שלא היו לו^{צד}.

חרש.

צ. ס' שו"ה (ס' תרצ דין יט) ע"פ המ"ב (שם ס"ק לב) ובה"ל (שם סע' ט ד"ה באיזה).

צא. ס' שונה הלכות (ס' תרפה דין כד) ע"פ המ"ב (שם ס"ק יח). וכ"כ בס' פסקי תשובות (ס' רפד הע' 148) שכן מצדד המ"ב. וכ"כ בס' אשי ישראל (פ' מט הע' לב) בדעת המ"ב.

צב. שו"ה (ס' תרצב דין ו) ע"פ המ"ב (שם סק"ה). וכ"נ בשו"ה (ס' כה דין לה, וס' נח דין יט, וס' קנח דין יח, וס' שטו דין כ, וס' שלד דין יד, וס' תקנט דין יג), אולם בשו"ה (ס' רב דין ט, וס' תכח דין כו, וס' תלה דין ב) הביא את כל הדעות, וצ"ב.

צג. מ"ב (ס' תמו סק"כ, וס' תצא סק"א, וס' תקלה סק"ג, וס' תקלו סק"ג, וס' תקנא ס"ק כח), ושעה"צ (ס' תנא אות קסט, וס' שפא אות ה), ובה"ל (ס' תקלג סע' ג ד"ה ואם).

צד. שו"ת משאת בנימין, כמש"כ הבה"ל (ס' תקיא סע' ב סוד"ה אבל), ושו"ת הלכות קטנות, כמש"כ השעה"צ (ס' קסב אות נח, וס' רכג אות ז), [אולם בבה"ל ס' שכט סע' ד ד"ה אלא מוכח שהיה לו שו"ת הלק"ט], ושו"ת בית יהודה [לגר"י עייאש], ושו"ת קנאת סופרים [לגר"ש קלוגר], כמש"כ הבה"ל (ס' לו צורת האות י ד"ה יגור), [ומ"מ היה לו את חיבורו חכמת שלמה על אור"ח כמובא במ"ב ס' תמה סק"ט, ובשעה"צ ס' תקנג אות לב, וס' תרסח אות ט, וס' תרצב אות יא. וכן במ"ב ס' רנג ס"ק צט מביא את חיבורו טוב טעם ודעת. וע' מש"כ בזה בקובץ ישורון לו עמ' קסח בהע' 7], ושו"ת כנסת הגדולה, כמש"כ הבה"ל (ס' קנג סע' כב ד"ה חזור), ושו"ת מהר"ם מרוטנבורג דפוס פראג, כמש"כ השעה"צ (ס' רד אות יד). ושו"ת תשב"ץ לרשב"ץ, כמש"כ השעה"צ (ס' רעב אות כז). ושו"ת הר הכרמל,

כמש"כ הבה"ל (ס' תקטו סע' א ד"ה נכרי). ושו"ת דרכי נעם, כמש"כ הבה"ל (ס' לד סע' ד ד"ה הוא), ושו"ת מהר"ח, כמש"כ השעה"צ (ס' קכח אות צט), ושו"ת בית אפרים [לשע"ת], כמש"כ הבה"ל (ס' רח סע' ט ד"ה אינו), ושו"ת מהר"ט צהלון, כמו שמוכח במ"ב (ס' כג סק"ה), [וכמו שהעיר בס' כף החיים שם אות ג ובס' שונה הלכות שם דין ג בשם אביו וצ"ל בס' קה"י ליקוטים ח"ט ס' ט].

בבה"ל (ס' תצח סע' ט ד"ה אבל) נראה שלא היה לו ח"י הגרעק"א על ס' זה. וכ"נ בבה"ל (ס' תקו סע' ד ד"ה אלא). וכ"כ השעה"צ (ס' תרנח אות יח) 'ושמעתי שהגאון ר' עקיבא איגר אין סובר כן בהגהותיו, ואין הספר תחת ידי וכו'.

מש"כ השעה"צ (ס' שכג אות לו) על שו"ת תרומת הדשן שאינו בידו כעת, כוונתו שאז לא היה תח"י לעיין בו, אבל מוכח במ"ב (ס' קנד ס"ק לה ולז), ובשעה"צ (ס' רב אות נא, וס' רג אות יט, וס' שכא אות יג, וס' שלא אות כג, וס' שנח אותיות לב, לג, לד, לה, וס' שצא אות ח, וס' תטו אות ט, וס' תלג אות נו, וס' תמב אות לב, וס' תמו אותיות ק, קא, וס' תנט אות ז, וס' תסו אותיות עט, פד, וס' תקיג אות לב, וס' תקטו אות יז, וס' תקנא אות מג, וס' תרמט אות ל, וס' תרעז אות ד), ובבה"ל (ס' לב סע' כה ד"ה אות, וס' קסח סע' ה ד"ה על, וס' רג סע' ו ד"ה על, וס' רלה סע' א ד"ה ומיהו, וס' רסח סע' ג ד"ה ושלא, וס' שיט סע' ג ד"ה לאכול, וס' שכא סע' טז ד"ה דוקא, וס' שכד סע' ז ד"ה וע', וס' שע סע' ח ד"ה קבוע, וס' תמח סע' ג ד"ה לא, וס' תנא סע' יז ד"ה והמנהג) שהיה לו שו"ת תרוה"ד.

וכן מש"כ המ"ב (ס' קיז סק"ה) שצריך לעיין בס' דבר שמואל ובס' יד אהרן, הכוונה שאז לא היה תח"י, כי את הס' דבר שמואל מזכיר במ"ב (ס' לב ס"ק כב, וס'

ס[א]. לכאורה לא היה למ"ב ספרי האר"י ז"ל, ע' בהע"צ.

ס' האר"י ז"ל

סא[א]. מבואר במ"ב שהיה לו ח' המאירי בכת"י עמ"ס סוכה צ"י.

ח' המאירי על סוכה

סב[א]. המ"ב מזכיר את האשל אברהם מבוטשאטש בג' מקומות בלבד צ"י. (וע' לע' כלל יג).

אשל אברהם בוטשאטש

סג[א]. אף שהמ"ב נשאר בצ"ע למעשה, מ"מ דעת הפוסקים שאם הוא נוטה כדעה מסויימת, כך דעתו להלכה צ"ח.

כשכותב צ"ע למעשה ונוטה כדעה מסויימת

סד[א]. המ"ב מזכיר את הס' שדי חמד בכמה מקומות צ"ט, וכן השד"ח מזכיר את המ"ב בכמה מקומות ק.

ס' שדי חמד

סה[א]. המ"ב מזכיר את הס' קיצור שו"ע בכמה מקומות ק.

ס' קיצור שו"ע

סו[א]. נראה במ"ב שאם נחלקו הפוסקים גבי הידור מצוה, ורוב הפוסקים סוברים שאסור לעשות את ההידור, ולחלק מהפוסקים יש לעשות את ההידור וכך המנהג, אין למחות בנוהגים כן, אבל אין חיוב לנהוג כן ק.

מחלוקת הפוסקים בהידור מצוה

סז[א]. נראה במ"ב שסומך על שו"ת מן השמים ק.

שו"ת מן השמים

סח[א]. אין להקל בהלכה שרבינו חננאל מחמיר בה, כי כל דבריו דברי קבלה ק.

להחמיר בדעת ר' חננאל

סט[א]. כשהמ"ב כותב מחלוקת הפוסקים בלא הכרעה, ובשעה צ נוטה לאחת הדעות, נראה בפוסקים שכן הכרעת ההלכה ק.

מחלוקת במ"ב ובשעה צ נוטה לאחת מהדעות

ק. בשד"ח (ח"ב מערכת ל כלל קמא, וח"ח מערכת חוה"מ אות יד). (ויל"ע בשדי חמד מערכת למ"ד כלל קמ"א עא ב).

קא. במ"ב (סי' קיד ס"ק טו, וסי' שנח סק"ז), ובשעה צ (סי' כז אות מט, וסי' שטו אות נו), ובבה"ל (סי' עט ס' ז ד"ה אבל, וסי' קיד ס' ו ד"ה בלא). ובבה"ל (סי' ריו ס' א ד"ה הנכנס) מזכיר קיצור שו"ע במסגרת, וכנראה כוונתו לחיבור מסגרת השולחן על הקיצור שו"ע, שהזכירו גם הבה"ל (סי' רעה ס' א סוד"ה לאור הנר). וכן מש"כ השעה צ (סי' סה אות טו) הכוונה להגהות הקיצור שו"ע על הדעה"ח, קובץ ישורון (לד עמ' תקפד).

קב. ס' מאיר עוז (ח"ח עמ' 887 ד"ה ומשמע) ע"פ הבה"ל (סי' קעד ס' ח ד"ה וכן) שכן משמע בפמ"ג.

קג. מ"ב (סי' קיב סק"ג). וע' בס' מאיר עוז (ח"ד מעמ' תקטז).

קד. בה"ל (סי' תמו ס' ד ד"ה מותר). ונפק"מ להרבה בה"ל שמזכיר את שיטת ר"ח, שיש להחמיר כדעתו.

קה. ס' מאיר עוז (ח"ח עמ' 91 ד"ה ולכן) ע"פ שו"ת אגרו"מ (או"ח ח"ג סי' לג ד"ה ובמחלוקת). אך בס' שו"ה (סי' קעו דין ד) הביא את ב' הדעות, וע"ש בס' פסק"ת (שם או"א), וצ"ע.

לג ס"ק יח), ובבה"ל (סי' רלא ס' א ד"ה בכל, וסי' שנח ס' ט ד"ה אבל), וכן את הס' יד אהרן מזכיר הרבה פעמים, ובכמה מקומות נראה שהיה לו את הס'.

צה. כ"ז בשעה צ (סי' תרגא אות מג) שכתב על איזה הלכה שהביא המ"א (שם ס"ק יז) בשם האר"י ז"ל שאולי הוא ע"פ סוד. ובהאר"י ז"ל עצמו מבואר טעם אחר כמש"כ הכה"ח (שם אות מו) שמציין למש"כ לע' (סי' תרמד אות ג). וכן מוכח בשעה צ (סי' רמ אות ג).

צו. מ"ב (סי' תרגא ס"ק טו), ושעה צ (סי' תרלג אות ג).

צז. מ"ב (סי' תלו לב), ובה"ל (סי' תכו ס' ב ד"ה אלא, וסי' תמ ס' ב ד"ה כד').

צה. שו"ת אגרו"מ (או"ח ח"ה סי' כ אות ב ד"ה אבל המ"ב) ע"פ המ"ב (סי' תרצב סק"א) והשעה צ (סי' תרעו אות ג).

צט. במ"ב (סי' תמ סק"ד), ובשעה צ (סי' רב אות כג, וסי' תמח אותית מ, מו, נו, נט, עא, עב, פ, ופה), ובבה"ל (סי' תמג ס' א סוד"ה אסרוהו, וסי' תמח ס' ג סוד"ה ובלבד, וד"ה בדבר, וסי' תנג ס' ג ד"ה ולפחות, וסי' תריז ס' ד ד"ה יולדת, וסי' תריח ס' א סוד"ה חולה, וסי' תרגא ס' ד ד"ה אפילו, ובסוד"ה ומותר).

יעקב
נשאר בצ"ע

סתם ו"א
במ"ב

ע. נראה בפוסקים שכשהמ"ב כותב הלכה בסתמא ומביא י"א שחולקים, אין המ"ב מכריע כדעה מסויימת^ק. (וע' לע' כללים מה, נא).

עא. כשהגרעק"א נשאר בצ"ע על איזה פוסק, ואינו חולק להדיא, אם אחרונים אחרים העתיקו כאותו פוסק, הלכה כאותו פוסק^ק. (וע' לק' בכללי הפוסקים כלל פח).

כללי השו"ע והרמ"א (מהפוסקים ומהמ"ב)^א

א. ציוני המראי מקומות ברמ"א, אינם מהרמ"א^ב. והם מהגאון

ציוני המ"מ
ברמ"א

הבאר הגולה^ג.

ב. מש"כ בשו"ע וברמ"א בסוגרים עגולים פירושים, אינם מהרמ"א^ד. והם מהגאון הבאר הגולה^ה.

הפירושים
בשו"ע

ג. מש"כ בשו"ע או ברמ"א 'וע' לעיל^ו.

הציונים
ועין לע' או
וע' לק'

או 'וע' לקמן, הם מהרמ"א^ז.

ד. אם כתוב בשו"ע או ברמ"א 'יש להיזהר', אינו רק לכתחילה ולא לעיכובא^ח.

לשון יש
להיזהר

ה. כשכותב השו"ע 'בין כך ובין כך', דרכו לנקוט את המקרה שיותר פשוט בסיפא^ט.

לשון 'בין כך'
ובין כך

בהג' והע' שם אות יג כ' שאינו מהמ"א אלא מבעל ביאור המילים במהד' ונציה של"ד].

ה. א"ר (סי' נח סק"ג), ומחה"ש (א"ח סי' צו סק"ו). וכ"כ בבאר הגולה (בהקד' לשו"ע א"ח), ע"ש.

ו. חי' הגרעק"א (א"ח סי' מז על המ"א ס"ק יב), וכ"כ המ"ב (סי' נג סק"ז), והשעה"צ (סי' רלב אות א, וסי' תריג אות טו [ומכנהו 'בעל הגה"ה']), וכ"כ הבאר הגולה (בהקד' לשו"ע א"ח ד"ה הא'). ומש"כ המ"ב בהג"ה על המצויין במוסגר בשו"ע (סי' שכח סע' לו) ע' סי' וכו', שהוא מהמצייין ולא מהרמ"א, צ"ל שגם כאן רק מציין למק"א שכתב פי', והוא לא ציון למראה מקום. ומש"כ השעה"צ (סי' קנח אות לו), לא קאי על מש"כ בשו"ע וע' לק'.

ז. ט"ז (א"ח סי' לב ס"ק כב), ופר"ח (שם סע' כח), והגר"א (שם ד"ה יש, וסי' עה סע' ג ד"ה יש, וסי' שמ סע' ד ד"ה יש, וסי' תנב סע' ב ד"ה יש, וסי' תקנב סע' ב ד"ה יש), ושור"ת מקום שמואל (ח"א סי' נג, הביאור השע"ת סי' לב ס"ק מו), והמ"ב (שם ס"ק קלב), והפמ"ג (א"ח סי' תסב מש"ז סק"ב, ובא"א סי' תנב סק"ז), והברכ"י (א"ח סי' עה סק"ב), והמחה"ש (א"ח סי' שיש סק"ג בביאור ראיית המ"א שם סק"ג, וסי' תנב סק"ז), וחי' הגרעק"א (א"ח סי' מז על המ"א ס"ק יב), וכ"כ המ"ב (סי' עה ס"ק טז, וסי' תנב ס"ק יד, וסי' תנב סק"ו, וסי' תקנב ס"ק יט, וסי' תרכז ס"ק טו), והבה"ל (סי' כז סע' ב ד"ה יש ליהור, וסי' מז סע' ח ד"ה יש) בשם הגרעק"א (הג"ל). [וצ"ע מהמ"ב (סי' שמ ס"ק יח)]. וכ"כ בס' חידושי בתרא (ח"א על המ"ב סי' סא ס"ק כה) בדעת השו"ע.

א. לא כתבתי את הכללים בדעת השו"ע והרמ"א שהאריכו בהם הפוסקים, כגון הש"ך (יו"ד ס"ס רמב), ובס' הכללים לבעל הכנסת הגדולה, ובס' שלחן גבוה (ריש א"ח), ובס' יד מלאכי, או הפמ"ג (בהקדמותיו לשו"ע א"ח ויר"ד) ובס' שרי חמד ובס' עין יצחק לבעל הילקוט יוסף, אלא כתבתי בעיקר ממה שראיתי בנו"כ השו"ע והמ"ב והשותי"ם.

ב. בה"ל (סי' שיו סע' ב ד"ה ודוקא, וסי' תח סע' א ד"ה ויש). וכן נראה במ"ב (סי' קסב ס"ק נח, וסי' שכה ס"ק נז), ובשעה"צ (סי' קנח אות לו, וסי' רו אות כו, וסי' רסד אות ג, וסי' תקצו אות יא), ובבה"ל (סי' רמח סע' ג ד"ה וכן נהגו) שהציונים ברמ"א אינם מהרמ"א, והראיה בשבוש"ע הרצאות הראשונות לא היו ציונים אלו. אולם ע' בשעה"צ (סי' תקא אות מב) ובבה"ל (סי' תרעא סע' ד סוד"ה אפילו) שקצת לא משמע כן, ואולי גם שם כוונת המ"ב למציין ולא לרמ"א. וע' בבה"ל (סי' כז סע' א ד"ה יניח) שנראה שהציונים הם מהרמ"א, וצ"ע.

ג. מחצה"ש (א"ח סי' נד סק"ד, וביד"ד סי' כ סק"ד). וע' מש"כ בזה בס' עלי תמר (על ירושלמי שבת פ' טז ה"ז ד"ה והנני להעיר).

ד. המ"ב (סי' קסב ס"ק נח), והבה"ל (סי' רנט סע' א ד"ה פי', וסי' שיט סע' יז ד"ה המחבץ) כתב שאינם מהרמ"א, ונעשו לאחר המ"א. וצ"ע ממש"כ המ"א (סי' קכד ס"ק יז). וכן צ"ע ממש"כ הבה"ל (סי' רנט שם) והמ"ב (סי' יא ס"ק כג [בשם יד אפרים שם סע' ד על הרמ"א]) שלכאורה סותר את עצמו. [ובעיקר דברי המ"ב בשם היד אפרים, צ"ב שביד אפרים שם כתב במפורש 'ונראה שאינו מהרמ"א, ואפשר שהוא מבעל מ"א'. ובשו"ע מכון י-ם

לשון
'נוהגים ויש
מתירים'

סתם וי"א
בש"ע

ו. **בשכותב** השו"ע 'נוהגים וכו' ויש מתירים', אין כוונתו לסתום כמנהג, אלא להודיע שאינו מעיקר הדין אלא שכך המנהג^ט.

ז. **בשהשו"ע** כותב דעה בסתם ואח"כ כותב וי"א, דעתו להלכה כסתם^י. ואם השו"ע כותב במק"א שהמנהג להקל כ"א, דעתו להקל כ"א^{יא}. ואם בב"י הסכים ל"א, י"א שהלכה כ"א^{יב}, וי"א שהלכה כסתם^{יג}. ובשעת הדחק אפשר להקל כ"א^{יד}. וכן אם המנהג כ"א, אין למחות במקילים^{טו}. ובדיני

ממונות יכול לטעון קים לי כ"א^{טז}. ואם נחלקו אם צריך לחזור ולקיים איזה מצוה, יחזור ויעשנה אך לא יברך עליה, וכן כשיש מחלוקת אם צריך לחזור ולברך, לא יחזור לברך^{יז}. ואף אם השו"ע מסיים שנכון לחוש לדעה הראשונה, מ"מ אינו מעיקר הדין אלא לחומרא בעלמא^{יח}. (וע' לק' כללים כו, מ).

ח. **בשהרמ"א** חולק על השו"ע, בדרך כלל דרכו לכתוב 'יש אומרים' או 'ונראה ל"י^ט. ולפעמים אף

לשון 'יש
אומרים'
ברמ"א

שסובר שהעיקר כ"א. וכ"כ בנחלת צבי (שם סק"ב). ובאמת בס' תוספת שבת (שם סק"א) כתב לתמוה על הב"ח שהוא נגד הכלל המסור בדינו, שבכל מקום דעת השו"ע לפסוק כסתם, וכן הפמ"ג (מש"ז שם סק"ג) מציין לש"ך (יו"ד סו"ס רמב בקיצור הנהגת הוראות איסור והיתר אות ה) שכ"כ בדעת השו"ע, וכן בס' מאמר מרדכי (שם סק"ג) האריך לתמוה על הב"ח.

יא. פמ"ג (אור"ח סי' שמה מש"ז סק"ו, וא"א שם סק"ז), ומחה"ש (שם סק"ז).

יב. ס' מאמר מרדכי (סי' רסח סוף סק"ג).

יג. ס' מחזיק ברכה (שם סק"ב), וכתב שהשו"ע חזר בו ממש"כ בב"י, והעתיקו בס' כף החיים (שם אות י).

יד. לבור"ש (אור"ח סי' נה סעי' כ), ושע"צ (סי' תקפו אות צב), וכ"כ בשו"ת יביע אומר (ח"ד אור"ח סי' ט אות ז).

טו. בה"ל (סי' רג סעי' א ד"ה ונהגו), ושו"ת יביע אומר (ח"ו אור"ח סי' לב אות ב).

טז. שו"ת יביע אומר (חור"מ ח"ו סי' ב, וח"ח סי' א).

יז. מ"ב (סי' רסח סק"ה, וסי' תקפו ס"ק טו [בשם מט"א שם ה"ד], וסי' תרצ ס"ק לג), ושע"צ (סי' תרצא אות ד [בשם הפמ"ג א"א שם סק"ב]), ובה"ל (סי' תרצ סעי' יד סוד"ה אין). וכן מבואר בשו"ע (אור"ח סי' קעד סעי' ד, וסי' ריט סעי' ט), וברמ"א (אור"ח סי' רי סעי' ב).

יח. שו"ת יביע אומר (ח"ד אור"ח סי' ז אות ג) בשם שו"ת חקרי לב (חאור"ח סי' ט) וס' ערוך השולחן (אור"ח סי' מו אות יד).

יט. מ"א (סי' תרצו סק"ו), ופמ"ג (אור"ח סי' קגב מש"ז סק"ו), הביאו המ"ב (שם סק"ט), וכ"כ המ"ב (סי' שיד סק"י),

ח. סמ"ע (חור"מ סי' עב סק"ז). הביאו הפמ"ג (כללים בהקדמה לאות יז, ובמש"ז סי' שיג בהקדמה, וסי' תרעג סק"א).

ט. מ"א (סי' תרסו סק"ב), ומ"ב (שם סק"ג), וכע"ז כ' בס' מאמר מרדכי (שם סק"ב).

י. מחה"ש (אור"ח סי' ריא סק"ח ד"ה כנ"ל, וסי' תרסו סק"ב, וסי' תרעז סק"ח ד"ה ואפשר, וסי' תרפט סק"ד), וכ"כ הברכ"י (אור"ח סיורי ברכה סי' סא אות ב) בשם גדולי האחרונים שמרן הב"י עצמו אמר כלל זה. וכ"כ המ"ב (סי' לט ס"ק יד, וסי' שלד סק"ח, וסי' שמה ס"ק כג, וסי' שסד סק"ח, וסי' תט ס"ק לג, וסי' תרצ ס"ק לג), והשע"צ (סי' רי אות יב, וסי' ריא אות ה, וסי' תרנא אות ג), ובהב"ל (סי' יב סעי' א ד"ה אם, וד"ה ולר"ת, וסי' רנג סעי' א ד"ה ונהגו, וסי' רעא סעי' יד ד"ה וי"א, וסי' רצט סעי' א ד"ה משתחשך, וסי' שג סעי' טו ד"ה ויוצאה, ושם סעי' יח ד"ה והשתא, וסי' שכד סעי' ג ד"ה אין, סי' שכה סעיף טז, [בשם הגר"א שם סעי' ז סוד"ה וי"א], וסי' שמה סעי' ז ד"ה שאין, וסי' שמת סעי' א ד"ה וי"א, וסי' תרכז סעי' ג ד"ה ויש). [וצ"ב מהמ"ב (סי' קפב ס"ק כו, וסי' שז סק"עא)]. וכ"כ בשו"ת יביע אומר (ח"ו אור"ח סי' טו אות ג, וסי' לב אות ב, ויו"ד סי' ה אות ב, וח"ח אבן העזר סי' יז אות א).

וצ"ב מש"כ הרמ"א והלבו"ש (אור"ח סי' תרפ סעי' ב), והמ"ב (שם סק"ה), דלפי כלל זה גם שם סתם כן השו"ע, ולא רק לע' (סי' רעז). וכן צ"ב במ"א (סי' תקפו סק"ה) שלכאורה לא ס"ל כלל זה, וע"ש בפמ"ג ובמחה"ש שתמחו עליו מכלל זה. וכן בגר"א (שם ד"ה השומע) ובמ"ב (שם סק"ט) נראה שמסכימים למ"א, וצ"ע.

אולם הב"ח (אור"ח סי' רסג סעי' ג) ס"ל בדעת השו"ע

כשחולק, אינו כותב י"א. ואם לא נראה בשו"ע להדיא להיפך, לפעמים אינו כותב י"א. ואם כותב 'ולכתחילה', הוא כעין י"א. ולפעמים כותב י"א, והוא מפני שלא מצא כדעה זו רק באותו ראשון, אבל אין בזה מחלוקת.

ט. כשהשו"ע כותב 'יש אומרים', או 'יש מי שאומר', ולא הביא דעה חולקת, הוא מפני שיש חולקים, או שהשו"ע עצמו סובר כחולקים, או מפני שהלכה זו אינה ברורה לו. ובמקומות שלא

לשון 'יש אומרים' בשו"ע

מצינו שנחלקו, הטעם מפני שהב"י לא מצא כדעה זו רק באותו ראשון, אבל אין בזה מחלוקת.

י. כשהשו"ע כותב 'יש אומרים' ויש אומרים, או י"א ויש חולקים, י"א שלדעת השו"ע אין כאן הכרעה וב' הדיעות שקולים. וי"א שלדעת השו"ע הלכה כדעה השניה. וכתבו הפוסקים שבשעת הדחק אפשר להקל כדעה הראשונה. ובדאורייתא ראוי להחמיר, כי ספק דאורייתא לחומרא, ובדרבנן אפשר להקל, כי ספק דרבנן

לשון 'יש אומרים' או 'יש חולקים' בשו"ע

וכתב שהטעם שהרמ"א לא כתב י"א, מפני שרצה לסתום שכן ההלכה. וכ"כ הבה"ל (סי' תמו ס' ז ד"ה בוסר) בשם ס' מטה יהודה (שם סוף סק"ה), וכ"כ הבה"ל (סי' תקיח ס' א ד"ה מתוך, וסי' תרצ ס' ג ד"ה אבל).

כ. מ"א (סי' לג סק"ה, ובסוף ההקדמה לסי' קסב, וסי' תקמה סק"ט) בשם הסמ"ע (סי' קמט ס"ק יא, וסי' קע סק"ג, וסי' רס ס"ק נד), הביאו הבה"ל (סי' תקמה ס' ג ד"ה או), וכ"כ המ"ב (סי' לג ס"ק כב, וסי' קמ ס"ק כא), והבה"ל (סי' קסו ס' א ד"ה ובפת, וסי' שלח ס' א ד"ה הואיל, וסי' תקיח ס' א ד"ה מתוך).

כא. מחה"ש (ארי"ה סי' לג סק"ה ד"ה מצינו, וסי' רסו סק"ח ד"ה וכתבו, וסי' שצו סק"א ד"ה והוא), וכ"כ הבה"ל (סי' תקט ס' א ד"ה אותה), וכ"כ השעש"ע (סי' תרנא אות נה בשם הפמ"ג [א"א שם סק"כ]).

כב. פמ"ג (ארי"ה סי' תרצ מש"ז סק"ט).

כג. סמ"ע (סי' תכ ס"ק מח).

כד. מ"ב (סי' קצח ס"ק לו בשם הגר"א [שם ס' ג ד"ה יש]). וכ"כ הגר"א (ארי"ה סי' רסא ס' ב ד"ה י"א, וסי' תרעו ס' ג ד"ה י"א). וכ"כ המ"ב (סי' שנ ס"ק יג בשם הא"ר [שם סק"ה], וסי' תקסב ס"ק נא, וסי' תרנא ס"ק לג), והשעש"ע (סי' תרעו אות כא בשם המאמר מרדכי [שם סק"ד]), והבה"ל (סי' רסא ס' ב ד"ה י"א, וסי' שיא ס' ג ד"ה יש, וסי' תקפח ס' ב ד"ה וי"א).

כה. מ"ב (סי' תרעו סק"כ בשם המ"א [שם ס"ק יב]), ובה"ל (סי' קפה ס' ג ד"ה יש בשם הברכ"י [שם סק"ג] והנהר שלום [שם סק"ב], וסי' שא ס' ט ד"ה ואם).

כו. שו"ת גינת ורדים (י"ד כלל ג סי' יב ד"ה והנה).

כז. סמ"ע (סי' טז סק"ח, וסי' כו ס"ק יג, וסי' תכ ס"ק מח), וכ"כ המ"ב (סי' לב ס"ק קכג) בשם הט"ז (שם סק"כ), וכ"כ הפמ"ג (מש"ז שם), וכ"כ המ"ב (שם ס"ק קפ) בשם הח"א (כלל יד סי' ב), [וכ"כ בנשמ"א ח"א כלל כח סק"א, ציינו השעש"ע סי' רסח אות ו], וכ"כ המ"ב (סי' שכד ס"ק יב) בשם ס' תוספת שבת (שם סק"ח) וס' בית מאיר (שם ס' ד), וכ"כ הבה"ל (סי' שיא ס' ג ד"ה יש). וכ"כ בס' מאמר מרדכי (סי' תרעד סק"ד), ובס' ברכי יוסף (ארי"ה סי' תרעה סק"ד, ובחור"מ סי' טז סק"ג), ובס' ערוך השולחן (ארי"ה שם ס' ד), ובשו"ת יביעי אומר (ח"ב ארי"ה סי' ד אות ג).

כח. מחה"ש (ארי"ה סי' קמ סק"ד ד"ה וגם דעת, וסי' תרסז סק"ב במוסגר). וכן משמע קצת בשו"ע (י"ד סי' עו ס' ד). וכ"כ המ"ב (סי' תקסו סק"ח), והבה"ל (סי' ריש ס' ג ד"ה וי"א) בדעת המחזה"ש (שם בהקד' לסי'). וכ"כ בגי' מהרש"א (על כללי הפמ"ג בהקד' לשו"ע י"ד).

כט. דרישה (ארי"ה סי' רו סוף סק"ד), הביאו הא"ר (סי' קמ סק"ה) והסכים עמו. וכ"כ הפמ"ג (ארי"ה סי' קעא א"א ס"ק יב, וסי' תרמו מש"ז ס"ק יא, ובכללים בהקד' לשו"ע ארי"ה אות כא ובכללים בהקד' ליו"ד אותיות ב, ד, [ואולם בס' קנד א"א ס"ק טז כ' שהשו"ע לא הכריע]), והביכורי יעקב (סי' תרמו ס"ק יט), והברכי יוסף (ארי"ה סי' קמ סק"ב, ובמחז"ב י"ד סי' יב אות א), והבה"ל (סי' תרכו ס' א ד"ה וי"א), ובשו"ת יביעי אומר (ח"ה ארי"ה סי' מב אות א ד"ה הסבתי, וח"ז אה"ע סי' יג אות ב, וח"ה ארי"ה סי' לה אות ב), ובשו"ת יחזה דעת (ח"ב סי' לג ד"ה אמנם בשו"ת), ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ב סי' ט פ"ד אות ב).

ל. בה"ל (שם) בשם הא"ר (שם סק"ה) והגר"ז (שם ס' י), וכ"כ בשו"ת יביעי אומר (ח"ד ארי"ה סי' ט אות ז).

להקללא. ובדיני ממונות יכול לטעון קים לי כי"א הראשון^ל. ומפני שהוא ספיקא דדינא, המוציא מחברו עליו הראיה^ל. (וע' לק' כללים יט, כה).

יא. דעה מהראשונים שלא נזכרה בשו"ע, אין לצרפה להלכה אפילו לספק ספיקא^ל. (וע' לק' כלל כ).

דעה שלא הוזכרה בשו"ע

יב. אם הרמ"א בדרכי משה חולק על הב"י, ובשו"ע לא חלק על השו"ע, הוא מפני שהרמ"א חזר בו^ל.

ד"מ שחולק על הב"י ושותק בשו"ע

יג. בדרך כלל הב"י פוסק כרמב"ם והרמ"א כתוס', חוץ מהדלקת נרות חנוכה, שהשו"ע (סי' תרעא סע' ב) פוסק כתוס' וכן מנהג הספרדים, והרמ"א (שם) פוסק כרמב"ם, וכן מנהג האשכנזים^ל.

השו"ע כרמב"ם והרמ"א כתוס'

יד. כשהשו"ע כותב מחלוקת ובאחת מהדעות כותב לשון 'אבל', י"א שהשו"ע מצדד לדעה זו^ל. וי"א שהוא ספק בהלכה^ל. וכן דעת המ"ב^{לט}. (וע' לע' בכללי המ"ב כללים ד, מו).

טו. לא היה לב"י ס' אור זרוע^מ. (וע' לק' בכללי הפוסקים כלל יא).

לא היה לב"י אר"ז ועבודת הקודש

טז. לא היה לב"י ס' עבודת הקודש לרשב"א^{מא}.

יז. אם הרמ"א לא הגיה על השו"ע, ש"מ שסובר כשו"ע^{מב}.

כשהרמ"א שותק לשו"ע

ולפעמים סומך על מה שהגיה במקום אחר בשו"ע^{מג}. ולי נראה שדוקא באותו חלק בשו"ע, אמרינן שסמך על מש"כ במק"א באותו חלק, אולם מחלק אחד בשו"ע לחלק אחר בשו"ע, לא אמרינן כלל זה^{מד}.

לא. בה"ל (שם) שכן משמע בחיי אדם (כלל ג סי' טז). לט. בה"ל (שם).

מ. שעה"צ (סי' שפכ אות נא), ובה"ל (סי' כז סע' א ד"ה שלא וד"ה יניח).

מא. בה"ל (סי' תקיט סע' א ד"ה מסלקין) בשם הא"ר (שם סק"א).

מב. מ"ב (תסז ס"ק ג) בשם חק יעקב (שם ס"ק לד), ובה"ל (סי' קכד סע' יא סוד"ה וקודם). וכ"כ עור הרבה אחרונים.

מג. מ"ב (שם) בשם האחרונים. וכ"כ המ"ב (סי' תקא סק"ב), והשעה"צ (שם אות ב), וכ"כ המ"ב (סי' תקיט ס"ק לה), והשעה"צ (סי' תנא אות קסח). וכ"כ הש"ך (יוד" סי' עו סק"ה, וסי' פ סק"ג [ובפמ"ג שם העיר מהש"ך סי' רצו סק"ה], וסי' קעד סק"א), והמהח"ש (אור"ח סי' תקי סוף סק"א, וסי' תרעה סוף סק"ג), והנתיבות המשפט (סי' ר ב"י סק"י, וסי' רלו ב"י סוף סק"ז), והכנה"ג (שיירי אור"ח הג' טור סי' שיד סוף סק"א), וכ"כ הפמ"ג בכ"מ.

מד. כן נראה מכל המקורות המובאים לע' (הע' הקודמת). וכן נראה לכאורה מהכנה"ג (חור"מ סי' א הג' טור סק"כ),

לא. מ"ב (סי' תרמו ס"ק כז) בשם הפמ"ג (מש"ז שם ס"ק יא). וכ"כ המ"ב (סי' תקסו סק"ח) בדעת השו"ע.

לב. שו"ת יביע אומר (ח"ו חור"מ סי' ב וח"ח סי' א). לג. שו"ת יביע אומר (ח"ה חור"מ סו"ס ד).

לד. שעה"צ (סי' לב אות ג) בשם הפמ"ג (מש"ז שם סוף סק"ב). וכעין זה כתב השעה"צ (סי' רו אות ו).

וצ"ב ממש"כ הבה"ל (סי' שא סעיף כה סוד"ה כגון, וסי' תקלו סע' ד סוד"ה מתה) שאם השו"ע או הרמ"א היו רואים שהראשונים מקילים בזה, הם לא היו סותמים להחמיר, וע"ש שמיקל כשיש הפסד מרובה. וע' גם בבה"ל (סי' תרנח סע' ה ד"ה ומיהו).

לה. שעה"צ (סי' שסד אות ט) בשם הפמ"ג (א"א שם סק"ב).

לו. ט"ז (אור"ח סי' תרעא סק"א). ולדעת מהר"א מפראג המובא בד"מ (שם אות א) ובפמ"ג (מש"ז שם) ובגר"א (ד"ה וכן) ובבה"ל (שם סע' ב ד"ה ויהרו) מנהג האשכנזים הוא גם לדעת התוס'.

לז. פמ"ג (אור"ח סי' עט א"א סק"ז) בשם הנחלת צבי (שם סק"ב), הביאם הבה"ל (שם סע' ב ד"ה אבל).

לשון ישר
אומרים

כז. לפעמים מביא השו"ע סתם וי"א, והוא לא מחלוקת, רק הי"א הוא פ"י של אחד מהראשונים בהלכה, ולא הביא השו"ע דעה חולקת, והלכה כ"א זה"י. (וע' לע' כלל ז, ולק' כלל מ).

לשון 'זהכי
נהוג'
ברמ"א

כח. כשהרמ"א כותב 'זהכי נהוג' י"א שכונתו שכן יש לנהוג"י. ודעת המ"ב שהכוונה שכ"ה המנהגי.

דעה בב"י
שלא חלק
או הסכים

כח. דעה שהובא בב"י ולא חלק עליה, ולא כתב שכן הלכה, כן דעת הב"י להלכה.

סתם ויש
מי שאוסר'
בשו"ע

כט. כשהשו"ע כותב הלכה בסתם, ומביא שיש מי שאוסר', י"א שדעת השו"ע להקל רק בדיעבד. וי"א שגם בזה העיקר כסתם.

לשון 'זהעם
נהוג' או
'וכן נוהגים'
ברמ"א

ל. כשהרמ"א כותב 'זהעם נהגו' וכדומה, הכוונה

שהעם נהגו כן מעצמם, והוא לא כמו שכותב הרמ"א 'וכן נוהגים', שהכוונה שכן יש לנהוג"י. (וע' לק' כלל מט).

וי"א ברמ"א
ולא כותב
שכן
ההלכה

לא. אם הרמ"א כותב וי"א, ולא כתב וכן עיקר, או והכי הלכתא, דעת הרמ"א להלכה כשו"ע"י. (וע' לק' כללי הפוסקים כלל סא).

חידוש
מהב"י שלא
הובא
בפוסקים

לב. חידוש דין בב"י שלא הובא בפוסקים, הוא מפני שלא היה להם פשוט שכן ההלכה.

הלכה
כפולה

לג. מצינו בכמה מקומות שהשו"ע כותב אותה הלכה ב' פעמים. והטעם מפני שבמק"א העתיק את לשון הטור ובמקום השני העתיק את לשון הרמב"ם.

לשון 'אסור'

לד. אם השו"ע כותב לשון שאסור לעשות כן, ולא כותב שלא יצא יד"ח, בדיעבד שעשה כן יצא יד"ח.

(מצוה לא), ע"ש.

נט. שו"ת יביע אומר (ח"ח יו"ד סי' ג אות ה) בשם הרבה פוסקים.

ס. כף החיים (סי' תסז ס"ק קסג).

סא. שו"ת יביע אומר (ח"ז אור"ח סי' מד אות טו).

סב. רמ"א (בשו"ת סי' לה ד"ה אומר), הביאו המ"א (סי' תצ סק"ט), וע"פ הסבר המחז"ש (שם ד"ה שלא).

סג. פמ"ג (בכללים ריש שו"ע אור"ח כלל כ, וכה, ובאור"ח סי' תכט א"א סק"ב), וכ"כ בגי' מהרש"א (שם). וכ"כ בשו"ת יביע אומר (ח"ח אה"ע סי' כח אות א) בשם הפוסקים.

סד. מ"ב (סי' שלד סק"ע).

סה. ס' מאמר מרדכי (סי' תרצ סק"ד).

סו. ברכי יוסף (שם סק"ז), העתיקו המ"ב (שם ס"ק כב), ובשע"צ (שם אות כב) כתב על זה 'ונכון הוא מאוד'. וכ"כ המ"ב (סי' שכח ס"ק קלב).

סז. עולת שבת (אור"ח סי' תרצ סק"ח).

שו"ת כנה"ג (כללי הפוסקים סי' סב), וכ"כ בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ב סי' יט פ"ד אור"ב), והוסיף א"כ הרמ"א גילה דעתו במק"א כ"א הא.

נו. פמ"ג (אור"ח סי' תרפט א"א סק"ד).

נז. פמ"ג (בהקד' לשו"ע יו"ד בכללים אות ז). ובשו"ת להורות נתן (ח"ה בהקדמת 'מבעד לצמתך' בסופו אות א) כתב שכן מוכח בהדיא ברמ"א (יו"ד סי' לה סע' ב), אולם בהגהות יד אברהם (יו"ד סי' נב סע' ז) בשם ס' בית הלל (שם) הבין שהכוונה שכן נוהגים. ובס' שיירי ברכה (יו"ד סי' קי אור"ח) הביא שבהג' אורח מישור (על הד"מ יו"ד סי' נב) הבין כפמ"ג. ומציין למש"כ בזה בס' שרי חמד (כללי הפוסקים סי' יד אור"ח).

נח. בה"ל (סי' קכח סע' לה ד"ה אפילו עשה, וסי' ננד סע' א ד"ה אבל). וכ"נ ברמ"א (אור"ח סי' ט סע' ב), וכדמוכח ממש"כ הב"י (שם ד"ה ואהא דאמרין) בשם תרומת הדשן (סי' מד) דכן הוא המנהג הקדום ע"פ הסמ"ק

לשון 'לדעת פוסק פלוני ודעת פוסקים אחרים'

לה. כשהשו"ע כותב שהלכה מסויימת היא לדעת פוסק פלוני, אבל דעת פוסק פלוני ופלוני אחרת, השו"ע לא הכריע להדיא איך ההלכה, אבל דעתו כפוסקים המרובים^{סה}.

כשכותב מ' ראשונים בשמותיהם

לו. כשהשו"ע כותב מחלוקת ראשונים בשמותיהם, אין בזה את הכלל שהלכה כדעה האחרונה^{סט}. וי"א שדעת השו"ע כדעה ה'ב'.

מחלוקת בדבר שמדברגן

לז. כשנחלקו הפוסקים בדבר שמדברגן, לדעת ה'ב' הלכה להקל, ולדעת הרמ"א הלכה להחמיר, ואין זה שייך להלכה שספק דרבנן לקולא^{עא}.

סומך שבמק"א כתב עוד פרט

לח. לפעמים מעתיק השו"ע לשון הטור, וסומך שבמק"א מבואר עוד פרט בהלכה^{עב}. (וע' לע' כלל כב).

הלכה בסתמא ראשון פלוני חולק

לט. כשהשו"ע כותב הלכה בסתמא ומביא שראשון פלוני חולק, כתב המ"ב שלדעת השו"ע הלכה כסתמא^{עג}.

סתם וי"א ברמ"א

מ. כשהרמ"א כותב דעה בסתמא ומביא י"א שחולקים, העיקר להלכה כסתמא, ובשעת הדחק אפשר להקל כ"א^{עד}. (וע' לע' כללים ז, כו).

לצרף את דעת השו"ע לאשכנזים בהלכה או במנהג

מא. לבני אשכנז ההלכה כרמ"א בתורת ודאי, ואין לצרף את דעת השו"ע להלכה^{עה}. ואם הרמ"א חולק במנהג, אפשר לצרף את דעת השו"ע לספק, וכ"ש שיש לצרפו כשהרמ"א מיקל בהפסד גדול, ואם הרמ"א כתב 'והכי נהוג', יש להסתפק אם אפשר לצרף את דעת השו"ע לספק^{עו}.

לשון השו"ע 'יראה לי' או 'נראה לי' או 'נראה לי' או 'ולי נראה'

מב. כשהשו"ע כותב 'יראה לי' או 'נראה לי' או 'ולי נראה' הם חידושים של ה'ב', או שכותב דעה מסויימת וחולק עליה^{עז}.

כותרות סימני השו"ע

מג. את הכותרות של הסימנים בשו"ע, כתב השו"ע עצמו^{עח}.

לרמ"א לא היה בדק הבית לבי

מד. לא היה לרמ"א הגהות בדק הבית של ה'ב'י^{עט}.

(בפתיחה לאור"ח סדר הנהגות הנשאל עם השואל סדר ג אות ו, וביו"ד משי"ז סי' סט ס"ק כד).

עו. פמ"ג (יו"ד סי' קא שם, ובכללי בהקד' ליו"ד כלל ו).

עז. בשו"ע (אור"ח סי' פג ס' א, וסי' תקלד ס' ד, וסי' תקלט ס' ג, וסי' תקע ס' ג, וביו"ד סי' רכח ס' יח, וסי' שלא ס' יא, לה, ונב, וסי' שעח ס' ה, ובחור"מ סי' צט ס' ב, וסי' קכג ס' ח, וסי' קכט ס' ו), כמבואר בב"י בכל המקומות הנ"ל.

עח. ש"ך (חור"מ סי' שפו סק"ד). ומש"כ בשו"ת שמש צדקה (אור"ח סי' כג ד"ה והאמת) בשם מהר"ש אבובב לפקפק על הכותרת שבשו"ע (אור"ח סי' תרה), לכאורה כוונתו רק לכותרת זו בלבד. וע' בקובץ זכור לאברהם (תשס – תשסא מעמ' קיא) ובס' מאיר עוז (ח"ח עמ' 408).

עט. פמ"ג (אור"ח סי' תרפח א"א ס"ק יא) בשם ה'ב"ש (אה"ע סי' טו סוף ס"ק כג). וכ"כ הפמ"ג (אור"ח סי' תרצו

סח. א"ר (סי' קצט סק"ד), ופמ"ג (משי"ז שם סק"ב), ובה"ל (שם ס' א ד"ה אינ).

סט. ס' מאיר עוז (ח"ח עמ' 149 ד"ה כבר) ע"פ הבה"ל (סי' קנט ס' טז ד"ה ולהראב"ד).

ע. ס' מאיר עוז (ח"ח עמ' 376 ד"ה וידוע) בשם הברכ"י (שירי ברכה סי' קפד סק"ב).

עא. ב"י (אור"ח סי' קנט סוד"ה חבית) וד"מ (שם אות ג).

עב. ס' מאמר מרדכי (סי' קסז ס"ק יב), וכן מבואר במ"ב (שם ס"ק ג).

עג. שעה"צ (סי' שעב אות ק). וכ"כ הפמ"ג (א"א שם ס"ק כו) בשם התו"ש (שם ס"ק מה), אולם הפמ"ג פקפק בזה קצת.

עד. מ"ב (סי' תמג סק"ט), ושעה"צ (שם אות יב).

עה. ס' מאיר עוז (ח"ח עמ' 157) ע"פ הפמ"ג (אור"ח סי' קנח א"א ס"ק יב, וביו"ד סי' קא שפ"ד סק"ח). וכ"כ הפמ"ג

לשון ז'לי
נראה' או
ונראה לי'
ברמ"א

נא. כשהרמ"א כותב לשון 'ולי נראה',
הוא חולק, וכשכותב
'ונראה לי', הוא אינו חולק^פ.

מה. לפעמים הרמ"א בשו"ע או"ח לא
חולק על השו"ע, מפני
שסומך שבשו"ע יו"ד חולק^פ.

הרמ"א
סומך
עמש"כ
במק"א

לשון אין
למחות
במקיל"ם

נב. כשהרמ"א כותב שאין למחות
במקילים, כתבו
הפוסקים שנכון לירא שמים להחמיר בזה
לכתחילה, אבל בדיעבד מותר גם ליר"ש
להקל בזה^פ.

מו. אין לפסוק הלכה מהשו"ע א"כ
בקי בסוגית הגמ' או שלמד
לפני כן את הב"י^פ.

לפסוק
הלכה רק
מהשו"ע

מז. לשון 'המיקל לא הפסיד' הכוונה
שכן יש להורות^פ.

לשון
'המיקל לא
הפסיד'

לשון ז'כן
המנהג
במדינות
אלו' ברמ"א

נג. כשהרמ"א כותב 'וכן המנהג
במדינות אלו'
וכדומה, נראה במ"ב שבמדינות אחרות
שלא נהגו כן, אינם חייבים לנהוג כן^פ.

מה. כשהשו"ע כותב דעה בסתמא,
וכותב 'ופוסק פלוני
אוסר', הוא כמו שכותב אבל פוסק פלוני
אוסר, והשו"ע לא הכריע במחלוקת זו^פ.

סתם ושם
הפוסק
בשו"ע

השו"ע
נמשך לדעת
הרמב"ם

נד. מצוי מאוד בשו"ע, שנמשך אחר
דעת הרמב"ם, אף שלא ביאר
כן בב"י^פ.

נט. כשהרמ"א כותב 'וכן המנהג', או
'ונהגו', אין לסמוך ע"ז
להקל, ואם כותב 'והכי נהוג' יש לסמוך
ע"ז אף להקל^פ. (וע' לע' כלל ל).

הקב"ה
סייע לשר"ע
ולרמ"א

נה. השו"ע והרמ"א זכו שהקב"ה
סייעם^פ.

נא. י"א שאפשר לדייק הלכות מסדר
הטור והשו"ע או הרמ"א^פ.
וי"א שבמקום שיש הכרח, אפשר לומר
שאין סדר^פ.

סדר
הטוש"ע

לשון ז'יש
לסמוך'

נו. כשהרמ"א כותב ז'יש לסמוך

סדר לטור ושו"ע.

מש"ז סק"א).

פז. ט"ז (או"ח סי' שיח ס"ק יג).

פ. מ"ב (סי' תצח ס"ק מז).

פה. שעה"צ (סי' שכה אות נד) בשם הא"ר (שם ס"ק כג),
והח"א (כלל סג סי' כא).

פא. ע' בס' מאיר עוז (ח"ח מעמ' 740 ואילך) שהאריך
בזה מהפוסקים.

פט. שעה"צ (סי' תרי אות ה). וכן ממש"כ הרבה פוסקים
שבא"י המנהג שלא להניח תפילין בחוה"מ, (ע' בס' שונה
הלכות סי' לא דין ג, ובס' לקט הקמח החדש שם ס"ק יג, ובשו"ת
שבט הלוי ח"ו סי' ה, ובשו"ת דברי יציב או"ח סי' יג). ונראה
לי שיש לדייק כן ממש"כ הרמ"א (או"ח סי' לב סע' ב)
ז'כן נוהגין בכל גלילות אלו, משמע שבמק"א א"צ
לנהוג כן.

פב. ס' מאיר עוז (ח"ח עמ' 624 ד"ה ויש) ע"פ הד"מ (או"ח
סי' קצב סק"א), והרמ"א (סי' קצג סע' ג).

פג. פמ"ג (או"ח סי' שלד מש"ז ס"ק כא, וא"א שם ס"ק לא).

פד. פמ"ג (או"ח מש"ז סי' רנט סק"ג).

פה. ב"ח (או"ח סי' ער), הביאו המ"א (שם סק"א), והגר"א
(או"ח סי' ד סע' א ד"ה וי"א, ובחו"מ סי' רסז סק"ב), ופמ"ג
(או"ח סי' קח מש"ז סק"ג).

פז. מזה"ש (או"ח סי' ער סק"א ד"ה וכן) לישב ק' התוש
(שם סוף סק"ב) מהמ"א (סי' קפא בסוף ההקד') שכתב שאין

צ. מו"ק (או"ח סי' רכח ד"ה יראה).

צא. ט"ז (או"ח סי' קיד ס"ק יב, וסי' רטז ס"ק יא, וסי' רל
סק"א, וביו"ד סי' קלח סק"ח), ומו"ק (או"ח סי' שלט ד"ה

כח. כללי השו"ע והרמ"א (מהפוסקים ומהמ"ב)

עלייהו, ולא כתב 'וכן נוהגים', או 'והכי נז'. **בשכתוב** בשו"ע או בפוסקים לשון 'צריך' נהוג, רק בשעת הצורך או בהפסד מרובה 'צריך', נראה במ"ב יש להקלצב. שהוא רק לכתחילה צב.

כללי הפוסקים (מהפוסקים ומהמ"ב)

א. פירוש רש"י על הרי"ף, אינו מפירוש רש"י.

פי' רש"י
על הרי"ף

ב. כשהפוסקים כותבים 'אפשר', י"א שהוא ספק. וי"א שהוא אינו ספק. (וע' לע' בכללי המ"ב כלל יח).

לשון
'אפשר'

ג. ה"ז כתב את חיבורו על שו"ע או"ח לאחר שכתב את חיבורו על שו"ע יו"ד.

חיבור ה"ז
על או"ח
וי"ד

ד. התוספות של מסכת ברכות, רובו הוא מתוספות רבינו יהודה.

תוספות
עמ"ס
ברכות

ה. דרכו של הרמב"ם לברר ולהעתיק את הגמ' להלכה, ולא

הרמב"ם
אינו כותב
סברות
חדשות

להמציא סברות חדשות.

ו. סתם תוספות, הוא מר"י.

תוספות
על
הש"ס

ז. הגהות סמ"ק, הם לרבינו פרץ.

הגהות
הסמ"ק

ח. מנה שנדפס חידושי הרשב"א על מס' סוכה, הוא מהריטב"א.^ט והרבה פעמים לשון הר"ן במס' סוכה הם מהריטב"א.

חי'
הרשב"א
והריטב"א
והר"ן עמ"ס
סוכה

ט. כשהלבוש כותב דעה בסתם ואח"כ כותב וי"א, כתב המ"ב שדעתו להלכה כסתם.^א

סתם וי"א
בלבוש

י. לפעמים הלבוש כותב י"א, מפני שדעה זו כתובה בשם י"א, והיא אינו דעה נוספת.^י

י"א בלבוש

בשעה"צ אות א ובשו"ה דין א, וסי' תרעו סק"א, ובשעה"צ (סי' רסג אות מו) נראה שהבין שהוא אינו ספק אלא ודאי. וע' בשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' א ד"ה אלא), וע' לק' בהשלמות (אות ג).

ד. ט"ז (אור"ח סי' תרסח סק"א).

ה. בה"ל (סי' קצב סע' א סוד"ה שאומר).

ו. ה"ל (סי' שטו סע' יב ד"ה כילה).

ז. בה"ל (סי' שמה סע' ט ד"ה יג).

ח. שעה"צ (סי' שב אות מג).

ט. שעה"צ (סי' תקפו אות כו), ובה"ל (סי' קפו סע' א ד"ה אלא).

י. בה"ל (סי' תרמה סע' ז ד"ה נסדק). וכ"כ הגר"א (אור"ח סי' תרמח סע' ה ד"ה ויש מחמירין).

יא. בה"ל (סי' יא סע' ב ד"ה לשמן, וסי' תרכט סע' יט ד"ה וי"א, [בשם הא"ר שם ס"ק יח והביכורי יעקב שם ס"ק לד]).

יב. בה"ל (סי' תקמג סע' ג ד"ה שיעשנה).

א. בה"ל (סי' תקנו סע' א ד"ה בבונה). ובמ"א (סי' קסט סק"ה) ובמח"ש (שם) לא נראה כן.

ב. ד"מ (אור"ח סי' א אות ג), והגר"א (אור"ח סי' רב סע' יא ד"ה אבל), והפמ"ג (אור"ח סי' תקו בא"א סק"ג). וכ"מ בש"ך (חור"מ סי' עב ס"ק לא). וכ"כ המח"ש (אור"ח סי' קסג סק"ב, וסי' רסו סק"ז, וסי' שלו ס"ק יא).

ג. ט"ז (אור"ח סי' רב סק"ט) בדעת הרא"ש (2). [אולם בט"ז (אור"ח סי' ריא סק"ה, וסי' קסא סק"א) נראה שהוא ספק]. וכ"כ בס' מאיר עוז (ח"א עמ' 124 ד"ה לכאורה) ע"פ שו"ת אור לי (סי' סא, יל"ע בו). וכ"כ בס' מאיר עוז (ח"א עמ' 366 ד"ה לדברי) בדעת החזו"א.

בדעת המ"ב בכלל זה מצינו סתירה, בשעה"צ (סי' ריח אות לב, וסי' רנב אות כח, וסי' רעא אות לד, וסי' רעב אות ד, וסי' שא אות קפו, וסי' שב אות מב, וסי' תקפו אות קכא, וסי' תרלב אות יא), ובבה"ל (סי' לו צורת האות כ ד"ה אם התינוק), נראה שהוא ספק. אולם במ"ב (סי' תקסז סק"א, [ע"ש

אחרונים
שלא היה
להם ס' אור
זרוע

ס' כלבו
ואורחות
חיים

מתי המ"א
מסכים
לפוסק
שמעתיק

מחלוקת
במ"א

השטות
אחד
מהאחרונים

יא. לא היה לב"י ולמ"א ולפמ"ג ס' אור זרוע"י.

יב. כל דברי ס' הכלבו, מקורם בס' אורחות חיים"ד.

יג. י"א שדרכו של המגן אברהם שאם מעתיק איזה פוסק בשמו, כגון 'כתב הב"ח' וכדומה, אינו מסכים להדיא לדעתו, ורק אם מעתיק הלכה בסתם, ומציין [ב"ח] וכדומה, מסכים להלכה כאותו פוסק"י. ויש פוסקים שנראה לא כן"ז.

יד. גם כשהמ"א מציין את הפוסק כנ"ל, וכתב שפוסק אחר פסק אחרת, אין כאן הכרעה, ובאיסור דרבנן שיש הפסד גדול, אפשר שיש להקל"י.

טו. אם אחד מהאחרונים לא העתיק את השו"ע, או איזה מנהג, או איזה

אחרון מנו"כ השו"ע, הוא מפני שאינם סוברים כן"ה.

טז. המ"ב בג' מקומות מזכיר את סידור הגר"ז"ט, ונראה בדעת המ"ב שאם הגר"ז השמיט איזה חידוש מהסידור, דעתו שאין הלכה כן"ב. (וע' לע' בכללי המ"ב כלל יג).

יז. בדרך כלל בפ"י הרב עובדיה מברטנורא ובפ"י רבינו יהונתן עמ"ס עירובין מעתיקים את פ"י רש"י"ב.

יח. כשהגר"א מציין רק ע' מ"א או ע' ט"ז, כוונתו שמסכים עמהם"ב.

יט. כשהאחרונים מקשים על השו"ע, והגר"א בביאורו מציין מקור לשו"ע ולא מתייחס לקושיית

יח. שעה"צ (ס' קצט אות יד, וס' קצו אות יב, וס' ריב אות טו, וס' רלה אות ג, וס' שז אות ו, וס' תיש אות ד, וס' תנא אות קסח, וס' תקטו אות כו, וס' תקכט אות יט, וס' תקנב אות כז ואות ל, וס' תקנט אות לט, וס' תרכט אות עג, וס' תרע אות ח), ובה"ל (ס' מב סע' ג ד"ה שרי, וס' קנג סע' ז ד"ה א"כ, וס' רב סע' א ד"ה ואם, וס' שא סע' ל ד"ה מותר, ס' שיש סע' ו ד"ה בשינוי, וס' תק סע' ה ד"ה אע"פ) על השמטת הא"ר, הגר"ז, הדרך החיים, החיי אדם, והלכה ברורה, או אחד מהאחרונים. וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח ס' נד ד"ה אמנם אף) על השמטת הלבוש והחיי אדם והמ"ב.

יט. שעה"צ (ס' קעד אות מד, וס' רח אות נב), ובה"ל (ס' קסח סע' ז סוד"ה שכמעט).

כ. מ"ב (ס' קעד ס' לט), ושעה"צ (שם אות מד).

כא. בה"ל (ס' שפב ס' ו ד"ה כל).

כב. שעה"צ (ס' תח אות טז, וס' תקנד אותיות יא, יג), ובה"ל (ס' קכד סע' ב ד"ה בלחש, וס' רעז סע' א ד"ה כדרכו). וכ"כ הגאון ר' ישראל משקלאוו וצ"ל (בהקד' לביאורו על אר"ח בכללים אות י').

יג. שעה"צ (ס' שפב אות נא), ובה"ל (ס' כז סע' א ד"ה שלא, וד"ה יניח).

יד. שעה"צ (ס' תקפב אות כב). וכ"כ בס' מאמר מרדכי (ס' תצו ס"ק יד ד"ה אחר).

טו. שו"ע הגר"ז (אוי"ח ס' תמב בקו"א הע' א). וכ"מ בפמ"ג (ס' תריג א"א סק"ב), ובמחז"ש (שם), ובמ"ב (שם סק"ד), ובשעה"צ (שם אות ז) שהבינו כן בדעת המ"א (שם סק"ב). וע"פ זה מיושבת קושיית הגרע"א (על המ"א ס' רכו סק"ב מהמ"א ס' תריג שם). וכ"כ בקונטרס בית ישראל (נדפס בסו"ס חכמת אדם, אות לח) בדעת המ"א.

טז. כ"נ במ"א (ס' תרנא סק"ח, וס"ק א – יב), ובפמ"ג (א"א שם ס"ק יא – יב), וע"ש במחז"ש ס"ק יב. והגר"ז עצמו בשו"ע שלו (שם) השמיט מחלוקת זו, ובפסקי הסידור (דיני הלול) פוסק כמ"א (ס"ק יא). וכ"כ במחז"ש (ס' ריט סק"ח) ע"פ המ"א (ס' ס סק"ג), ובמ"ב (ס' רכד ס"ק יז) ע"פ הא"ר (ס' רכה ס"ק כב). וכ"נ בשעה"צ (ס' תמו אות קסח). וע' בס' מאיר עוז (ח"ז עמ' 463 ד"ה ועיין) ע"פ המחזיק ברכה (ס' קסז סק"ו) שאינו סובר כלל זה. **יז.** שעה"צ (ס' תרעג אות כה) בדעת המ"א (שם סק"ט).

סידור
הגר"ז
במ"ב
השמטת
הלכה
מהסידור

פ"י הרע"ב
ור' יהונתן
עמ"ס
עירובין

כשהגר"א
רק מציין
לפ"י או
למ"א

כשהגר"א
מתעלם
מקושיית
האחרונים

הצ"ע
בפמ"ג

כז. דרכו של הפמ"ג לכתוב צ"ע, מחמת ענוה. ונראה במ"ב שהעיקר להלכה מה שנראה שדעתו נוטה קודם הצ"ע. (וע' לק' כלל לג, לד).

ר' ירוחם
והמרדכי

כז. רבינו ירוחם והמרדכי, תלמידי הרא"ש. ורבינו ירוחם היה גם תלמיד ר' אברהם בן אסמאעל תלמיד הרשב"א.לכ.

לא היה
למ"א מנהגי
מהר"ל

כח. לא היה למ"א ס' מנהגי מהרי"ל. (וע' לע' כללים כא, כב, ולק' כלל מה).

ר' חננאל
והרי"ף

כט. רבינו חננאל היה רבו של הרי"ף.לד. והרי"ף היה רבו של הרמב"ם.לה.

הר"ן תלמיד
הרי"ש

ל. הר"ן היה רבו של הריב"ש.לו.

האחרונים, הוא מפני שאינו סובר כאותם אחרונים. (וע' לק' כללים פ - צ).

כ. הרמב"ם תמיד נוטה אחרי הירושלמי.כד.

הרמב"ם
נוטה
לירושלמי

כא. לא היה לט"ז מ"א פמ"ג והגר"א ס' העיטור.כה.

אחרונים
שלא היה
להם ס'
העיטור

כב. לא היה למ"א שו"ת הריב"ש. (וע' לק' כללים כח, מה).

לא היה
למ"א שו"ת
הריב"ש

כג. לא היה לא"ר חידושי הרשב"א עמ"ס עירובין.כו.

לא היה
לא"ר
רשב"א
עמ"ס
עירובין

כד. ציוני המראי מקומות בשו"ע הגר"ז, הם מהגר"ז.כז.

ציוני המ"מ
בשו"ע
הגר"ז

כה. לפעמים המ"א לא משיג על השו"ע, כי סומך שבמק"א השיג.כט.

לפעמים
המ"א משיג
על השו"ע
במק"א

לא. פמ"ג (או"ח סי' תרעו מש"ז סק"ד). וכ"כ הש"ך (יו"ד סי' קצ ס"ק יא, ובהו"מ סי' כט סוף סק"ב, וסי' שלג ס"ק כב, וסי' תא סק"ד), והבה"ל (סי' קנב סע' א ד"ה דנא) על ר' ירוחם.

ר' ירוחם כתב את ספרו ע"פ דברי הרא"ש, (ש"ך יו"ד שם ובהו"מ סי' קפב סק"א, וכ"כ המ"א סי' תקנט סק"ח).

לב. שם הגדולים (ח"ב בערכו). ומש"כ הב"י (או"ח סי' תקצא ד"ה והמנהג הפשוט) שרבינו ירוחם נהג כמנהג אבותיו הספרדים, צ"ב שהרי היה תלמיד הרא"ש שהיה באשכנז, צ"ל שהיה תלמידו לאחר שהרא"ש גלה לספרד.

לג. הגר"א (או"ח סי' תרצ סע' יז ד"ה חזור), וכ' שהמ"א העתיק את המהרי"ל מהס' כנסת הגדולה.

(יל"ע בס' שרי חמד כללי הפוסקים סי' טו סק"ב).

לד. שעה"צ (סי' שטו אות מז), ובה"ל (סי' שסו סע' א ד"ה וי"א, וסי' תרמח סע' ז ד"ה מיהו). וכ"כ הראב"ד (סי' כתוב שם סוף מס' ביצה), והרמב"ן (סי' הזכות ריש פ' יג דיבמות), והרשב"א (כתובות ד' פ ע"ב ד"ה והרב).

לה. בה"ל (סי' שטו סע' ח ד"ה כל).

לו. בה"ל (סי' שמ סע' א ד"ה וחייב).

כג. בה"ל (סי' קח סע' א ד"ה ואם).

כד. הגר"א (או"ח סי' רלה סע' ג סוד"ה וזמנה).

כה. שעה"צ (סי' תרלח אות כה), ובה"ל (סי' לו סע' ג ד"ה וי"א).

כו. בה"ל (סי' תקכו סע' ח ד"ה מותר).

כז. שעה"צ (סי' ת אות ג).

כח. בה"ל (סי' מב סע' ג ד"ה שרי). וע' מש"כ בזה בס' קצות השולחן (פסקי הסידור קונטרס השולחן עמ' יב).

כט. שעה"צ (סי' תצח אות כה) בשם המחז"ש (סי' תקטו ס"ק כד). וכ"כ בה"ל (סי' תרפד סע' ג ד"ה ואם טעה).

ל. מ"ב (סי' קפב ס"ק כב, וסי' רעט סוף סק"א, וסי' תרעו סק"ח [במוסגר], וסי' תרעח סק"א). וגם כשכבר כותב המ"ב (סי' לו צורת האות ש) שהפמ"ג נשאר בצ"ע, בפמ"ג (א"א סו"ס לו צורת האות ש) כתב 'ואני יודע אם עיכוב יש אם לא', ולא כתב לשון צ"ע. וכ"כ בס' הלכות שבת בשבת (ח"א עמ' תרי) בשם המהרש"ם (דע"ת בכללי האחרונים ?), והכף החיים (יו"ד סי' קי ס"ק מא) בדעת הפמ"ג.

כלל זה אינו באופן שכותב הפמ"ג נסתפקתי וכדומה ונשאר בצ"ע, שבכה"ג פשוט שהפמ"ג נשאר בזה בצ"ע.

לא. חידושי הרשב"א עמ"ס מנחות,

הרשב"א
עמ"ס
מנחות

אינו לרשב"א, ואולי הוא

מהתוס' רי"ד לז, וי"א שהוא לרשב"א מן

ההר רבו של ר' יונה לז.

לב. אין לנו כוח לחלוק על הגאונים

לחלוק על
גאונים

מסברא בלבד לט.

לג. נראה במ"ב שאם המ"א מצדד

כשהמ"א
כותב צ"ע
או שפוסק
פלוגי חולק

כדעה מסויימת,

אף שהמ"א סיים בצ"ע, או שכותב אך פוסק פלוגי

חולק, מ"מ דעת המ"א כאותה דעה. ואם

המ"א מביא ראיה מאיזה פוסק, ואח"כ

כותב שפוסק פלוגי חולק, דעת המ"א

שהוא ספקמא. (וע' לע' כלל כו, ובכללי המ"ב

כללים יב, מב, נו).

לד. אם החזו"א מצדד כדעה מסויימת,

הצ"ע
בחו"א

אף שמסיים בצ"ע, מ"מ דעת

החזו"א כאותה דעה מב.

לה. הפ"ת נחשב לפוסק ולא למלקט מג.

הפ"ת פוסק

לו. י"א שבכל מקום שכתב הגר"א

וכן עיקר
הגר"א

בביאורו 'וכן עיקר', כך אנו

עושים מד. וכ"מ בהרבה מאוד מקומות

במ"ב מה.

לז. הלכה שכתובה באיזה ס' של

ספר
המלקטים

המלקטים כס' כנסת

הגדולה, יד אהרן, או הברכי יוסף וכדומה,

י"א שלא מחייב שהם מסכימים עמה

לדינא, ורק אם הם כותבים 'וכן עיקר' אז

הם מסכימים עם אותה הלכה לדינא, ואם

לאו, הלכה זו טעונה לינה בעומקה של

הלכה מד. וי"א שאם העתיקו איזה הלכה

בסתמא, ש"מ שמסכימים לה מד.

מה. כ"צ במ"ב שבד"כ מעתיק במ"ב בשעה"צ או
בבה"ל כמעט כל ז'כן עיקר', או 'אבל העיקר' או
'והעיקר' שבביאור הגר"א.

ואלו המקומות שהמ"ב לא העתיק לשון 'וכן עיקר':

סי' קנח סע' ז, וסי' רסח סע' ח, [והעתיקו הבה"ל שם

סע' יג ד"ה ושמוע], וסי' רעא סע' י ד"ה כי, וסי' רצו

סע' ו, [והעתיקו השעה"צ סי' רעא אות נא], וסי' שלח

סע' ד, וסי' תמב סע' יא, וסי' תנו סע' ב ד"ה או, וסי'

תעג סע' ד ד"ה שלשה, וסי' תקפב סע' ט [ולא העתיקו

גם לע' סי' קא סע' ג], וסי' תריג סע' ב, וסי' תרסו סע'

א, וסי' תרצ סע' י.

ואלו המקומות שהמ"ב לא העתיק לשון 'אבל העיקר':

סי' ח סע' יד ד"ה וי"א (הא'), סי' קג סע' ב ד"ה י"א.

ולשון 'והעיקר' לא העתיק המ"ב: רק בסי' תרד סע' ב.

וע' בקובץ ישורון (לג מעמ' שזר - תטו) מאמר מהגר"י

טריבין שליט"א על יחס המ"ב לגר"א וביאורו.

מו. שו"ת חיים שאל (לברכ"י, ח"א ריש סי' ח).

מז. כ"צ לכאורה בשע"ת (סי' תרסה סק"ב, וסי' תרפב סק"א)

שאם הכנסת הגדולה העתיק הלכה בסתמא, שמסכים

עמו להלכה. וכ"כ השע"ת (סי' ריט סק"א) על הא"ר.

לו. ידיעות נכבדות (בתחילת סי' קובץ הערות) בשם הח"ח
זצ"ל.

לח. שם בשם ר' יהושע מקוטנא.

לט. ט"ז (אור"ח סי' ז סק"ב) בשם הטור (ח"מ סי' כה) בשם
הראב"ד (?), וכ"כ המ"א (סי' קכח סק"ע), והנודע ביהודה
(קמא אור"ח סו"ס לח).

(יל"ע בדברות משה ב"ק פד סוף ענף ה).

מ. סי' מאיר עוז (ח"ד עמ' שלא ד"ה והביא) ע"פ הבה"ל
(סי' קא סע' ב ד"ה בלבו), וכ"כ במאיר עוז (ח"ז עמ' 454
ד"ה והמ"ב) ע"פ המ"ב (סי' קסז סק"ב) בדעת המ"א (שם
סק"ב כז), וכ"כ במאיר עוז (ח"ז עמ' 635 ד"ה כללי) ע"פ
המ"ב (סי' קסג סק"ב יא) בדעת המ"א (סי' קסט סק"ה).

מא. סי' מאיר עוז (ח"ז עמ' 621 ד"ה להלכה) ע"פ המ"ב
(סי' קסח סק"ב צד) בדעת המ"א (שם סק"ב מר).

מב. סי' מאיר עוז (ח"ד עמ' שלא ד"ה והביא) בשם מרן
הגרח"ק שליט"א.

מג. סי' מאיר עוז (ח"ד עמ' כח ד"ה והשבות) בשם מרן
הגרח"ק שליט"א.

מד. סי' הליכות שלמה (תפילה פ' כג הע' 150) בשם
הגרצ"פ פראנק זצ"ל בשם ר' שמואל סלאנט זצ"ל.

לשון 'פוסק'
פלוגי כתב'
או 'כתב'
פוסק פלוגי'
בטור

מו.]. כשהטור כותב 'פוסק פלוגי כתב',
או 'פוסק פלוגי פירש',
הכוונה שאותו פוסק חולק, ואם כותב
'כתב פוסק פלוגי', או 'מפרש פוסק
פלוגי', הכוונה שאותו פוסק אינו חולק.

האור זרוע
בשם הר"ף

מוז.]. לפעמים בס' אור זרוע כותב בשם
הרי"ף ואינו נמצא ברי"ף
שלפניו, ואולי הוא נמצא בתשובותיו.

לשון וע'
בס' פלוגי

מח.]. כשפוסק כותב לשון 'ועיין בסימן
פלוגי' ולא כותב 'וכמ"ש
בסימן פלוגי', הכוונה שהוא לא כתוב שם
במפורש, אלא הוא יוצא ומובן משם.

ד"מ
שהשמיט
איזה פוסק
או איזה
הלכה

מט.]. נראה בד"מ שאם העתיק איזה
פוסק והשמיט ממנו איזה
הלכה, או שלא העתיק איזה פוסק, הוא
מפני שאין נוהגים כן.

סתירה בין
הרא"ש
בפסקיו
לתשובותיו

נ.]. כשיש סתירה ברא"ש מפסקיו
לתשובותיו, י"א שעיקר
דעתו כדבריו בתשובה, א"כ אנו יודעים

לח.]. כתבו הפוסקים שאף שלרוב
הפוסקים וסתות דרבנן,
מכל מקום במחלוקת הפוסקים ואין
הכרעה ברורה, חיישין להחמיר.

מחלוקת
הפוסקים
בסתות
דרבנן

לט.]. כשהטור כותב ב' דעות, דעתו
כדעה האחרונה.

ב' דעות
בטור

מ.]. הרבה מתשובות מהר"ם מרוטנבורג
נדפסו בתוך שו"ת הרשב"א.

ת' מהר"ם
מרוטנבורג
בשו"ת
הרשב"א

מא.]. רבו של הריטב"א הוא הרמב"ן.

הרמב"ן רבו
של
הריטב"א

מב.]. כל דברי הרא"ש מקורם
מהתוספות.

מקור
הרא"ש
בתוספות

מג.]. כשהסמ"ג כותב רבינו שלמה
כוונתו לרש"י.

ר' שלמה
בסמ"ג

מד.]. לפעמים הרי"ף אינו מחלק בין אם
חייב חטאת או שהיא רק
איסור מדרבנן.

הרי"ף
משמיט את
החיובים

מה.]. לא היה למ"א ס' שיירי כנה"ג. (וע'
לע' כללים כא, כב, כח).

לא היה
למ"א
שכנה"ג

נג.]. בה"ל (ס' שג סע' כ סוד"ה אבל).

נד.]. בה"ל (ס' שב סע' ט ד"ה אבל).

נה.]. שעה"צ (ס' תרצ אות נג).

נו.]. ב"י (אור"ח ס' קיד ד"ה ומ"ש רבינו וכתב א"א ז"ל, וס' תלב ד"ה ובעל העיטור, וס' תמב ד"ה ומה שכתב ובעל, וס' תרלז, וס' תרצא ד"ה ורבינו תם, וס' תרצב ד"ה ובעל העיטור, וביד"ד ס' לט ד"ה ולשון רבינו, וס' שעח ד"ה ומ"ש רבינו בשם).

נז.]. בה"ל (ס' רטז סע' ג ד"ה עצי).

נח.]. שו"ת שואל ונשאל (ח"ב חו"מ ס' ט).

נט.]. ד"מ (אור"ח ס' תרצא סק"ד וסק"ט).

והברכי יוסף (אור"ח ס' קפח סק"ז ד"ה וק"ק) לשיטתו כותב שהכנה"ג שהביא השע"ת (ס' תרפב שם) רק רמז להלכה זו, ולא כתב שמסכים עמו.

מח.]. חכמת אדם (כלל קיב ס' ה).

מט.]. פלתי (סו"ס קעה). וכ"כ הב"ח (יו"ד ס' קצ אות יח). וכ"כ בש"ך (שם ס"ק כו).

נ.]. הגר"א (חו"מ ס' קכ סק"ז). וכ"כ בידיעות נכבדות (בתחילת ס' קובץ העדות) שמס' תתכ"ט עד ס' תתע"ט רובם מהמהר"ם.

נא.]. בה"ל (ס' תרנא סע' יב סוד"ה ואם).

נב.]. בה"ל (ס' שעד סע' א ד"ה ואפילו).

נא. שכתב את פסקיו באחרונה^ס. וי"א שעיקר דעתו כפסקיו^{סא}.

נב. המהר"ם שיק ז"ל היה מרעיש עולמות לפסוק בכל ההלכות כהמג"א^{סב}. (וע' לק' כלל עג).

נב. לא היה לרשב"א ס' הזהר, כי לא נתגלה בימיו^{סג}.

נג. חכמים הקילו בספקות, מפני שיצא מכשול בין אדם לחבירו^{סד}.

נד. כשכותב התוס' שהאריכו בזה בתוס' במק"א, לפעמים הכוונה לתוס' הרא"ש^{סה}.

המהר"ם שיק פוסק כמ"א

לא היה לרשב"א הזהר

הטעם שחכמים הקילו בספק

תוס' ותוס' רא"ש

נה. מפורד התוס' עמ"ס ר"ה הוא הר"ש בעל הפי' הר"ש על המשניות^{סו}.

נו. שיטת הרמב"ם לפסוק כלישנא בתרא שבגמרא, גם באיסורים דאורייתא^{סז}.

נז. שיטת הרמב"ם והטור שבכ"מ במשנה שר' יהודה אומר דבר חדש שלא הוזכר בדברי ת"ק, פוסקים הלכה כר"ס^{סח}.

נח. לפעמים הטור מעתיק רק חלק מהגמרא, מפני שסומך שבמק"א העתיק את כל הסוגיא^{סט}.

הרמב"ם פוסק כלישנא בתרא

ת"ק ור' יהודה

הטור סומך עמש"כ במק"א

וע' בקובץ (אור תורה אלול תשס"ח סי'מח) באריכות.

ובניהם, ועוברין על לא תשנא ועוד כמה לאוין שאין איסורן קל מאיסור זה שאנו באין להציל אותם ממנו, [ואף למכור לעכו"מ כן, שגם הן מוזהרין על השלום עם ישראל], וכן אמרו (מו"ק יז א) במכה בנו גדול, והלכך שקלו חז"ל בפלס עד כמה שיש להתנהג לקונסם ולמשוך ידינו מהם, ושלא נגרום מכשולים יותר גדולים להם ולנו, והכריעו לאסור למכרם בזמן שהוא ודאי לעבירה ולהתיר בספק, וזו דרך הממוצעת והישרה, ע"ש.

סה. תוס' (סוכה יב ב ד"ה מהו), וע"ש במסורת הש"ס (אות י).

סו. גליין התוס' (ר"ה יט א סוד"ה יהודה). ולפ"ז צ"ע מה שהגיה בגליין התוס' (שם כב א סוד"ה אלו) שצ"ל 'רבמס' שביעית פירש ר"ש, שאם המסדר הוא הר"ש עצמו, צ"ל 'שפירשתי'.

סז. הגר"א (או"ח סי' פב סק"א).

סח. הגר"א (או"ח סי' שב סע' ד ד"ה אסור), ע"ש כמה דוגמאות.

סט. ב"י (או"ח סי' תקנד ד"ה וגרסין תו).

ס. טור (חור"מ סו"ס עב), וב"י (או"ח סי' יב ד"ה והמרדכי, וביו"ד סי' קסח קסט סע' יח ד"ה ואדוני אבי, וסי' רא סע' ו ז).

(יל"ע במחזיק ברכה יו"ד קצח ד).

סא. פמ"ג (או"ח סי' תקסב מש"ז סק"ח) בדעת מהרי"ק (שו"ת סי' קסא ענף ה). וכ"כ הפמ"ג (בכלליו ריש שו"ע או"ח או"ט). וע' בשו"ת ובשו"ת להורות נתן (ח"ה בהקדמת 'מבעד לצמח' או"ב) מש"כ בזה. ומציין לשד"ח (כללי הפוסקים סי' י או"ב, וסי' יא או"ח). וכ"כ בשו"ת מהרשד"ם (חור"מ סי' קצח).

סב. ס' ד"מ החדש (תולדות מהר"ם שיק זצ"ל אות נד), והטעם כי רבו בעל החת"ס ז"ל סיפר לו כי בעל המחצית השקל זצ"ל אמר להגאון ר"נ אדלר זצ"ל שקרא את ספרו 'מחצית השקל' כי בנסתר אינו מבין את המג"א כלום, רק בנגלה זכה להבין מחציתו וכו'.

סג. מחה"ש (או"ח סי' א סק"ד ד"ה ובגמרא).

סד. כתב מרן החו"א זצ"ל (שביעית סי' יב סק"ט ד"ה נורא) 'נראה דהא דהקילו חכמים בספק, אע"ג דספק מכשול ודאי אסור ליתן לפני עור, והיה ראוי להחמיר בספיקות, משום דאם באנו להחמיר בספיקות, נמי נעשה מכשול שנמנע חסד ודרכי חיים ושלוש מעצמנו ומהם, והן רק ע"ה וחייבין אנחנו להחיותם ולהיטיב עמם, וכש"כ שלא להרבות שנאה ותחרות בינינו

מנהג
שהשתנה
סיבת
המנהג

פז]. נראה באחד מהפוסקים, שגם אם נהגו מאות שנים להקל כדעת חלק מהפוסקים מחמת סיבה מסוימת שעכשיו אינה נוהגת, מ"מ המנהג לא משתנה, ולמעלה בעלמא יש להחמיר^ע.

סתירה
במהרי"ל
ממנהגיו
לשו"ת

פז]. כשיש סתירה במהרי"ל ממנהגיו לשו"ת, עיקר דעתו כשו"ת^ע.

ר' ירוחם
בה' פסח
בשם תוס'

פח]. כשכותב רבינו ירוחם בה' פסח הלכה בשם התוספות, כוונתו לתוס' רבינו פרץ^ע.

לא היה
למ"א סי'
כלבו

פט]. נראה שלא היה למ"א את הס' כלב^פ.

גליון מ"א

ע]. כשהפמ"ג כותב 'גליון מ"א', כוונתו לס' עטרת זקנים^{פא}.

הלכות
הכתובות
בג"ז
בסוגריים

עא]. י"א שההלכות שכתובות בשו"ע הגר"ז בסוגריים עגולות, הם מפני שהגר"ז הסתפק בהם, ודעתו היתה לחזור ולשנותם^{פב}. אולם המ"ב בהרבה מקומות מעתיק הלכות שכתבם הגר"ז בסוגריים^{פג}.

גדלות
מהר"ש
מווינא

נט]. מהר"ש מווינא רבו של מהרי"ל, היה בכוחו לחלוק על הטור^ע.

סתירה
ברשב"א
מח' לעבודת
הקודש

ס]. כשיש סתירה מחידושי הרשב"א לס' עבודת הקודש, עיקר דעתו כעבודת הקודש, מפני שנעשה להלכה^{עא}.

כשהראב"ד
כותב יש מי
שפי'

סא]. אם הראב"ד בהשגותיו כותב יש מי שמפרש, זה לא בהכרח שסובר כן^{עב}. (וע' לע' כללי השו"ע כלל לא).

רא"ש שלא
העתיק את
הרי"ף

סב]. דרכו של הרא"ש להעתיק את דעת הרי"ף, ואם לא העתיקה, ש"מ שהוא אינו מהרי"ף, אלא הוספה מאוחרת^{עג}.

סדר
התפילות
שבמב"ם

סג]. אין לפקפק בסדר תפילות כל השנה שברמב"ם^{עד}.

כשכתוב
צ"ע, אינו
חולק
להדיא

סד]. כשהגהות מימוני כותב צ"ע, אינו חולק להדיא, ויש פתגם בפי העולם, שכל קושיא יש לה תירוץ^{עה}.

שבה"ל
בשם ר'
ישעיה
הכוונה
לבעל
התוס' רי"ד

סה]. כשכותב השבולי לקט הלכה בשם ר' ישעיה, כוונתו לר' ישעיה בעל התוס' רי"ד^{עו}.

ע. מהרש"ל (שו"ת סו"ס עט). והעתיקו הט"ז (או"ח סי' תסא סוף סק"ו).

עא. שעה"צ (סי' תטז אות יא).

עב. ב"י (או"ח סי' תקפב ד"ה ומ"ש רבינו שהראב"ד).

עג. ב"י (או"ח סי' שכה ד"ה מכל מקום).

עד. בס' מאיר עוז (ח"ח עמ' 519 ד"ה במחזור) הוכיח כן ממה שהב"י (או"ח סי' רצד ד"ה ואומר, וסי' תרכב ד"ה למנחה, וסי' תרפב ד"ה יש) והד"מ (או"ח סי' נא סק"א) מזכירים את זה בשם הרמב"ם.

עה. מ"א (סי' קצו סק"א).

עו. סי' מאיר עוז (ח"ח עמ' 287) בשם ס' תורת מרדכי (או"ח סי' ק), ודלא כשיירי כנה"ג (או"ח הגב"י סי' שכ

סק"ה) שהסתפק אולי כוונתו לריא"ז.

עז. סי' מאיר עוז (ח"ח עמ' 262 ד"ה ולמדנו) ע"פ שו"ת אגרו"מ (יו"ד ח"ג סי' נב או"ג).

עח. שו"ת שכותב יעקב (ח"ג סי' מה), הביאו השע"ת (סי' תרלט ס"ק יג).

עט. ב"י (או"ח סי' תנח ד"ה ורב האי וד"ה ואני).

פ. מ"א (סי' תקפו ס"ק יא).

פא. סי' מאסף לכל המחנות (סי' לב ס"ק רמו).

פב. כן כתב אחיו של הגר"ז בשו"ת שארית יהודה (או"ח סי' ו) שכך אמר לו הגר"ז מס' פעמים. וכ"כ בשו"ת מהרש"ם (ח"ה סו"ס לד) מדעתו.

פג. מ"ב (סי' עב סק"ג, וסי' פד ס"ק יא, ויב), ושעה"צ (סי'

עב]. נראה בגר"ז שלא מעתיק הלכות שאינם מצויים פ^ר.

הגר"ז אינו מעתיק הלכות שאינם מצויים

עג]. ברוב המקומות דעת הגר"ז נוטה לדעת המ"א, לפי שהוא מגדולי האחרונים פ^ה. וכ"נ בגר"ז פ^ו. (וע' לע' כלל נא).

הגר"ז נוטה לדעת המ"א

עד]. הם' א"ר, הוא ספר נכבד, מפני שהיה לפניו כל ספרי הראשונים, וגם הרבה ראשונים בכת"י פ^ו.

מעלת הס' א"ר

עה]. כתב המ"ב שברור לו שאם הא"ר היה רואה את כל הראשונים שהביא היה סותם כמותם לדינא פ^ה. (וע' לע' בכללי המ"ב כלל כא).

אם הא"ר היה רואה את כל הראשונים שהביא היה פוסק כמותם

עו]. דרכו של הטור לפעמים לכתוב במק"א רק שיטה אחת, וסומך שבמק"א כותב שיטה נוספת פ^ט.

הטור סומך עמש"כ במק"א

עז]. לא היה ללבוש ס' ד"מ צ.

ללבוש לא היה ד"מ

עח]. לבעל ס' לחם משנה לא היה הגהות הרמ"א על השו"ע צא.

לא היה ללח"מ הג' הרמ"א על השו"ע

עט]. לבעל ס' תוספת שבת לא היה ס' דרישה, כי לא נדפס בימיו צב.

לתוס' שבת לא היה דרישה

פ]. כשהגר"א כותב 'דלא כפוסק פלוני', הוא ראה לדעת השו"ע צג.

כללים בדעת הגר"א

פא]. כשהגר"א כותב 'אבל פוסק פלוני', דעתו לחלוק צד.

פב]. כשהגר"א כותב 'זו דעת פלוני אבל פלוני כתב', כוונתו לומר שההלכה אינה מוכרעת צה.

פג]. כשהגר"א כותב 'לא כפוסק פלוני', כוונתו להסכים לדעת השו"ע להלכה צו.

פד]. כשהגר"א כותב מקור להלכה, כוונתו להסכים להלכה צו.

פה]. כשהגר"א חולק על איזה הלכה, הוא כותב כן במפורש צח.

צא. פר"ח (או"ח סי' תריב סק"ח).

צב. פמ"ג (או"ח סי' שעב מש"ז סק"א).

צג. חזו"א (אגרות ח"ג סי' כח).

צד. חזו"א (אגרות שם), וכ"כ בס' שביתת השבת (מבשל באר רחובות ס"ק יב). וכ' המ"ב (סי' תקלו ס"ק לג) שדעת הגר"א שיש לחוש לאותם ראשונים.

צה. חזו"א (אגרות שם). וע' בשעה"צ (סי' שפו אות לט) שהשמיט מלציין שגם הגר"א (שם סע' ז ד"ה בתפוחי) שכ' אבל תוס' וכו', חולק על השו"ע.

צו. חזו"א (אגרות שם).

צז. חזו"א (אגרות שם). וכ"כ בשעה"צ (סי' שו אות כא, וסי' תקפה אות לא, [נובאי ענינא ע' במע"ר אות קסח שכ' להיפך]), ובבב"ל (סי' רנב סע' ה ד"ה והכי, וסי' רנט סע' ג ד"ה וי"א, וסי' שמ סע' א ד"ה וחייב).

צח. חזו"א (אגרות שם).

ע אות ד, וסי' מ אות כג, וסי' קי אות כג, וסי' קסז אות ג, וסי' תצז אות כז). וע' מש"כ בזה בס' קצות השולחן (פסקי הסידור קונטרס השלחן עמ' י).

פד. הגר"ז בקו"א (או"ח סי' רסג אות ד).

פה. ס' יד שאול (סי' ז סע' ג ד"ה מ"י).

פו. קו"א (או"ח סי' תלב סוף אות א) שכתב 'ואף שבשירורי כנסת הגדולה לא סבירא ליה הכי, מכל מקום אנן נמשכים אחרי פסקי הט"ז ומ"א', וכ"כ בשעה"צ (סי' קסח אות סא). וכ"כ בשו"ת דברי נחמיה (ריש סי' כא).

פז. חיי אדם (בהקדמה הראשונה ד"ה ואמרת).

פח. שעה"צ (סי' תרפח אות ז).

פט. ב"י (או"ח סי' תקעו ד"ה ומ"ש ואפילו).

צ. מאמר מהגאון ר' יעקב חיים סופר שליט"א (בקובץ מוריה אב תשס"ט אות י) בשם האחרונים.

- צב.** החגחות בס' לבוש, הם מהלבוש^{קה}.
הגהות
הלבוש
- צג.** כתב המחצית השקל (או"ח סי' תרמח
ס"ק"ד) שחיבר חידושים על
הגמ'. וצ"ע אם הם נדפסו.
- צד.** רבינו חננאל ב"ר חושיאל חיבר
ספר המקצועות^ק.
- צה.** אפשר לדייק הלכות מסדר
ההלכות שברמב"ם^ק.
לדייק
מסדר
ההלכות
ברמב"ם
- צו.** כשיש סתירות משו"ת תרומת הדשן
לפסקיו וכתביו, כתב הב"י
שיש לסמוך יותר על השו"ת, מפני שמה
שאדם כותב בספר הוא יותר מדוקדק
ממה שכותב בכתביו^ק.
- צז.** כתב הטור (או"ח סו"ס רד) 'כך הוא
סברתי אלא שחבירי חולקים
עלי וכו', והנני מבטל דעתי מפני
דעתם, עכ"ל.
- צח.** הפמ"ג (או"ח סי' תסה מש"ז ס"ק"א)
מכנה את הפנ"י 'רבינו
הגדול'.
- סתירות
שו"ת
תרוה"ד
לפסקיו
וכתביו
- הטור
מבטל
דעתו
- רבינו
הגדול
הפנ"י

- פו.** דרכו של הגר"א תמיד לרמז
לפוסקים הראשונים
שחולקים^{צט}.
- פז.** אם הגר"א מביא מקור לשו"ע,
וכותב וע' באחד מהאחרונים
שחולק, דעת הגר"א להלכה כאותו
אחרון שחולק^ק.
- פח.** כשהגר"א כותב 'אבל צ"ע', אף
שלא חולק להדיא, כן
דעתו^{קא}. (וע' לע' בכללי המ"ב כלל עא).
- פט.** י"א שאף שהגר"א העתיק איזה
פוסק, לא לדינא כתב, ורק
העתיק את דברי הפוסק, מ"מ בעצמו
נהג להיפך^{קב}.
- צ.** נראה במ"ב שאם הגר"א חולק על
השו"ע או הרמ"א, אם מנהג
העולם כשו"ע או כרמ"א כן יש לנהוג,
ואם העולם אין נוהגים כן, או מקום שאין
מנהג, יש לנהוג כדעת הגר"א^ק. (וע' לע'
כללים יח, יט).
- צא.** לא היה לגר"א ס' הלכות של ר"י
אבן גיאת, ס' העיטור, וס'
שבלי הלקט, כי לא נדפסו בימיו^{קד}.

ולפ"ז אולי יש להבין מה שהמ"ב וכן הבה"ל או
השעה"צ כותבים בהרבה מקומות שדעת הגר"א כדעה
מסוימת, שכוונתו כנ"ל.
קד. שעה"צ (ס' תרכט ס"ק יג).
קה. הפמ"ג (או"ח סי' עא מש"ז ס"ק"א) כתב שההגהות
בלבוש אינם מהלבוש. אולם בפמ"ג (סי' עא א"א ס"ק"א)
נראה שהם מהלבוש. וכ"נ בשעה"צ (סי' שיא אות ז).
קי. ס' יוחסין (מאמר ד' ד"ה ורב חננאל, ומאמר ה' ד"ה
הכלל).
קיז. הגר"א (או"ח סי' מו סע' ט ד"ה ונהגו).
קח. ב"י (או"ח סי' רסג ד"ה ולענין הלכה). ובשו"ת להורות

צט. חזו"א (אגרות שם).
ק. מ"ב (סי' תרצב ס"ק יד) בדעת הגר"א (שם סע' ד ד"ה
מי).
קא. ס' מאיר עוז (ח"ח עמ' 717 ד"ה להלכה) ע"פ הבה"ל
(סי' קצו סע' ב ד"ה כזית). וכ"נ במ"ב (סי' תרצג ס"ק יב)
בדעת הגר"א (שם סע' ד ד"ה כשיש) שכ' וצ"ע וכו'
וכ"כ פ"ח.
קב. ס' פאת השולחן (ה' א"י פ"ג בית ישראל סוף אות לט)
כ"כ עמש"כ בביאור הגר"א (או"ח סי' ח סע' א ד"ה ויברך).
וכ"כ בס' עליות אליהו (מעלות הסולם הע' יג ד"ה ויען כי).
קג. שעה"צ (סי' תקפה אות לא).

הבדל בין
הרשב"א
לרשב"א

ק.]. הב"י מיישב סתירה ברשב"א, שיש
הבדל בין אם כתוב 'הרשב"א'
לבין אם כתוב 'רשב"א'.

צט"ל. הא"ר כותב הלכות בשם ס' פסקי
תוס', והוא אינו הפסקי תוס'
שלנו, אלא הוא ספר אחרקט.

ס' פסקי
תוס'

סק"ז) על ס' זה 'ואיני יודע מהו. ולא מצאתיו כעת'.
ק.י. ב"י (או"ח סי' קלה סוד"ה ויש מקומות), הביאום
בשו"ת שבות יעקב (ח"ב סי' קנ), ובשו"ת בית יהודה
(או"ח סי' ב).

נתן (ח"ה בהקדמת 'מבעד לצמתך' הע' 2) העיר מזה עמש"כ
הפמ"ג (בכלליו בתחילת שו"ע או"ח אות ט) שהכתבים כ'
באחרונה מהשו"ת.
קט. שע"ת (סי' קע סק"ד). וכתב הפמ"ג (או"ח סי' פט א"א

כללים בגמרא

בעלמא, כאילו הוא מגוף התוספתא^ד.

א. כשכתוב בגמרא 'תנו רבנן', הוא כמו משנה^א.

ת"ר הוא כמו משנה

^{לשון 'קשיא' ו'תיובתא'} **ד. כשהגמ' נשארת בקושיא, הכוונה שזה לא נדחה לגמרי, ולכל קושיא יש תירוץ דחוק. וכשהגמ' נשארת בתיובתא, הכוונה שזה נדחה לגמרי^ה.**

ב. י"א בדעת הרמב"ם שפוסק כלוי כנגד רב או שמואל, מפני שלוי היה יותר גדול מהם^ב. וי"א שהלכה כרב כנגד לוי^ג.

לוי כנגד רב או שמואל

^{מ"ד אחרון בגמ'} **ה. דעת הרמב"ם ועוד פוסקים שבכ"מ בגמ' ההלכה כמ"ד שהוזכר האחרון בגמ'^ו.**

ג. דרך הגמרא בכמה מקומות להוסיף על לשון התוספתא דרך פירוש

הגמ' מעתיקה את התוספתא בהוספת פ'

ד. ב"י (יו"ד קפו ד"ה וכתב הרשב"א ז"ל) בשם הרשב"א (משמרת הבית סוף שער ד). וכ"כ בחי' הרשב"א (נדה סו א ד"ה ונאמנת).
ה. רא"ש (ברכות פ"ד סו"ס ב) בשם רב האי גאון, רשב"ם (ב"ב נב ב ד"ה קשיא). ס' תוספת יום הכיפורים (יומא פא ע"א ד"ה נכתוב אל).
ו. הגר"א (אור"ח סי' תקפו סע' ג ד"ה השומע, ואה"ע סי' פט סק"ה).

א. פמ"ג (אור"ח סי' צב א"א סק"א) בשם בעלי הכללים.
ב. ב"י (אור"ח סי' תקס ד"ה ומ"ש רבינו ופסק). וע"ש בביאור הגר"א (סע' ד ד"ה שלא) שכתב לפרש בדעת הרמב"ם 'דכל מקום שלא נפסק הלכה בהדיא, פוסקין כאמורא שנוכר באחרונה'.
ג. מאמר מרדכי (שם סק"ג) שמשיג על כלל זה, ומציין לס' יד מלאכי (כללי התלמוד כלל תקנט) שמאריך בזה.

השלמות

השלמה אות א [השלמה לכלל א]

מסוים בלבד, ומשמע שמסכים לשאר דבריו, וע' בשיח הלכה סי' סו אות ו, וצ"ע, וע' סי' סו ס"ק יט שמציין כמה אחרונים, ואח"כ כתב גם מח"א וכו', משמע לכאורה שמסכים לאחרונים המצויינים במוסגר, אולם ע' בשו"ה דין ח שמציין לבה"ל לק' סי' תכו סע' ג ד"ה ולא בשם נוב"י סי' מא שלכאורה לדבריו גם במקרה דנן הדין שמותר, וע' סי' סו ס"ק כג בסופו, ולכאורה למש"כ הבה"ל סי' נא סע' ד סוד"ה צריך בשם ח"א, אולי גם במקרה דנן יש חשש שיפסיד את הברכה, וא"כ אולי הדין שמותר לברך בין הפרקים, וצ"ע, וכ"נ בסי' סו ס"ק נב שמציין מאמר מרדכי, ולעיל בס"ק לא ובסק"י ובסי' סה סק"א לא ס"ל כן, אולם בס"ק מו ציין לס"ק נב, משמע שמסכים לדבריו, וצ"ע, וכ"נ בסי' סו ס"ק נג שמציין ברכ"י, וע"ש בדרשו הע' 45 בשם ס' שיח הלכה אות מ שלמבואר בבה"ל לעיל סי' ס סע' ב ד"ה ונ"ל אין הדין כן, וכ"נ בסי' רלה ס"ק יא שמציין מ"א, אח"כ כתב אבל וכו' משמע שהלכה כדעה שניה, וכן סתם בסי' סז סק"ג, ע"ש בדרשו בהע' 9, וכ"נ בסי' קס סק"ז, וכ"נ בסי' קסז סק"ח שמציין לבוש, וכתב וע' בביאור הגר"א ובא"ר,

הנה יש הרבה מקומות שמצינו סתירה במ"ב וע"פ כלל זה מתיישבת הסתירה, כגון ע' סי' נו סק"ו ובמ"ב דרשו הע' 14 ציינו מלקמן סי' קכה סק"ח שחולק, וכ"מ בסי' רעג ס"ק כח שמציין מ"א, ובבה"ל שם סע' ו ד"ה ואם פליג על המ"א, וכ"מ בסי' סג סק"ט שמציין פמ"ג, ובמ"ב דרשו הע' 10 ציינו לבה"ל לקמן סי' עב סע' ד ד"ה וכל שמשמע לא כן, ע"ש, וכ"מ בסי' צט סק"ג שמציין פר"ח, וכ' המ"ב שלמבואר במ"ב שם ס"ק יז אין לחוש כ"כ, ע"ש, ובמ"ב דרשו הע' 17 ציינו שכ"כ המ"ב לעיל סי' ע ס"ק טו, וכ"נ בסי' תרכה סק"ב שמציין פמ"ג, ובסי' רנא סק"ג היקל, וכ"מ בסי' סב סק"ד שמציין ב"ח, ואח"כ כתב שהראב"ד חולק, וע"ש בשו"ה דין ד שפוסק כראב"ד, וכ"נ בסי' מז סק"א שמציין פמ"ג, ולפי מש"כ שם בס"ק יז יוצא לא כן, וכ"נ בסי' סו ס"ק יא שמציין ב"י, אולם ע"ש בבה"ל ד"ה שלא שנשאר בהלכה זו בצע"ג למעשה, וכ"מ ברמ"א סי' סא סע' יד דפליג על הב"י, וכ"נ בסי' סו ס"ק טו שמציין פמ"ג, ובבה"ל שם סע' ב ד"ה אם משמע שמסכים לדבריו, אולם ע"ש במ"ב דרשו הע' 5 שצינו למ"ב לעיל סי' נד ס"ק יג שפליג בפרט

ראיות לדעות שציון האומר בתוך המ"ב, היא מפני שהמ"ב עצמו חולק

פקפק בזה, וכ"נ בסי' רלט סק"ג, כי בהמשך דבריו חלק על דעה זו, וכ"נ בסי' נא סק"ט, כי בסי' קלא סק"א נראה לא כן, וכ"נ בסי' צא סק"ק יב שמציין ב"ח, כי מדברי הח"א שלאחריו משמע שחולק, וכ"נ בסי' צב סק"ק יג שמציין פמ"ג, כי הבה"ל שם סע' ד ד"ה צריך חולק עליו, וכ"נ בסי' תרפט סק"ח שמציין ח"א, וע"ש בשעה"צ אות טז, וכ"נ בסי' פט סק"מ מב שמציין פמ"ג, ולק' סי' צד סק"ק כו נראה לא כן, ע"ש בדבריו הע' 26, וכ"נ בסי' תרסט סק"ק יז שמציין לבוש, ואח"כ כתב בשם א"ר מנהגים אחרים, וכ"נ בסי' קב סק"ב שמציין מ"א, ואח"כ כתב שהפמ"ג נשאר בזה בצ"ע לדינא, וכ"נ בסי' קג סק"ז שמציין לבושי שרד, ואח"כ כתב שבסי' קד סק"ק יט ובה"ל שם סע' ו ד"ה דינו חולק עליו, וכ"נ להדיא בסי' קד סק"ד שמציין ב"ח וא"ר, ואח"כ כתב אבל הפמ"ג חולק, וכ"נ בסי' קד סק"א שמציין שע"ת וכן בסי' קכד סק"ק יג כתב כעין זה בשם ח"א, ושניהם בסוגריים מרובעות, וכ"נ בסי' רעא סק"ז שמציין מ"א, ובה"ל שם סע' ג סוד"ה מוטב פקפק קצת בדבריו, וכ"נ בסי' תקסו סק"ק יד שמציין שע"ת, וע"ש בשעה"צ אות טו ובמ"ב סי' קיט סק"ק יח שמשמע שחולק, וכ"נ להדיא בסי' קכו סק"ק טז שמציין פמ"ג, ובסי' רסח סק"ק כח כתב במפורש לא כן, וכ"נ להדיא בסי' קכח סק"ק לח שמציין מבי"ט, ואח"כ כ' שהפר"ח מפקפק בזה, וכ"נ קצת בסי' קכח סק"ק

היינו שחולקים על הלבוש, וע"ש סק"ט טו ובשעה"צ אות יג, ובשו"ה שם דין ה השמיט את הלבוש, וכ"נ בסי' ע סק"ג, ובסי' תרצו סק"ק כו ובשעה"צ אות ל ל"מ כן, וכן בפ"ת יו"ד סי' שמא סק"ק יט בשם פנים מאירות ח"ב סי' קנ פליג ע"ז, וכ"נ בסי' עא סק"ד שמציין ברכ"י, ובסי' תרמ סק"ק לא ובשעה"צ אות מח הביא דעה חולקת, וכ"נ בסי' עא סק"ד שמציין דה"ח, ומפקפק בדבריו, וכ"נ בסי' עד סק"כ, כי לפמ"ש"כ בסי' עג סק"ד האחרונים מפקפקים בזה, וכן יש לפרש מש"כ בסי' עה סק"ק כה, שאף שמציין פמ"ג, וכן נראה שהסכים שם סק"ק כט, מ"מ שם בסק"א ובבה"ל סע' א ד"ה במקום נראה לכאורה שלכתחילה לא מיקל בזה, ורק כשא"א בענין אחר יש לסמוך על שיטה זו, ע"ש, וכ"נ בסי' עו סק"ק יח, ולעיל סי' ג סק"ק לא לכאורה חולק, וכ"נ בסי' עט סק"ט, וכ"נ בסי' צה סק"ז, כי בסי' מח סק"ה הביא בזה מחלוקת הפוסקים, וכ"נ בסי' שב סק"ק נד שמציין ב"י, ומציין למש"כ בסי' עז סק"ז בשם חכ"צ, וכ"נ בסי' פח סק"ז, מפני ששם סק"ו משמע לא כן, וכ"נ בסי' צט סק"ד וס"ק יז, מפני ששם בסק"ד ובהמשך בס"ק יז חולק ע"ז, וכ"נ בסי' פט סק"ק יז, ע"ש בדבריו הע' 23 מבה"ל ע ה ד"ה היה וממ"ב פט לז, וכ"נ בסי' פט סק"ק כב, מפני שבהמשך שם פקפק בזה קצת וכ' שהעולם מקילים וכו', וכ"נ בסי' קו סק"ח, מפני שהבה"ל שם סע' ב ד"ה מי

שמצין פר"ח, ואח"כ כתב שהפמ"ג מצדד לא כפר"ח, וכ"נ להדיא בבה"ל סי' קלב קונטרס מאמר קדישין עמ' טו שמצין פמ"ג, ואח"כ כתב שבכנסת יחזקאל לא משמע כן, וכ"נ בהדיא בסי' קלד סק"ח שמצין מ"א, ואח"כ כתב ונראה לי וכו', וכ"נ בהדיא בסי' נה סק"ד שמצין מ"א, ואח"כ כתב שהרבה אחרונים מחמירים בזה, וכ"נ בהדיא בסי' קצט ס"ק כד שמצין מ"א, ואח"כ כתב שיש חולקים, וכ"נ בהדיא בסי' תרסט ס"ק יג שמצין לבוש, ואח"כ כתב בשם מהר"ל ושכ"ה המנהג לא כלבוש, וכ"נ בהדיא בסי' קלה ס"ק מח שמצין א"ר, ואח"כ כתב שיש חולקים, וכ"נ בהדיא בסי' רמח סק"ד וס"ק לד, ובסי' רמט סק"ג שמצין מ"א מהאגודה, ובמ"ב ובשעה"צ אות ה כתב שהאחרונים פקפקו על האגודה, וכ"נ בהדיא בסי' קמד ס"ק יג שמצין מ"א, וכ' המ"ב שיותר טוב לעשות אחרת, וכ"נ בסי' קמז סק"א שמצין פמ"ג, ובשם ש"א (שער י סע' טו) כתב באופן אחר קצת, וכ"נ בהדיא בסי' קנא ס"ק לד שמצין מ"א, ובבה"ל שם סע' יא ד"ה לא פקפק בדבריו, מאידך שם בס"ק לח הזכיר את דעת מ"א, וכ"נ בסי' קנג ס"ק מט שמצין מ"א, וכתב שלפמ"ג בשם א"ר הלכה זו אינה ברורה, וכ"נ בהדיא סי' קנג ס"ק קטו שמצין מ"א, וכ' שהא"ר מסתפק בזה וצ"י לריטב"א מכות יג א שדן בזה, וכ"נ בסי' נו סק"ב שמצין ט"ז, ובשם

מט שמצין פר"ח, כי בבה"ל שם סע' יג ד"ה ואח"כ פקפק קצת בדבריו, וכ"נ בהדיא בסי' קכח ס"ק נא שמצין מ"א, ואח"כ כ' שאין המנהג כן והוכיח כן ממאירי ואשכול, וכ"נ בסי' קכח ס"ק קו שמצין מ"א מרדב"ז, וכ' שהא"ר ויעב"ץ פקפקו בדבריו, (ע"ש בשו"ה דין נח), וכ"נ בסי' רטו סק"א שמצין פמ"ג בסי' נא, ובשעה"צ שם אות ב הביא בזה מח' ט"ז ומ"א, ובסי' כה ס"ק לו ובשעה"צ אות לט הכריע להדיא כט"ז, וכ"נ בסי' קכח ס"ק קכ שמצין ט"ז וא"ר, ובשעה"צ שם אות צג מביא פמ"ג וגר"ז שפקפקו בזה, וכ"נ להדיא בסי' קכח ס"ק קכח שמצין מהרנ"ח ופר"ח, ובשעה"צ אות צט נשאר בזה בצ"ע, וכ"נ בסי' סו ס"ק טו שמצין פמ"ג, ובסי' נד ס"ק יג לא כ"כ, וכ"נ בסי' תרסט ס"ק יז שמצין לבוש, ואח"כ כ' שהא"ר שם סק"כ חולק, וכ"נ בסי' ריב סוף סק"ה שמצין מ"א, ואח"כ כ' שהא"ר חולק על המ"א, וכ"נ בסי' קכח ס"ק לט שמצין מ"א בשם רמ"מ, ואח"כ כ' שלדעת שאר פוסקים מחוייב לעלות, וכ"נ בסי' קלא ס"ק יד שמצין אחרונים, ובסי' נה ס"ק סב כ' שאין הלכה זו ברורה כ"כ, וכ"נ בהדיא בסי' קנא ס"ק יח שמצין מ"א, ואח"כ כ' שהא"ר והגרעק"א חולקים עליו, וכ"נ בהדיא בסי' נה ס"ק כד שמצין מ"א, ואח"כ כתב שהרבה אחרונים מחמירים בזה, ובסי' אשי ישראל (פ' טו סע' ח והע' כז) כתב שכך הכרעת המ"ב. וכ"נ בסי' נה ס"ק מט

משמע שאינו מוסכם, וכ"נ בהדיא בסי' רה ס"ק יז שמציין מ"א, ואח"כ כתב שבאבן העוזר חולק והובא בשע"ת, משמע קצת שדעתו דלא כמ"א, אולם ע"ש בשו"ה דין טז שנראה שהוא מח' בלי הכרעה, וכ"נ בשו"ת אגרו"מ ח"א סי' סה שהוא ספיקא דדינא, וכ"נ בהדיא בסי' רו ס"ק כו שמציין מ"א, וכ' שבא"ר חולק, וע"ש בשו"ה דין י שפוסק כא"ר, ובבה"ל לקמן סי' ריא סע' ה ד"ה עליו מציין לענין הלכה זו למש"כ במ"ב כאן בשם א"ר, מוכח דכך פוסק להלכה ודלא כדעת המ"א, וכ"נ להדיא בסי' רח ס"ק סד שמציין מ"א, ואח"כ כ' שיש אחרונים שחולקים ולכן יש לחוש להם, וכ"מ בסי' רטו סק"ו שמציין א"ר, וכ' שהח"א חולק, וכ"מ בסי' רטז ס"ק יז שמציין ב"י, וכ' שהגר"א חולק, וכ"נ בהדיא בסי' ריז ס"ק טז, וכן סתם בשו"ה שם דין ה, וכ"נ בהדיא בסי' רכא סק"ז שמציין מ"א, וכ' שהשטמ"ק חולק, וכ"נ בסי' רכד סק"ב, [ובשו"ה שם דין א כתב ב' הדעות], וכ"נ בהדיא בסי' רכז ס"ק יז, [והשו"ה שם דין יג כ' שיש דעות בזה], וכ"נ בסי' רכט סק"ח, [וכ"פ שם השו"ה דין ג], וכ"נ בסי' רנה סק"א, וכ"נ בסי' רנו סוף ס"ק מג שמציין ח"א, וע"ש בדרשו הע' 42 מהמ"ב סי' רנח סק"ב, וכ"נ בהדיא בסי' שיח סק"ג, וכ"נ בהדיא בסי' רסד ס"ק כג, וכ"נ קצת בסי' רעא סק"א, וכ"נ בהדיא בסי' רעב ס"ק לב, ע' בדרשו סי' רעא על המ"ב ס"ק נט הע' 63, וכ"נ בהדיא בסי'

הפמ"ג כ' באופ"א, וכ"נ בסי' קנט ס"ק עד שמציין מ"א, וכתב שהא"ר חולק, וכ"נ בסי' קסח סק"מ שמציין מ"א, וכ' שבבה"ל שם סע' ח ד"ה טעונים כ' שכמה אחרונים חולקים עליו, וכ"נ בסי' קעב סק"ב שמציין מ"א וא"ר, ובבה"ל שם סע' א ד"ה ואינו כ' שהמיקל בזה אין למחות בידו, וכ"נ בסי' קעד ס"ק יג ובשעה"צ אות כא, וכ"נ קצת בסי' לח ס"ק כט, ובבה"ל לקמן סי' עב סע' ג ד"ה נשמטין ובבה"ל שם סע' ד ד"ה אם נשאר בזה ב' פעמים בצ"ע, וכ"נ להדיא בסי' קעה סק"ד, וכ"נ בהדיא בסי' רו ס"ק כו שמציין מ"א, וכתב שהא"ר מצדד לא כמ"א, ובבה"ל לקמן סי' ריא סע' ה ד"ה עליו סתם כא"ר, וכ"נ בהדיא בסי' קעו סוף סק"ב, וכ"נ בסי' קעח ס"ק כב שמציין מ"א וש"א, ומציין למש"כ בבה"ל שם סע' ב ד"ה בבית שמאריך לדון בזה, ומסקנתו שבדיעבד אין לחוש לדברי המ"א, וכן סתם במ"ב שם ס"ק כח ובשעה"צ אות כב ובמ"ב שם ס"ק לט ב' פעמים, וכ"נ בהדיא בסי' קפח ס"ק יז שמציין ט"ז וש"א, ומציין להבה"ל שם סע' ו ד"ה שנתן שנשאר בזה בצ"ע למעשה, וכ"נ להדיא בסי' קצט ס"ק כד בזמן עונת הפעוטות כ' בשם מ"א כבן ט' או י', ובשם י"א כ' שהוא כבן ו', ולקמן סי' תרנז סק"א ובשעה"צ אות א ובסי' תרנח ס"ק כו סתם כדעת הי"א, וע' סי' ו סק"ט שמציין שע"ת, ומציין ללקמן סי' צב סק"ז שיש חולקים, ומדציין ללקמן

רעג ס"ק כב, וכ"מ שם בסוף ס"ק כו, וכ"נ בהדיא בסי' רפד ס"ק יז, וכ"מ להדיא בסי' שג ס"ק פא, ובשו"ת להורות נתן ח"ב סי' טז אות ז כתב שהמ"א בסי' שטז ס"ק כד חולק ע"ז, והמ"ב שם ס"ק מט פוסק כמ"א, וכ"נ סי' שכח ס"ק פח, ובסי' שח ס"ק נז הביא שא"ר מפקפק בזה, וע' שו"ה סי' שו דין ל שהקשה סתירה במ"ב, ובשניהם הוא במוסגר ובשם הפמ"ג, וצ"ע, וכ"נ בסי' שט ס"ק פד שמציין פמ"ג, וע"ש בשע"צ אות צח שחולק עליו, וכ"נ בהדיא בסי' שכח ס"ק עג, וכ"מ בסי' שכו סק"ז, ע"ש בשעה"צ אות ה, וכ"מ שם בס"ק יט, וכ"נ בהדיא בסי' שנח ס"ק לו, וע"ש בדרשו הע' 19 ממ"ב שעב ס"ק קכא וסי' תרלג ס"ק יג שיש חולקים, וכ"נ בסי' תנה ס"ק יח ובשעה"צ יח, וכ"נ בהדיא בסי' תקפט ס"ק יד ובשעה"צ שם אות יא. וכ"נ קצת בסי' תרסג סק"ט, ובשעה"צ אות ו מביא חולקים, ומ"מ צ"ב שלע' סי' תצ ס"ק טז סותם כמ"ב ולא כשעה"צ, [ומ"מ להלכה העיקר כסי' תרסג שהוא בתראי, (כמבואר בכלל ז), וגם העיקר כמ"ב ולא כשעה"צ, (כמבואר בכלל לד)]. וכ"מ מסי' תרסד ס"ק לג. וכ"נ בהדיא בשעה"צ (סי' תרעא אות ה) שמוסיף עמש"כ במ"ב (שם סק"ה) הלכה בשם הח"א, שאח"כ מצא בכת"ס (סי' קלה) שגם דעתו כן, משמע שבלי זה הלכה זו היא רק דעת הח"א, אבל המ"ב עצמו לא ברירה ליה הלכה זו, ולאחר שמצא כן גם בכת"ס, מסכים גם הוא

לדעת הח"א. וכהסבר זה נראה ג"כ במ"ב (סי' יג סק"ד, סי' שב ס"ק מו, שעה"צ רד אות ז, סי' רל אות ט). וכ"נ בסי' קנד סק"ט שמציין שיורי ברכה בשם תשובת ר"י בן הרא"ש, ולע' בסי' מ סק"ד מהפמ"ג נראה לא כן. וכ"נ בהדיא בסי' תרנא סק"ל, וסי' תרצא ס"ק כז, וסי' שטז סק"ס.

אולם ישנם ג"כ הרבה מקומות שלא משמע כן, כגון בסי' סב סק"א שמציין ב"ח וא"ר בשם החינוך, ואח"כ מביא להם ב' ראיות, וכ"נ בסי' קיז סק"ו שמציין ב' דעות בדין שמבואר שם, ואח"כ מכריע כדעה מסויימת, וכ"נ בסי' סב סק"ז שכ' הסכמת רוב אחרונים, וע' בבה"ל, וע"ש בבה"ל סע ד ד"ה יצא שכך פוסק להלכה, וכ"נ בסי' סו סק"א שמציין פמ"ג סי' פט, וכתב ב' ראיות לדבריו, וע"ש בשו"ה דין יא שהביאו, וצ"ע, [ואולי אם כותב במוסגר ראיות לדעה זו שאני, כדמשמע בסי' קעט סק"ב, או כשכותב הסבר או טעם לדבריו או לדברי השו"ע או הרמ"א מצוי ג"כ שמציין בפנים, כגון סי' סו ס"ק כב], וכ"נ בהדיא בסי' עה ס"ק יג ובבה"ל שם סע' ב ד"ה שרגילין הסכים לזה במפורש, וכ"נ במפורש בסי' רכה ס"ק לג שמציין מ"א, ובבה"ל שם סע' ג ד"ה אפילו הסכים עמו, וכ"נ בסי' צב ס"ק יא שמציין ח"א, וכ"כ ג"כ בסי' קד סק"י, ואף שהבה"ל שם סע' ג ד"ה לא יפסיק כתב בשם הגר"א שחולק ע"ז, מ"מ מסקנת הבה"ל שבמקום צורך גדול מיקל, ואף כאן הוא

ראיות
שציון
האומר
בתוך המ"ב,
והמ"ב
עצמו
מסכים לזה

צורך גדול, וכ"נ להדיא בסי' קכח ס"ק לא שמציין מ"א, ובשעה"צ אות לה מסכים לדבריו, וכ"נ להדיא בסי' קלא ס"ק לב שמציין ע"ת, ובשעה"צ כז כ' שכ"כ שאר אחרונים, וכ"נ להדיא בסי' א ס"ק טז, ושם ס"ק יח, ובסי' ג ס"ק יד, וכ"נ בסי' נא סק"י שמציין ש"א, ובסי' סו ס"ק כו ובשעה"צ שם אות מד ובסי' קלה ס"ק יז הסכים לזה בכה"ג בברכות ק"ש וכ"ש בפסד"ז, וכ"נ בסי' קלה ס"ק יח ב' פעמים, וכ"נ בהדיא בסי' תקפה סק"ד שמציין ש"א, ובסי' תרפד סק"ט ובסי' קלב ס"ק לו הסכים לזה בפשיטות, וכ"נ בסי' רפב סק"י שמציין פמ"ג, ובשעה"צ שם אות יד נראה שמסכים לזה, וכ"נ בסי' רמח סק"א וסק"ג וסק"ו וס"ק טז וס"ק כג וס"ק כה וס"ק לא וס"ק לג, וכ"נ בהדיא בסי' קלט סק"ד שמציין פר"ח, ובשעה"צ ובמ"ב שם נראה שמסכים לדבריו, וכ"נ בהדיא בסי' קמז סק"ו שמציין מ"א, וכ' שכ"פ הגר"א וכן מנהג העולם, וכ"נ בהדיא בסי' קנד סק"ג שמציין מהרי"ט, ובשעה"צ אות ג כ' שפלא על הפמ"ג שמסתפק בזה, וכ"נ בהדיא בסי' קעה סק"ב שמציין מ"א, ובשעה"צ שם אות ב נראה שמסכים לדבריו, וכ"נ בהדיא בסי' קפד ס"ק יג שמציין אחרונים, ובשעה"צ שם אות טו הביא ראיה לזה מהאשכול, וכ"נ שם ס"ק יד, וכ"נ בהדיא ממש בשעה"צ סי' קצה אות ז שמסכים למש"כ בסי' נז סק"ב, וכ"נ בהדיא בסי' רד סק"ט שמציין

שמציין הגהות אשר"י ורמב"ם, וע"ש בדרשו הע' 39 שבסי' רנד סק"כ נוקט כהגהות אשר"י. וכ"נ בהדיא בסי' תרעד סק"ה. וע' בס' משנתו ברורה (פ"ב הע' 11, 13, 25, 26) שהביא עוד ראיות לב' הצדדים.

ונוכחתי שיש מקומות שמציין את שם הפוסק, מפני שבמקור הדין הדברים אינם ברורים כ"כ, כגון בסי' קלה ס"ק כא שמציין א"ר בסי' קמ סק"א, וע"ש שיש בזה דעות, אולם בלא"ה ע' בסי' קמ סק"ג שמצדד בשם א"ר זה שלא לומר ברכו, וע"ש במ"ב דרשו בסי' קמ הע' 2 בשם הגר"ח פ' שיינברג זצ"ל החילוק. או הטעם שיש חולקים על ההלכה, וע' בס' משנתו ברורה (פ"ב הע' 10) שהביא הרבה ראיות לזה.

ובפרט ישנם מקומות שהמ"ב מציין בפנים את מקור הדין ואח"כ כותב וע' בבה"ל, ובהרבה מקומות בבה"ל מאריך בבירור הדין ומסקנתו להלכה כדעה זו, כגון ע' מ"ב סי' סב סק"ג שמציין אחרונים וע' בבה"ל,

ובבה"ל סע' ב ד"ה יכול מציין לכמה אחרונים שסוברים כן ופוסק כן להלכה, וכן בסי' סו ס"ק כז.

ובהרבה מקומות כשכותב הסבר, כגון, או ר"ל, וכדומה מציין את המקור במ"ב. וכ"כ בקובץ מוריה (שבת תשס"ט עמ' קנו הע' 1) במאמר מנכדו ר' יוסף קמינצקי בדעת ר' יעקב קמינצקי שבהסברים לא נאמר כלל זה.

בהרבה פעמים כשכותב אחרונים מציין בפנים וכנ"ל, וכ"נ בהדיא בסי' תקלט ס"ק יא שמציין אחרונים, ובבה"ל שם סע' א סוד"ה לילך מסכים לזה. וכ"נ בסי' תרס סק"ז שמציין אחרונים, ובמ"ב לק' סי' תרסד ס"ק טו נראה שמסכים לזה. וכ"נ בסי' צה סק"ג שמציין אחרונים, והוא מפורש בשו"ע לע' סי' צב סע' ג בלי חולק. וכ"כ בס' משנתו ברורה (פ"ב סע' ז ובהע' 21) בדעת המ"ב.

לכאורה כלל זה רק בסוגריים מרובעות במ"ב ולא בסוגריים עגולות, וכן לא בשעה"צ או בבה"ל. וכ"כ בס' משנתו ברורה (פ"ב סע' ח ובהע' 24) בדעת המ"ב.

טעמים
לציון שם
הפוסק
בתוך המ"ב

השלמה אות ב [השלמות לכלל יג]

ח, וסי' תרצ אות נז, וסי' תרצה אות כט),
ובבה"ל (סי' ד סע' א ד"ה לקמן, ושם סע'
ז ד"ה ושאר, וסי' יב סע' א ד"ה אם, וסי'
יד סע' א ד"ה להצריך, וסי' עט בהקד' סוף
אות ב, וסי' לב סע' לג ד"ה ג', וסי' לד סע'
ד ד"ה הוא, וסי' לט סע' א ד"ה או קטן, וסי'
מ סע' ב ד"ה בית, וסי' מב סע' ג ד"ה צר
ביה, וסי' נג סע' ב ד"ה אין, וסי' קכח סע'
א ד"ה בפחות, וסי' קלה סע' יד ד"ה ואם,
וסי' קנ סע' ה ד"ה באותה, וסי' קסז סע' י
ד"ה דהאי, וסי' קסח סע' ה ד"ה על, ושם
סע' ז ד"ה והלכה, ושם סע' יג ד"ה וכ"ז, וסי'
קצז סע' א ד"ה ונטילת, וסי' רה סע' ה ד"ה
הלפת, וסי' רלב סע' א ד"ה הש"ץ, וסי' רנ
סע' א ד"ה ישכים, וסי' רנז סע' א ד"ה י"א,
ושם סע' ד ד"ה גורם, ושם סע' ח ד"ה שרי,
וסי' רנט סע' א ד"ה אבל, וסי' רסג סע' ד
ד"ה וגם, וסי' רעו סע' ד ד"ה אבל, וסי' רצז
סע' ג ד"ה כגון, וסי' שא סע' ל ד"ה מותר,
וסי' שלז סע' ג ד"ה ולא, וסי' שמו סע' ג
ד"ה הבולטין, וסי' שסג סע' לו ד"ה הוי, וסי'
שסח סע' א ד"ה ואפילו, וסי' שצח סע' ו
ד"ה ארבע, וסי' תלד סע' ד ד"ה חמצו, וסי'
תמז סע' ד ד"ה שהוא, ושם סע' יא ד"ה בין,
וסי' תסז סע' יג ד"ה לבור, וסי' תקלט סע'
א ד"ה לילך, וסי' תריד סע' א ד"ה או, וסי'
תריח סע' א ד"ה ואם, וסי' תרכד סע' ד ד"ה
וי"א, וסי' תרכז סע' א ד"ה או, וסי' תרכט
סע' יט ד"ה פירס, וסי' תרלא סע' ח ד"ה

ע' בשעה"צ (סי' קכח אות פט, וסי' קלא
אות מד, וסי' קנא אות ט, וסי' קסב
אות כו, וסי' קעא אות ד, וסי' קעד אות
מה, וסי' קפא אות כז, וסי' קפב אות כה,
וסי' קצז אות יג, וסי' רד אות מא, וסי' רו
אות כ, וסי' רח אות יג ואות טז ואות נב,
וסי' ריא אות לג, וסי' ריב אות כב, וסי' ריג
אות י, וסי' ריח אות כט, וסי' רלה אות יב,
וסי' רפה אות כ, וסי' שא אות קמג ואות
קנא ואות קצב, וסי' שח אות קיד, וסי' שי
אות לג, וסי' שיא אות לג, וסי' שכ אות לה
ואות נז, וסי' שכב אות טז, וסי' שמה אות
מ, וסי' שסג אות צט, וסי' שעב אות כב,
וסי' שעז אות כה, וסי' שעז אות ה, וסי'
שפב אות לז, וסי' תיד אות י, וסי' תיט אות
ד, וסי' תמח אות נג, וסי' תנא אות קלו,
וסי' תפג אות ד, וסי' תקה אות י, וסי' תמב
אות סא, וסי' תסז אות קכג, וסי' תעג אות
עח, וסי' תעז אות יג, וסי' תקיב אות ג, וסי'
תקיד אות סא, וסי' תקכז אות כג, וסי'
תקלט אות כב, וסי' תקמו אות ג ואות יד,
וסי' תקמח אות טז, וסי' תקנב אות כו, וסי'
תקנד אות יא, וסי' תקנט אות לט, וסי'
תקעב אות ב, וסי' תקפה אות ב, וסי' תרכד
אות ט, וסי' תרל אות מט, וסי' תרלח אות
ח, וסי' תרלט אות לח ואות מא ואות סב,
וסי' תרמה אות ל, וסי' תרמט אות לה, וסי'
תרנא אות יא, וסי' תרסו אות ז, וסי' תרסח
אות יא, וסי' תרפו אות ח, וסי' תרפז אות

ונתן, וסי' תרמח סע' יח ד"ה העגול. יניח) שכותב שלא העתיק את הפמ"ג מאידך, ע' בבה"ל (סי' לב סע' ב סוד"ה בפתחה, כי לא היה לו מקום להעתיקם.

השלמה אות ג [השלמות לכלל יח]

ס"ק קו ע"פ הא"ר שם סק"מ, וסי' קמז ס"ק יז בשם המחזה"ש שם סק"ז, וסי' קנא ס"ק מא ובשעה"צ שם אות כב, וסי' קנג ס"ק סג, וסי' קנד סק"ג, וסי' קנד סק"ט, וסי' קנח ס"ק מה [מהפמ"ג א"א שם ס"ק מה], וסי' קנט ס"ק פז ובשעה"צ שם אות עב, וסי' קסז ס"ק נב ובבה"ל שם סע' י ד"ה דהאי, וסי' קפב סק"י [ע"פ הפמ"ג א"א שם סק"ג], וסי' קכ, [ע"פ הפמ"ג א"א סק"ח], וסי' קפד סק"א, וסי' קצב סק"ה, וסי' קצג ס"ק טז, וסי' קצז ס"ק כד, וסי' ר סק"ה, וסי' רח ס"ק יז, ושם ס"ק כג, וסי' רח ס"ק סד ובשעה"צ שם אות סד, וסי' רי סק"א, וסי' ריז ס"ק טז, וסי' ריח ס"ק לב ובשעה"צ שם אות כט, וסי' רמו ס"ק יד, וסי' רנב ס"ק לא ובשעה"צ שם אות כח, וסי' רנב ס"ק לג, וסי' רנג ס"ק לח, ושם ס"ק עט, וסי' רסג שעה"צ אות מד, ומ"ב שם ס"ק סא בשם הפמ"ג שם א"א ס"ק כח, וסי' רסו ס"ק לד, ושם ס"ק לה, וסי' רעא סק"ז, וסי' רעה ס"ק יז, וסי' רעו סק"ל, ושם ס"ק מה, וסי' רעט ס"ק יד, וסי' רפא סק"ג, וסי' שד ס"ק כה, וסי' שו ס"ק מז, וסי' שח ס"ק

אלו הם המקומות שמוכח במ"ב שסובר שלשון 'אפשר' הוא לא כ"כ ברור שכך ההלכה.

ראיות
שלשון
'אפשר',
היא מפני
שאינו ברור
שכך
ההלכה

סי' ב סק"ב, [ע"ש בשו"ה דין ז], וסי' ג סק"ד [ובשעת"ש שם סק"ב], וסי' ד ס"ק מה [ובשעת"ש שם סק"כ], וסי' ד ס"ק נד, וסי' י סק"כ, וסי' טו ס"ק כא, וסי' יט סק"ה, וסי' כה ס"ק לד, וסי' כה שעה"צ אות לח, ומשנת סופרים סוף אות ח, ובבה"ל שם ד"ה ואם, וסי' לח ס"ק לב, וסי' מא סק"ג, וסי' מז סק"א, ושם ס"ק יז, וסי' מט סק"ג, וסי' נא סק"ד בשם הפמ"ג שם א"א סק"ג, וסי' נג ס"ק סא בשם הפמ"ג שם מש"ז ס"ק יב, וסי' נג סק"פ, וסי' נה סק"ל בשם הפמ"ג שם א"א סק"ו, וסי' נה ס"ק נז ע"פ הבה"ל שם סע' יג ד"ה ולחוך, וסי' סח סק"ג, וסי' עא סק"ד ע"פ חי' הגרעק"א סי' נב, וסי' עה סק"כ בשם הפמ"ג שם מש"ז סק"ב, וסי' עט סק"ט ובה"ל שם סע' א ד"ה בתוך, וסי' עט ס"ק יט ובשעה"צ שם אות כב, וסי' פב סק"א, וסי' צב ס"ק כט, וסי' צז סק"ה, וסי' קב סק"ב ע"פ הח"א כלל כו סי' ד, וסי' קז סק"ז, וסי' קכח

תקכו ס"ק מז, ושם ס"ק מט, וסי' תקכז
 סק"ג, ושם סק"ד, וסי' תקלא ס"ק טז,
 וסי' תקלג סק"ו, וסי' תקמה ס"ק מד,
 וסי' תקנה ס"ק טו, וסי' תקסב ס"ק כה
 ובשעה"צ שם אות כב, וסי' תקעד סק"ג,
 וסי' תקפב סק"ד, וסי' תקפו ס"ק נו
 ובשעה"צ שם אות צב, ומ"ב שם ס"ק פו
 ובשעה"צ שם אות קכא, וסי' תרח ס"ק
 יח, וסי' תרכט סק"מ, וסי' תרל סק"ד,
 וסי' תרלב סק"ז ושעה"צ שם אות יא,
 וסי' תרלז ס"ק יד, וסי' תרלט ס"ק כט
 ע"פ המ"א שם ס"ק יג, וסי' תרמה ס"ק
 כט, וסי' תרמו ס"ק כו, וסי' תרנח סק"ז
 ובשעה"צ שם אות ח, וסי' תרפח סק"כ,
 וסי' תרצה סק"ד, וסי' תרצו סק"ל,
 [בה"ל לא בדקתי].

וכן מפורש בשעה"צ (סי' שא אות קפו)
 שכתב שאף שהמ"א (שם ס"ק נא)
 העתיק את הגהות מימוני (שבת פ' כב
 אות ת) בפשיטות, מ"מ בהג"מ כתב לשון
 'אפשר' ולכן במ"ב העתיק לשון 'יש
 לצדד', שהוא כמו 'אפשר', שהוא ספק.

אולם בכמה מקומות מוכח שאף שכותב
 'אפשר', מ"מ כך נוקט הלכה
 למעשה, (סי' עא סק"ד ע"פ הבה"ל סי' נח
 סע' ו ד"ה קוראה, וסי' תנה ס"ק מב ע"פ
 הבה"ל שם סע' ה ד"ה מלח).

קט, וסי' שטו ס"ק כו, וסי' שטז ס"ק נח,
 וסי' שיח ס"ק לט, ושם ס"ק סב, וסי'
 שיט ס"ק כב, ושם ס"ק מט, וסי' שכא
 ס"ק סח, וסי' שכג סק"כ, וסי' שכג ס"ק
 לג, וסי' שכח ס"ק קב, וסי' שלא ס"ק לג,
 וסי' שלו ס"ק יט ובשעה"צ שם אות יג,
 וסי' שלח ס"ק יז, וסי' שלט ס"ק לו, וסי'
 שמט ס"ק יט, וסי' שנח ס"ק יט, וסי'
 שסא סק"א ובשעה"צ שם אות ו, וסי'
 שסה סק"י, ושם ס"ק כד, וסי' שסו ס"ק
 כז ובשעה"צ שם אות יט, וסי' שע
 שעה"צ אות יד, וסי' תח סע' א בה"ל ד"ה
 ויש, וסי' תלד סק"ט, וסי' תלה סק"ה
 ובשעה"צ שם אות יב, וסי' תמא סק"ט
 ובשעה"צ שם אות יח, וסי' תמב סק"א
 בשם החק יעקב סק"ד, וסי' תמג ס"ק יב
 ובשעה"צ שם אות יט, וסי' תנא שעה"צ
 אות יז, ושם ס"ק קא ובשעה"צ שם אות
 קכב, וסי' תנג סק"כ, וסי' תסא ס"ק יג,
 וסי' תסו ס"ק יב, וסי' תסז ס"ק מח
 ובשעה"צ שם אות פד, וסי' תעג סק"ד
 ובשעה"צ שם אות י, וסי' תעה ס"ק לו
 [ויל"ע בזה מהבה"ל סי' ס סע' ד סוד"ה
 י"א], וסי' תפט ס"ק יז, וסי' תצג ס"ק יא,
 וסי' תצה ס"ק כב ובשעה"צ שם אות לז,
 וסי' תצט סק"י ע"פ המ"א שם סק"ה,
 וסי' תקג ס"ק יג ובשעה"צ שם אות כו,
 וסי' תקיב סק"ו, וסי' תקטו ס"ק נה, וסי'

